

Sanmartín y Aguirre

JAGANTS Y NANOS

(FALÓRIES EN PRÓSA Y VÉRS)

Il·lustracions de distinguits artistes

VALENCIA

—
1895

JAGANTS Y NANOS

SANMARTIN Y AGUIRRE

— DIC —

JAGANTS Y NANOS

(FALÓRIES EN PRÒSA Y VÈRS)

ILUSTRACIONS DE DISTINGUITS ARTISTES

VALENCIA

LLIBRERÍA DE FRANCESCH SEMPÈRE

Plaça de les Barques, 30 y 32

1895

Drets de propietat reservats. S' ha
fet el depòsit que mana la llei.

Emprenta de M. Alufre, plaça de Pellisera, 6.

PASSEN VOSTÉS AVANT

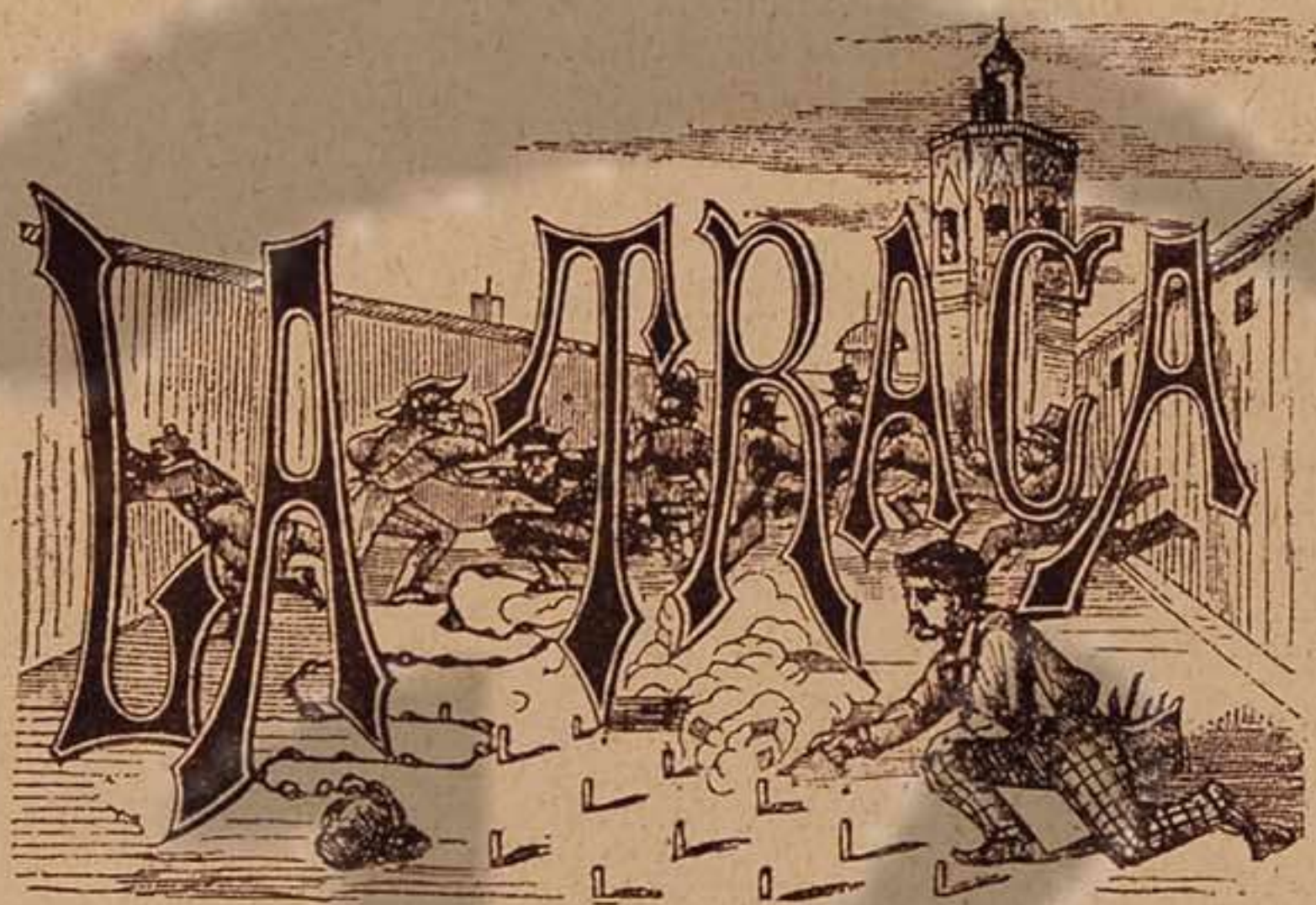
Cavallers, com fa no més huyt anys que jo tinch el meu niu fora de Valencia, supòrch que vostés s'enrecordarán encara de mí; pero per si acás hiá algú tan flach de memòria que s'ha ja olvidat hasta de la mehua estampa, pòse á un costat el ninot, que dibuixat per el *caricaturiste* Angel Pons, ilustra esta plana.

Jo, cavallers, per més que no haja segut may, com el personage d'un popular epigrama, tambor de regiment, he mogut en Valencia molt de

soroll. Aixó no els estranyará si tenen en conte que durant alguns anys vaig perteneixer al gremi de cu-

heters del que fon sindich l' intencionat Nelo Lluch y Soler, y qu' en les columnes del seu semanari satírich *La Traca*, ab mos companys d' ofici Félix Pizcueta, Ramiro Ripollés, Manel Matoses, Lluís Cebrián y Puig Torralva, vaig disparar no

pochs masclets y algú qu' atre cuhet borrajo, que tinch la seguritat cremaren la sanch de certs marmarajos polítichs, que tots vostés coneixen.

Mentres treballí en l' ofici, me cab una satisfacció: que poques voltes vaig cremar pólvora en salva.

*
* *

Y hara, cavallers, unes quantes paraules.

La roba bruta se lava en casa, diu un adaje, y parlant en nostra llengua, permetixquen vostés,

puix la ocasió se me presenta, que traga quatre drapets de la bugada.

Me d'òl dirho, pero els qu' hem tengut la bona sòrt de naixer á la ombra del Micalet, tenim un gran defecte, que hasta els estranys nos tiren en cara: la falta de unió.

Si prenint eixemple dels catalans, formarem tots una pinya, tinguen la seguritat de que ningú nos jafaria la guitarra.

Valencia, orgull tinch de dirho, es mare d' ilustres fills que se distinguen en les arts, les ciencias y les lletres; s' agricultura es sense disputa la primera d' Espanya; sa industria pòt posarse ventajosamente al costat de la d' atres provincies; son pòrt es huy ú dels primers del Mediterrá... ¿Qué nos falta pera qu' els valencians ocupém sempre 'l llòch que per dret nos correspòn?

Una sola cosa: esperit valencianiste.

Si eixe esperit que feu que 'l inolvidable Llobart, deixántse dur del seu amor á les glories de la tèrra, fundara Lo Rat-Penat, y que inspira sempre els patriotichs escrits de *Valentino* (Teodor Llorente), existira entre nosatros, *otro gallo nos cantara*.

Veritat es que llavors no havera segut may Zabala alcalde de Valencia; ni certs senyors forasters farolejarien en l' Ajuntament y la Diputació, porque 'ls cárrechs regionals serien pera els fills del pays, que sense agraviar á ningú, me pareix

tenen més dret y tanta aptitut com atres pera des-
empenyarlos.

Llavors no ocurriría el trist cas de que alguns valencians, per falta de protecció dels seus, tinguen qu' emigrar de sa volguda tèrra, condenantse en vida, segons ha dit molt be condolense de lo mateix, un ilustre paysá nostre, *á mudar de cementeri*.

Jo, com el ilustre senyor aludit, soch ú dels que se tròben en eixe cas, per més que la capital d' Espanya ha segut pera mi una població hospita-
laria; pero aixó no implica pera que vullga á Valen-
cia com una segon mare, que á tot hora m' enre-
corde d' ella, y que al meu fillet, qu' encara que
madrilenyo per lo bressol, es valenciá pur per la
sanch, li amostre la nostra llengua y desperte en
ell l' afició á les còses de nostre pays.

Per l' amor que á este li tinch he fet en la pren-
sa una campanya regionalista, donant á coneixer
primer en Madrit en *El Globo* y *El Resumen*,¹ y dem-
prés en Barcelona en *La Esquilla de la Torratxa*,
els retratos dels artistes y escriptors valencians que
m' han vingut á la ma; porque á mi, com vulgar-
ment solem dir, á diners me podrán guanyar alguns
que de patriotes presumixen, pero á bon cèl per
tot lo que á Valencia pertòca, ningú.

Conta la tradició—no sé 'n quin fonament—
que al eixir Sant Vicent Ferrer de Valencia, se va
espolsar les espardenyes com volent demostrar
que ni pols volía dels valencians. Jo, en obsequi

del Sant, no puch menys de posarla en tèla de juí; perque no comprench en un home tan gran un fet tan giquet. Pero en el supòst de que lo que diu la tradició fora cèrt, reconeguen vostés que tindria motiu pera poderme alabar de una còsa: de ser més valenciá que Sant Vicent Ferrer.

*
* *

Totes les còses tenen la sehua història.

Este llibre també la te.

Van vostés á saberla.

Invitat galantment per mon volgut amich l'editor catalá senyor López Bernagossi, pera qu' en llengua valenciana col-laborara en los seus festius semanaris *La Esquilla de la Torratxa* y *La Campana de Gracia*, dende 'l primer moment me proposí col-leccionar en un llibre 'ls articles y versos humoristichs que pera les nomenades publicacions escriviera, ab atres ineditis que li donaren novetat.

Certa vesprada del passat estiu, estava jo en lo *café de Levante* ² en companyia de mon estimat amich de la infanteça Aureli Querol, germá del eminent poeta del mateix linyage, parlant com de costum de les còses de nòstra terra, quant me feu esta pregunta:

—¿Qu' escrius hara?

—Apart de alguns treballs castellans,—li res-

ponguí—prepare un llibre en pròsa y vers escrit en nostra llengua.

—¿Y cóm el titules?—me preguntá.

—*Falóries*,—li vaig respondre.

—No 'm pareix mal,—me digue—pero jo de tu li 'n posaría atre més valenciá, y además molt gráfich.

—¿Quín?

—*Jagants y nanos.*

—M' agrada, —li responguí—perque 's á propòsit pera 'l cas: equival á tabalet y donsayna.

Y así tenen vostés explicat en pòques paraules per qué titule 'l llibre aixina, en llòch del nom que m' havia proposat donarli.

No s' ofenga mon amich del còr, si ferint tal volta sa natural modèstia, li demòstre en lo present pròlech mon reconeiximent, fent de pas justícia á son valencianisme, que 'n ell creix més cada día dende qu' en Madrit sent com jo l' anyorança de la tèrra. No puch manco de dirho: Querol, com Navarro Reverter, Peris Mencheta, Martínez Cubells, Amalio Gimeno, Benlliure, Liern y Sorolla es ú dels bònns valencians que 'n la cort, ó en quansevol punt qu' es tròben, se desviiuen per les còses de Valencia y no tenen may á manco, si á ma ve, parlar la dolça llengua dels seus avis.

*
* *

Y hara, abans d' acabar, una advertència.

Contra la rutina seguida per la majoría dels escriptors valencians, que de costums s' ocupen, com vostés haurán notat, he tingut á be adoptar la ortografía llemosina, completament en desús en nostre poble, y restaurada, pera gloria de nostra tradició lliteraria, per los brillants poetes de la renaixènsa.

També he fet us d'algunes paraules antigues, perquè 'm pareix que si 'l renaiximent lliterari de la llengua valenciana ha de ser un fet, es mengua tindre que tirarne má d'estranyes tenint les nostres propies.

Feta esta advertència, no 'm queda atra cosa que fer més que demanarlos me perdonen haja escomensat en serio un llibre festiu, y, com á persona ben criada, invitarlos á que giren la fulla ab les siguients paraules:

—Passen vostés avant.

LLUNT DE MA TERRA

(ANYORANÇA) ²

¡Ay! quan fòra de Valencia,
¡ay! quan llunt del Micalet,
del tabal y la donsayna
l' alegre música sent,
jo no sé lo que me passa
que balle sense voler
y tinch ganes de plorar
y de riure tot á un temps,
puix el festiu rebombori
dels arábichs instruments
augmenta més l' anyorança
que llunt de ma tèrra sent,
y en ma memòria despèrta
els recòrts dels perduts bens;
els tèndres anys que passaren

pera ja no tornar més;
 la joventut malhaurada
 en follies y plahers;
 la casa payral; la escòla
 ahon deprenquí l' *a, b, c*;
 la capella de la Verge
 ahon me duya de giquet
 ma mare que me criava

ab lo sant temor de Deu;
 la Senyera qu' en lo Temple
 va plantar Jaume primer
 y que Valencia conserva
 com reliquia d' atres temps;
 la Llonja; les escaletes
 de Sant Joan; els Porjets;
 el cavall de Sant Martí;
 el pohuet de Sant Vicent;
 la Glorieta, l' Alamera,
 y el cimbori de la Sèu.

¡Ay! quan sòna la donsayna,
 y repica 'l tabalet,
 jo no sé lo que me passa
 que balle sense voler,
 y tinch ganes de plorar
 y de riure tot á un temps;
 perque degut á la música
 dels alegres instruments,

el gòig s' asoma als meus ulls
 y á mon còr el sentiment.
 Sònen, y apenes els oixch,
 me pense que soch giquet
 y en alegre procesó
 per davant de mí jo veig
 passar els Jagants, els Nanos,
 la Degòlla, els Cavallets,
 el capellá de les Roques,
 la Mare Deu del burret,

les Banderòles, la Moma,
els Cirialòts, Josué,

l' Angel Bovo, el Bòu, la Mula,
l' agüelo del Colomet,

el Rey Davit, els Apòstols,
y els giquets de Sant Vicent.

¡Ay! quan fòra de Valencia,
¡ay! quan llunt del Micalet,

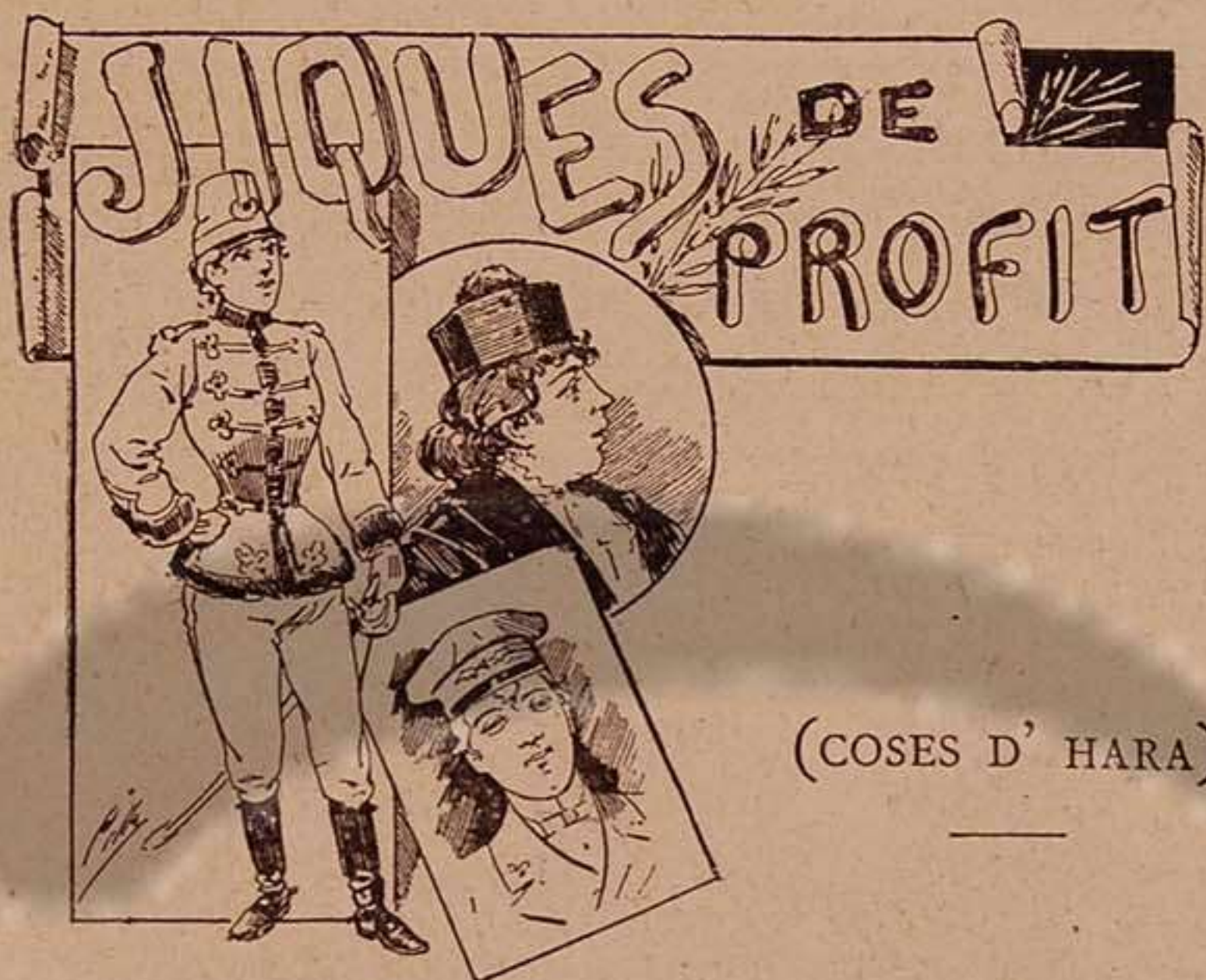
del tabal y la donsayna
l' alegre música sent,

les llágrimes als meus ulls
s' asomen sense voler,

puix el festiu rebombori
dels repichs del tabalet
en ma memòria despèrta
el recòrt del passat temps,
que á totes hores anyore
sense esperança, perque
com la joventut perduda,
ja no té que tornar més.

Valencia, patria estimada,
no més li demane á Deu,
que quan jo tanque mos ulls
y done l' últim alé,
els meus ossos en ta terra
descansen cristianament;
qu' el Rat Penat ab ses ales
cubrixca 'l cadavre meu;
y que la creu de ma tomba
incensen etèrnament
lo ventijol de la mar
y l' olor dels taronjers.

(COSES D' HARA)

DENDE que oficialment tenen les dònnes títuls facultatius, les Universitats se veuenh concurrides per giques de bònnes cases, que aspiren á disputar als homens els llorers acadèmichs, conquerits en la honrosa lluyta del humá saber.

Els estudiants, si no vòlen ser tajats de pòch galants, tenen per precisió, en les aules, qu' oferir els millors puestos á ses belles condeixebles, y els catedrátichs, si son jovens ben pareguts, s' espòsen en les èsplicacions, á perdre 'l fil del discurs y á enredrarse, pose per cas, en el de fer *croixet* de alguna joveneta.

A lo millor, quansevòl pare, qu' en us de son indiscutible dret, reprenga á sa filla per gismosa ó enredradora, s' espòsa á creuhar ab ella les siguients paraules:

—¡Bagillera!

—¡A molta honra!—respondrá la gica, tirantli el títul acadèmich als nasos.

En la lluyta per la existència, les dònnes nos venen disputant pam á pam els millors puestos. Te-

ním giques doctores, lletrades y telegrafistes; pero seguint les coses com van, molt pronte 'ls hòmens tindrem que deixar les faenes pròpies de nòstre sexo y ficarnos á agranar la sala y á cusir la ròba, per no trobar, ni buscada en caneleta, una dòna que nos pòse un botó y nos done, si vé 'l cas, un gòt d' aygua.

Ben mirat, la dòna está en caràcter desempe-

nyant certes carreres que hasta huy haviem cregut, equivocadament, pròpies de nòstra competència.

Pera cada una té qualitats especials.

Van vostés á voreu.

La que se fica en tot lo que no l' impòrta,— qu' es la generalitat—deu dedicarse al eixercisi de

la medicina, perque de segur que li quadrará molt bé el títul de *dolora*.

Per lo mateix motiu, la que siga llarga de llengua y li agrade parlar hasta per los colses, no estarà mal que 's dedique á la jurisprudència, perque no cap dupte que defendrá sempre males causes.

La que se passa les hores sanceres en lo balcó, fent senyes á tots los *sietemesinos* que se li presenten, no es precís se calfe el cap pera escullir carrera, perque á ulls tancats deu ficarse de sopetó en lo cos d' els telegrafistes.

Y aixina atres carreres per l' estil.

No está mal que les dònnes estudien y desijen ser sabies; lo censurable es que vullguen sustituir als homens en los cárrechs públichs.

En Madrit conech á una filla d' Eva qu' ha demanat que se li done una alcaldía de barrio.

Si la dòna conseguix el seu propòsit, que tot pòt ser, se donará el cas de que vaja un hòme á l' alcaldía á quansevol diligencia y qu' al preguntar per l' alcaldesa li respònga un municipal:

—Está molt afaenada.

—¿En qué?

—Donantli de mamar al giquet.

¿Puix qué dirém si les dònnes, seguint per eixe camí, pretenen tindre cárrech en l' eixércit?

Será cosa d' emigrar, perque les carabineres y artilleres abundarán tant per los carrers, que'ls ciutadáns pacífichs sempre estarém en *estat de siti*.

Aixó de que les jovens seguixquen una carrera y tinguen empleos públichs, fa pèdre l' *oremus* á algunes mares de familia que no desperdicien ocasió de fer vore que ses filles son giques de profit.

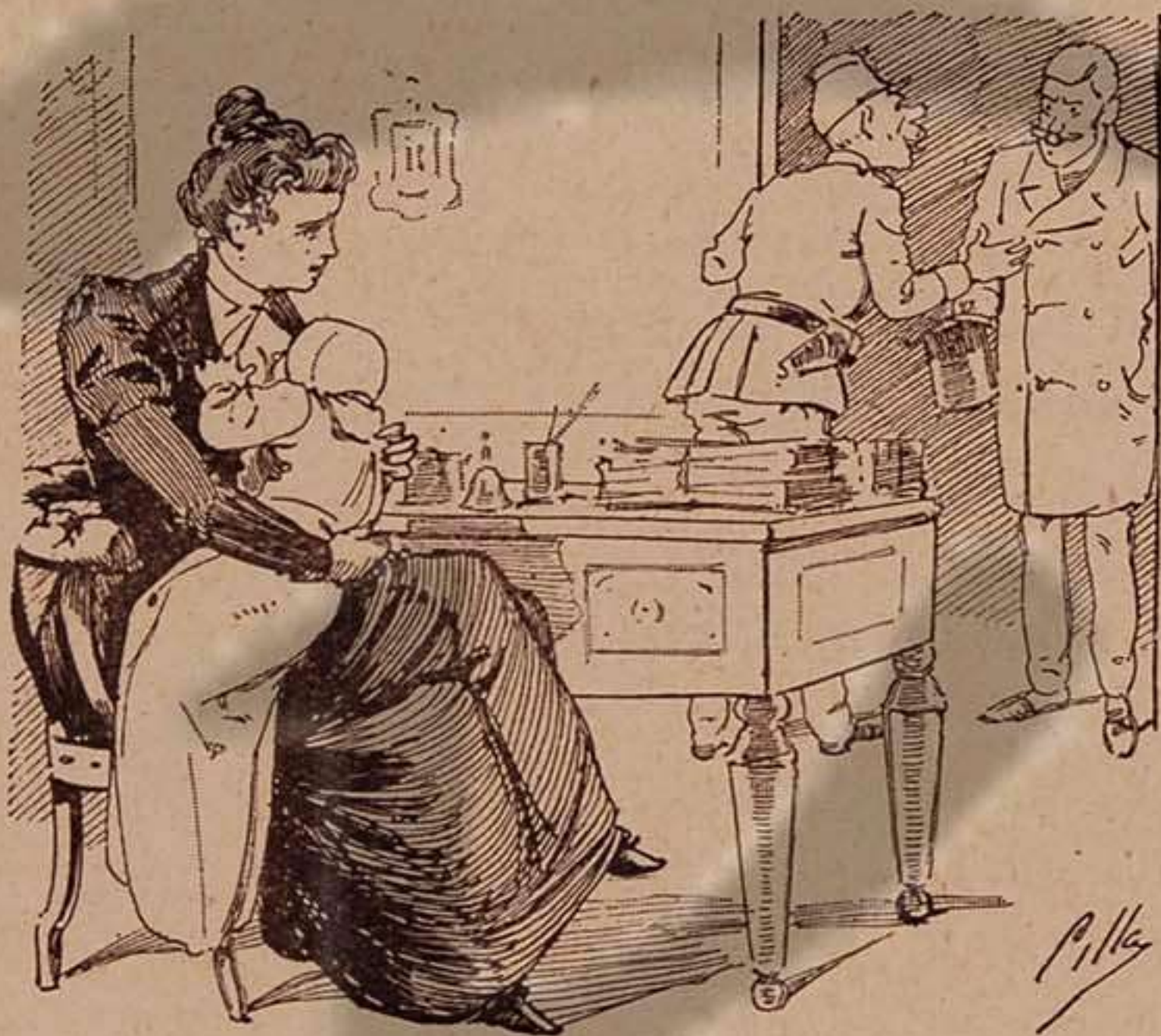
—La mehua Ramona—li día una d' estes mares á una respectable senyora—m' ha eixit un' halaixa.

—¿Qué me conta vosté?

—Ahí ahon la veu, es una gica aprofitada.

—¿Tindrà algún ofici?.... ¿Es modista?

—¿Modista?.... ¡Dòna, calle! Es una gica de carrera.

—¿De carrera?

—Com vosté hu ou.... Com no li falten condicions, la vaig á dedicar á dòna pública.

—¡Ave María Puríssima!

La pobra senyora s' en aná fentse creus. Com era una benehida d' aquelles que ballaren en Belém, entengué que la sehua amiga destinava á sa filla á atra còsa.

—Mes pera gica de profit cap com Roseta, la filla d' un' antiga vehina que vaig jo tindre en lo carrer de Baix.

Disputant esta una vòlta ab la mare d' una jove romántica que fea comèdies en un teatret d' aficionats y publicava ademés vèrsos en un periodiquet literari, li va dir:

—La sehua filla será molt aprofitada, pero ho es més la mehua.

—Aixó prenguera vosté—li va respòndre sa contrincant—¿quin temps té sa filla?

—Vintidós anys.

—¿Y qu' ha fet?

—Un llibre de vèrsos y un grapat de comèdies.

—¿Y aixó diu vosté fer còses de profit?

—Me pareix.....

—¡Dòna, amagues!..... Ahon s' ha de posar sa filla al costat de la mehua Roseta.... Té quinze anys y ja ha tirat dos giquets al mon. ¡Trágam gica de més profit!

Y tenía rahó.

Perque la dòna més aprofitada, com ha dit un célebre personage, es aquella que major número de fills dona á la sehua patria.

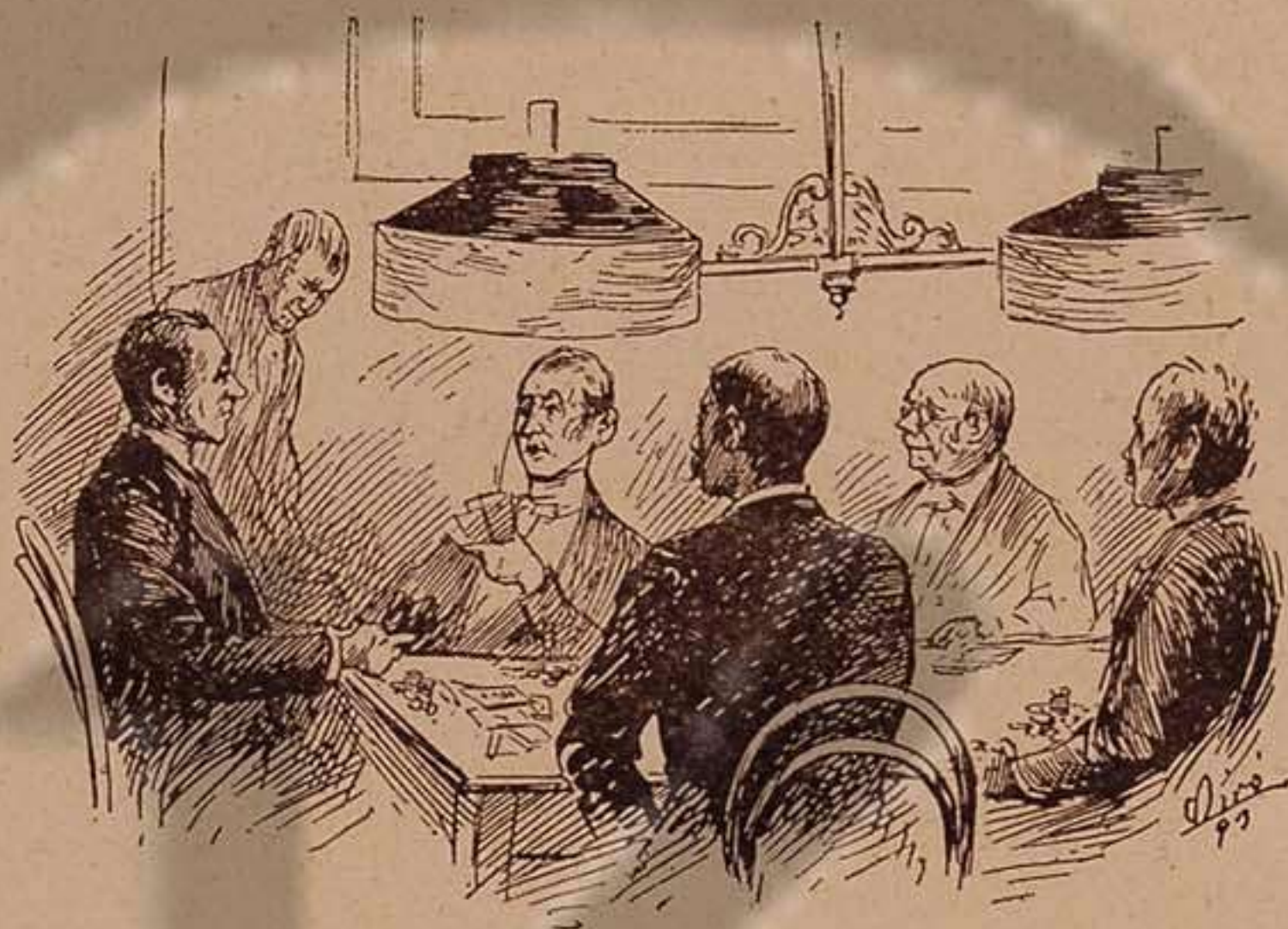
Don Trinitari Polit,
belluter acaudalat,
(per treballar ab profit)
pera que 's fera abogat
enviá el fill á Madrit.

El fill qu' era de la pell
del dimòni y careixía
completament de cervell,
va entrar en la cort un dia,
pero la cort no entrá en ell.

Estudiá, y al any cabal

li donaren carabassa,
 perque 'l gich, dirho no cal,
 seguía tan animal
 com s' en ixqué de sa casa.

Cinch anys més seguí en Madrit
 y haverá seguit cinquanta

sense traure més profit
 que estudiar de día y nit
 el llibre de les quaranta,
 si son pare, qu' es cansá
 de conducta tan estranya,
 no pren el tren y s' en vá
 á vore lo que el fill fá
 á la capital de Espanya.

Fill y pare s' abraçaren
 (còsa qu' era de caixó),

y demprés que llarch parlaren,
 en un cotxe s' en anaren
 á vore la població.

Visitaren el Real
 y el Banch d' Espanya també,
 y un gran edifici que
 en lo fròntis principal
 un elegant ròtul té.

El volgué 'l pare llegir,
 y no entenent ni paraula,
 á son fill li va argüir:

—Tu que frecuentes el aula
 ¿sabs lo qu' el ròtul vol dir?

—*Nosce te ipsum*—l'lixqué
 el fill—y els muscles alsant
 á son pare li digué:

«Aixó hu sab un ignorant,
 com deu compendre vosté.»

—Aixó hu sabrá quansevòl
 —li respongué el pare ofés,—
 pero, fill, dirte me d'òl,
 que me demòstra no més
 de qu' eres un ruqueròl.

—¿Jo un ruqueròl?...—va afegir
 el fill.—¡De ben pòch s' enfada!
 si ho sé molt bé traduhir:

Nosce te ipsum vòl dir:

No se permite la entrada.

MONOMANÍA ORATÓRIA

EL parlamentarisme, que per culpa de quatre parlanjins, cada día está més desacreditat en nostre pays, nos ha dut un mal que, com Deu no hu remedie, está destinat á fer grans estragos en totes les classes socials: la monomanía oratòria.

A lo millor nos ix un orador com nos poguera eixir un grá en la punta del nás.

Huy en lo día apenes naix un giquet, en llòch de saludar la llum del sòl, berrejant com un bedell, se dirixís als autors dels seus dies y els díu:

—*Pido la palabra.*

—¡Vaja vosté á mamar!—li replica enfadat el comadró; pero la criatura, sense fer cas de la res-pòsta, insistíx dient:

—Demane la paraula: el mamar vindrá dem-prés.

No pòchs han conseguit agarrarse á la mamella del Presupòst encomensant d' esta manera.

Y hiá que deixar-lo parlar y que fasa una inter-
pelació á proposit de lo primer que se li antoixa;
per eixemple, de la influencia de la llet de cabra
en los sistemes polítichs dels pòbles.

La monomania oratòria fá huy estragos en totes
parts, pero en pòques com en Valencia.

En ella tots ixen oradors d' espenta, es dir, de
primera fòrsa.

Perque susuix ab los oradors lo mateix que ab
los puros de la Tabacalera, que per més que apa-
renten, tots resulten roins.

Lo mateix els aprenents de dotors, qu' els sa-
baters de remendó, quan se reunixen pera discu-

tir cuesti6ns científiqnes 6 atministratives, adopten les formes parlamentaries y s' entretenen molt sérios en juar als diputats.

Sobre tot, els segons están en caràcter, perque

en cuestió de *formes* no hiá hòmens més competents qu' els sabaters.

Hiá que ohuirlos: *Su Señoría* per así, *Su Señoría* per allá, dende el moment en qu' en un Ateneu 6 junta de gremi promohuen discusi6ns, el que menys se creu tindre un Castelar jicotet dins de la panxa.

En la monomanía orat6ria el asunt de la dis-

cusió es lo de manco; lo principal es ficar la culle-
rada en tot y parlar d' allò que no s' entén.

Se trata, pose per cás, del Darwinisme:

—Demane la paraula pera la sesió pròxima—
diu algun pipiolo dels presents.

Y enseguideta, dirixintse sense jens d' escrupol
á quansevòl amich, li pregunta:

—¿Això del Darwinisme qu' es?

Suponen vostés en vista d' asò qu' el gich re-
nuncia á parlar.

Puix suponen molt mal.

S' envá á quansevòl biblioteca, busca 'ls autors
que traten de la materia, s' els deprén de memòria
y en la sesió immediata repetix com un papagall lo
qu' en los llibres ha deprés.

Si, com es de supòndre, l' aplaudixen els
amichs, ja el tenen vostés fet un orador dispòst á
parlar en totes parts, hasta en les Corts si á má vé,
puix s' han donat casos.

Estos parlanjins, mentres la sehua oratòria no
ix de les quatre parets dels seus circuls, son inofen-
sius; els que resulten una calamitat son els oradors
polítichs.

Hian concejals acabats d' eixir del ou, que pre-
nen en sério el cárrech y desijosos de demostrar
les sehues dòts oratòries, fan pèdre 'l temps al
Ajuntament en enfadoses discusions per la còsa
més tonta; per eixemple, per si als gats de la Casa
gran s' els ha de donar fetje ó espines d' abaejo.

Pero 'ls oradors mes ridículs son els que, sense saber mastegar be el castellá, se fiquen á parlar vinga ó no vinga á pèl, ab escarni de la Gramática.

Dende que Sapiña dient *monocipio*, *prosupuesto* y atres paraules per l' estil, fon alcalde de Valen-

cia, n' hian molts tan ilustrats com éll que desitjen també sero.

Persupòst, que pera ser alcalde huy en día no fa falta ser orador: tot consistix en ser llarch de mans; es dir, en saber tocar la campaneta á temps y suspendre la sesió quant convinga, deixant als rejidors ab la paraula en la boca.

La epidemia oratòria no se llimita solaments á

les capitals: fá també estragos en les poblacions rurals.

Hiá orador d' espardenya qu' en lo Casino del seu poble desbarra si hiá que desbarrar, prometent fer y contrafer si 'l trauen diputat á Corts.

Sé d' un ruqueròl que conseguí anar al Congrés y en tota la legislatura no vá obrir la boca.

—¿Qué t' has tornat mut?—li preguntaren els seus electors quant vá tornar al pòble.

—¡Ay, amichs meus!—els vá respòndre.—De parlar á só rey á parlar á sá jerra, hiá una gran distancia!

Com sòna.

A J. ROCA Y ROCA.

Matilde la Moreneta
y Bertomeuet el Rull
se conegueren la nit
de la festa de Sant Bult,
y com ell es tan gitano
que pareix un andalúç
per lo pinjo y lo embustero
ý es hòme de molt bòn gust,
y li agraden les femelles,
y no parla com els ruchs,
s' enamorá de la jove,
y en manco de un dir Jesús,
li va dir que si 'l volía
al cap de tres mesos justs
sería la sehua dòna,
y viurien els dos junts

com viuhen les tortoletes
del amor al dolç arrull.

La gica, es clar, al ohuirlo
se li caía de gust
la baba ¿y per qué negaro?
com era ben paregut
aquell javal, fon el cas
que se li 'n va entrar per l' ull;

mes volgué disimular,
 perque va compendre al punt
 qu' el disimulo en la dòna
 en tal cas es un escut;
 y més blanca que la cera
 y tremolant com un junch,
 se li va girar d' espales
 sense respóndreli jut;
 pero ell que era mol llarch
 y además de llarch molt cuch,
 adivinà la emoció
 que la jove havia tingut
 y pensá: «Com jo m' empenye,
 tinch que ficarla en lo puny,
 qu' encara que pixavi
 soch jurro per lo tosut.»

*
**

Resultat: que la parella
 se va casar un dilluns
 en la parròquia dels pillos,
 y no va tindre disgusts
 durant la lluna de mèl
 que tingué un *menguant* molt curt.

*
**

Demprés... demprés Bertomeu
 que novensá se va dur

com un bon hòme, torná
 á ses antigues costums,
 y se doná á la beguda,
 á la crápula, al abús,

y abandonant la faena,
 feu la vida del gandul;
 mentres la pòbra Matilde
 ab llágrimes en los ulls
 li demanava á la Verge
 dels Desamparats, que fruyt

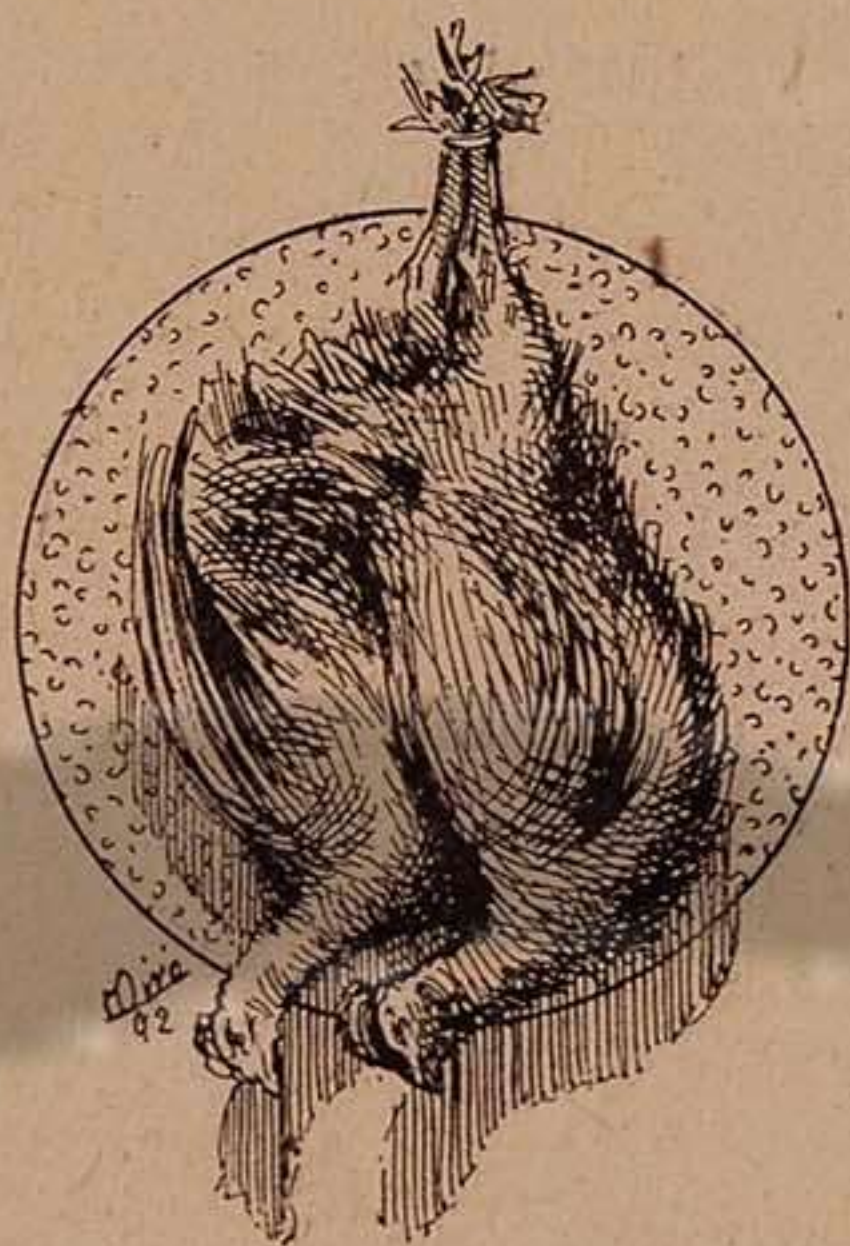
de bendició li donara,
 puix tenia per segur
 que si tinguera un fillet
 com un angelet de rull,
 ab uns ulls com dos estreles
 que alegraren ab sa llum
 sa caseta, Bertomeu
 per lo giquet atragut,
 estaria á son costat
 treballant ab molt de gust,
 y llavors tal vòlta fora
 un modèlo de virtuts.

*
* *

Una nit, allá á deshora,
 torná á casa mig begut
 Bertomeuet, y Matilde
 brillantli de goig els ulls
 li posá les mans al coll
 y li digué ab noble orgull
 que seria mare pronte;
 pero ell mostrandli el puny
 li va dir amenaçantla:
 —¿Tu ser mare?... No, no vullch!
 —¿Pero, per qué?
 —Vols saberho?
 —Díguesho.
 —Perqu' es segur

que sent, com soch, un mal hòme,
un jugador, un gandul,
si aplegues á tindre un fill,
tindrás un atre perdut!

UNA BROMA

TOT lo mon ha conegut en Valencia á don Vicent Camilleri.

Al dir *tot lo mon*, es clar que me referixch als hòmens dels meus temps, que deuen encara enrecordarsen de la molta popularitat que don Vicent, com el nomenaven casi tots, ó el *agüelo Camilleri*, com li diem familiarment els amichs intims, tenia en nòstra ciutat, en la qu' era volgut per les sehues bònes prendes y per son caràcter alegre tan propi dels fills de nòstra tèrra.

Perque don Vicent era un valenciá de veres, apesar de son orige estranger, com á la llegua se adivina per lo seu llinaje. Fill d' una familia maltesa que s' establí en Valencia ab l' objecte d'

esplotar la industria dels paraygües y tapasòls, que anant lo temps á tan gran altura tenia de posar el marquès de Colomina, conseguí á força de treball y economía ferse ab una renteta prou decent, si no pera passar plaça de capitaliste, per lo menys pera que el tingueren per acomodat, sense que d' ell se poguera dir lo de molts atres, que segóns la gráfica espresió valenciana, *bufen en caldo gelat*, que la sehua riquesa se reduhia á una cosa: á *arròs y tartana*.

No: no se concretava la riquesa de don Vicent solaments á arròs y tartana; tenia prou pera aspirar á algo més. Per eixemple, á tindre

*«Barraca en el Cabañal,
buen arroz en la Ribera,
una temporada fuera
y un palco en el Principal»*,

que segons el meu paysá Rafel María Liern, era, farà vint anys, el colmo de les aspiracions de tota familia ben acomodada de Valencia.

*
* *

No era precisament una barraca lo que Camilleri tenia en el Cabanyal, sino una alqueria molt alegre y coquetona, ab pisos alts, miramar y jardinet, en lo carrer de Sant Pere, cantó mateix al camí de la Soletat.

En eixa alquería que huy encara es de la familia del difunt don Vicent, ha passat molts bons

ratos la joventut alegre del meu temps durant les llargues temporades del estiu.

El Cabanyal de huy, tan elegant y aristocrátich, punt obligat de reunió de la nata y formajet de Valencia, está molt llunt de ser el Cabanyal de nòstres pares; aquell Cabanyal que cantá llavòrs la riallera musa de Peyró y Dauder, y que, anant lo temps, li tenia que inspirar á Escalante ú dels cuadros mes gistosos de costums que té el naixent teatro valenciá.

Els tramvies, *les Arenes* y els faròls no existien.

A falta del primers, nòstres pares se servien dels carrets atartanats, que pegant sacsades els duyen dende Valencia al Grau; en cuant á *Arenes*, no n' havien atres que les de la plaja; y respecte á faròls, encara que may feyen falta, tenint en conte qu' els valencians som pròu *faroleros*, se reduhien á quatre fanalets de òli qu' en les nits fosques s' encenien junt á la font de Gas, y á les llumenaries de paper, qu' en forma de mesura, tenien les panolleres que posaven el seus tinglaos per los contorns de la cequia. Aixó era tot.

Pero en cambi, llavòrs no havia en lo Cabanyal tanta etiqueta; la gent vivia mes familiarment, y al cap de la temporada, quant les primeres plujes de Septiembre li obligava á arreplegar els trastos y tornarsen cap als quartels d' Ivern, podía dir contenta y satisfeta que havia conseguit el fi principal que se proposá al eixir de casa: *tirar una cana al ayre*.

*
* *

Una de les diversions de la jovenalla que concurría á l' alquería de Camilleri, era la de fer fetes als amichs y coneguts, valentse de mil ingenioses tretes que sería faena llarga descriure en los estrets llimits de un article.

Per supòst, que ánima de les bromes, més ó menys intencionades pero sempre de bòn gènere, era nòstre don Vicent, que pera embromar se pintava asòles, puix havia conseguit ab les sehues genialitats y ocurrencies, lo que en Espanya un hòme necessita pera ser ben vist y tolerat de tot lo mon: tindre còses.

Y don Vicent les tenía com ningú, hasta 'l punt que si algú dels jasquejats se ofenia, de pronte al vores objecte de una broma, no podía manco de acabar per riures y dir filosòficament alçant els muscles:

—¡Còses de Camilleri!

*
* *

Una d' eixes bromes, que per lo ingeniosa, mereix passar á la posteritat en lletres de mòle, es la que me propose contar á vostés al escriure estes ralles.

Tenia nòstre protagoniste—be mereix que li donem este nòm—la bòn costum de sentarse tots los matins á la pòrta de s' alquería á pendres lo jocolate. En esta agradable ocupació l' acompa-

nyaven sos fills y alguns amichs, que may feyen

falta, pera parlar de les novetats del día y juar una partideta de brisca ó tresillo.

Don Vicent qu' estava sempre cavilant pera pëndreli 'l pèl á quansevòl, havia notat que tots

los dumenges baixava per lo camí de la Soletat una llauradoretta, ròja com un raig de sòl y garbosa com bona valenciana, que ab un parell de pollastres en la má esquerra se dirigia al Mercat ab lo propòsit de véndrelos.

—¡Esta es la mehua!—va dir Camilleri pegantse una manotada al cap.

Y mostrant la llauradoretta als amichs que ab ell estaven, pronte els posá al corrent del plá diabòlich que se li ocurrí pera jasquejarla.

*
* *

Així fon.

Al atre dumenge, quan la pobra gica ab lo parell de pollastres en la má, se dirigía contenta com una Pasqua cap al Mercaet, susuí que al aplegar á la *Font del amo*, se trobá ab un pixaví, que sense encomanarse á Deu ni al diable, li digué:

—Jove, ¿vòl vendrem eixe parell de conills?

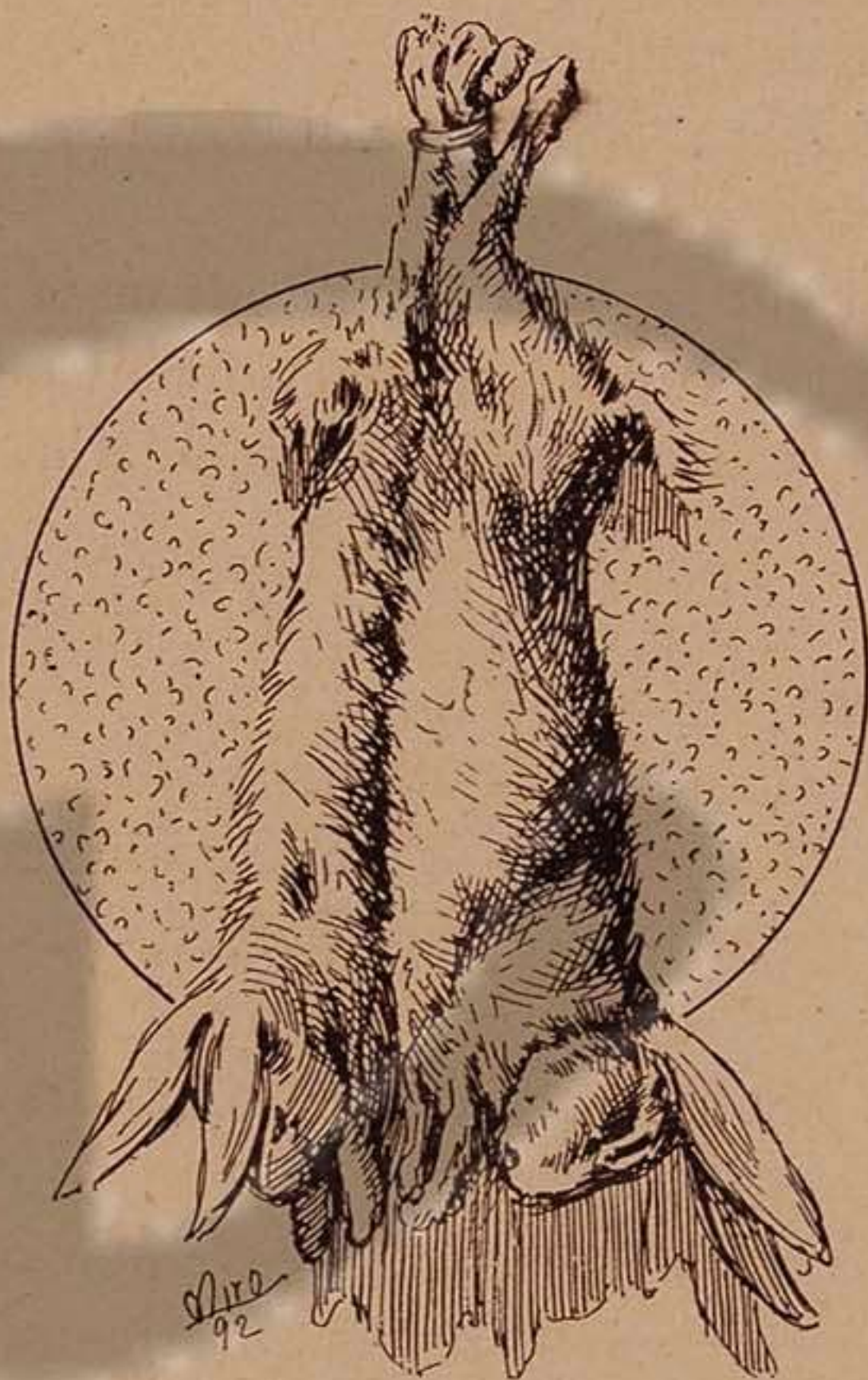
—Má tú el *sinyoret*—respongué rientse la llauradora—quina gana te de burlarse. ¿Pos no diu conills als pollastres?

Y continuá el seu camí.

Al passar per davant de l' alquería de Camilleri no fon éste el que li dirigí la paraula, fon la sehua criada.

—Gica, li digué cridant l' atenció de la jove dels pollastres—¿Vòls molt per eixos conills?

Llavòrs la llauradoretta ja no se rigué: per lo contrari, blanca com la cera, apretá el pas cap al Mercat sense saber lo que li passava.

Allí li esperava la més negra.

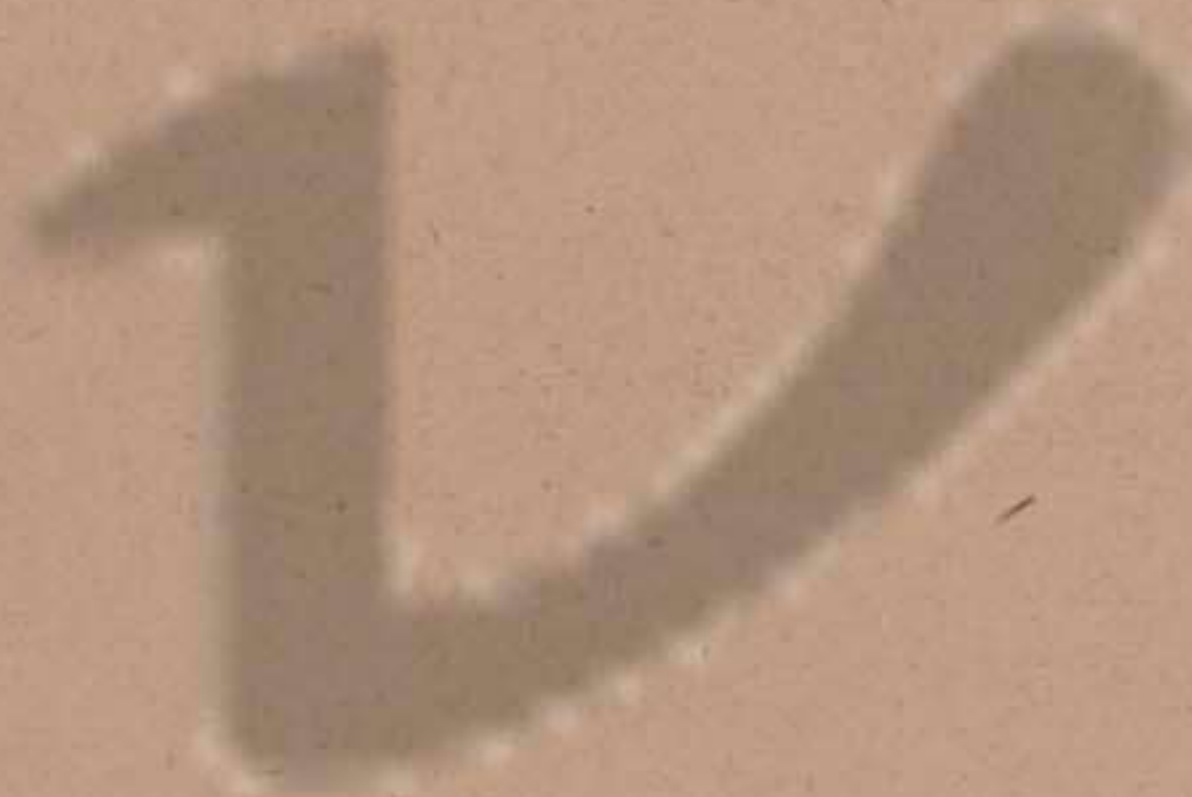
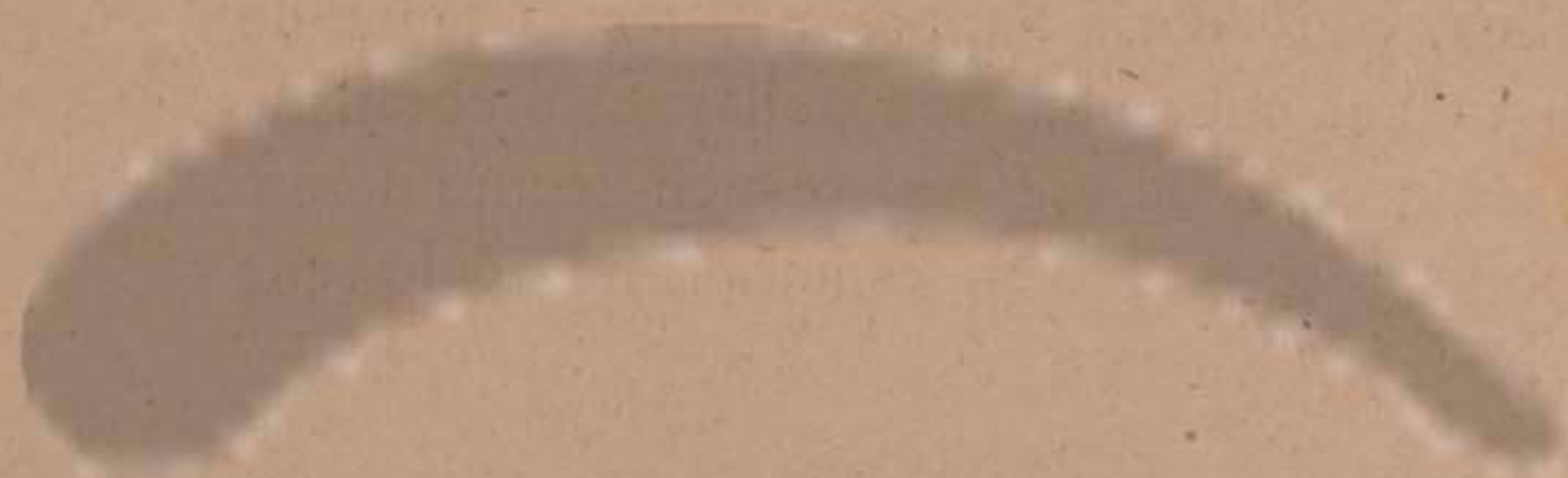
Apenes posá els pèus en ell, se trobá al mateix don Vicent, que ab lo seu gran sombrero de palla al cap, que li donava l' aspecte d' un peixcador de canya, y el cabás de palma en la má, anava de compra.

—¡Bon parell de conills pera una paella!—digué

mirant fit á fit á la jove.—¿Demanes molt per ells?

La pòbra gica no volgué ohuir més; pergué el pòch color que li quedava, y tremolant com un junch, li digué á una revenedora tirantli en la falda el parell de animals:

—Gica, per María Santíssima, fes el favor de dirme si eixos animalets son pollastres ó conills... Quan vaig eixir de ma casa estich segura de qu'eren pollastres; pero lo qu' es hara ja no sé lo que son!...

LO QUE DUEN ELS FILLS

I.

Visentico Jupla-tinta,
un empleat miserable,
sense mes sòu ni propines
que tres pesetes pelades
que l'ajuntament li dona
per servir de secretari
d'una tenencia-alcaldia
en tots los juins de faltes,
sense dupte aconsellat
un dia per lo diable
que tot ho enredra, va tindre
el pensament de casarse
ab una gica molt guapa,
pero pòbra com les rates;
y sense caure en lo conte,

que guanyant tan pòch salari
apenes podía viure

sent fadrí, volgué empenyarse
algo més de lo qu' estava,
y es va casar un dissapte,

pera anar dende aquell dia
ab la fam á garrotades.

II.

La lluna de mèl passada
 que durá ben pòch, va caure
 en lo conte Visentico
 que tres pesetes diaries
 eren molt pòch pera viure,
 com no passaren del ayre;
 y pera colmo d' apuros
 que may als casats els falten,
 sa muller se posá mala,
 tingué antoixos y desganes,
 y ell, en vista d' aquells símomes,
 la consecuència vá traure
 de que *su esposa se hallaba*
en estado interesante,
 com li digué una dotora
 de les partides del Carme.
 —Vaja, ja la ham feta bònna!—
 exclamá 'l pobre queixantse—
 les necessitats augmenten;
 pero no augmenten les japes!
 Pero sa muller contenta
 per lo plaher de ser mare,

li digué pera aquietarlo:
—Hòme, no ja que apurarse;

puix jo tinch ohuit mil voltes
que porten els fills al náixer
un rolo debaix del brás.
—Lo que solen dur son ganes.

III.

Pera acabar: Jupla-tinta
huyt mesos demprés fon pare

d' un monyicòt tan fartó
qu' era capás de juplarse
á tota sa parentèla
en un parell de mamades;

y conten qu' en el moment
en qu' el giquillo va náixer,
aquell á la sehua dòna
li va dir:—¡Pots alegrarte!
No nos porta el fill un rollo
debaix del bras, pero en cambi
nos dú atra còsa.

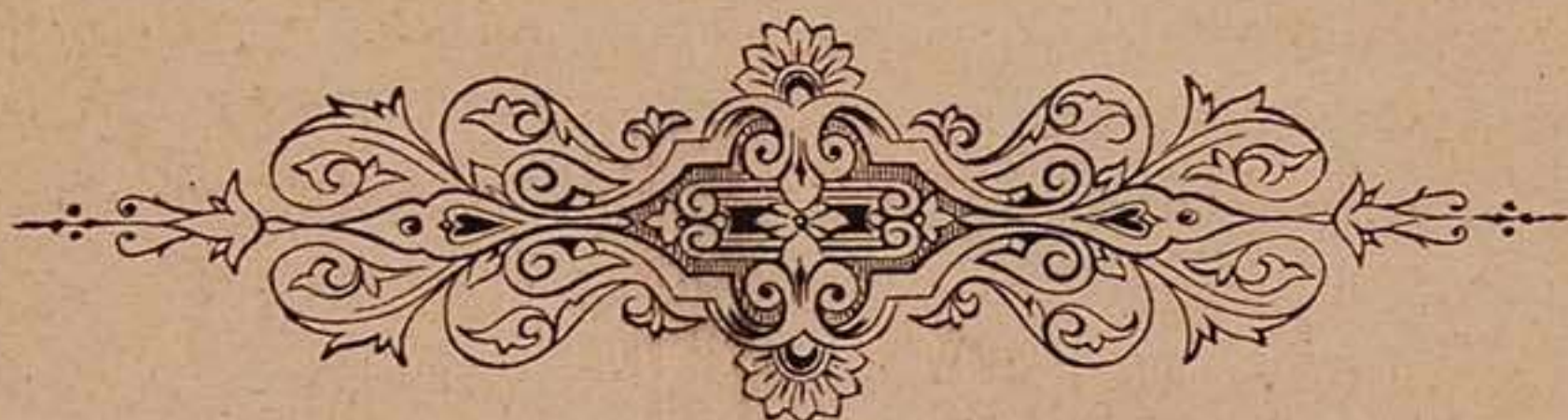
—¿De veres?

¿Qu' es lo que nos du el meu ángel?

—Dòna, ¿qué vols tú que duga?

¡El conte de la comare!

LA SÒRT GRÒSA

o hiá una persona en Espanya que no haja juat una vòlta, per lo manco, á la lotería.

Com á qu' éste es un jòch eminentment nacional: no

debades l' explòta l' Estat.

Dupte qu' existisca un espanyòl que no haja ensomiat vores de la nit al mati millonari. Per supòst, no per haver guanyat els diners treballant honradament; sino per esperar la grandissima sòrt de que li cayga la gròsa.

¡La gròsa! ¿Quí no la desitja? ¿Quí no ensomia ab ella?

Pera el jugador per temperament, la sòrt gròsa

es una pesadilla que no l' abandona may, per despèrt que estiga. Tot l' any jua una extracció y atra el mateix dècim, ab la esperança que veu una volta y atra fallida, de que ixca el seu número premiat pera agarrar ab febroso má el desijat tresòr. No val que la fortuna, que com á femella, es caprijo-sa, li gire la cara, donantli cada mico capás de desenganyar al hòme mes desconfiat y recelós. «La extracció próxima será»—diu filosòficament, y continúa nostre hòme juant, sense que per aixó escarmente ni s' arrepentixca. El jòch pera éll es un vici, y quant no tinga diners pera juar, será capas de tot: hasta de la major baixaça.

La lotería qu' es la esperança en tot temps dels espanyòls, té el privileji de tornarnos á tots folls per Nadal. En la extracció de *Noche-Buena* tot lo mon jua. Lo mateix l' hòme de negocis, qu' el últim *pelafustan* al qui li falten cinch pesetes pera un duro. El que no pot juar un billet sancer, jua una participació: per giqueta que siga.

El desitj de provar fortuna es tan general, qu' en les oficines públiques, en les cases de comèrs, en las fábriques; en una paraula: allí ahón se reunixen varios individuos per motiu de profesió ú ofici, se jua en colectivitat.

Hasta á les tendes de *ultramarinos* y barberies aplega estos dies la follía per lo joch.

A lo millor entra un home de caràcter pacífich á que li fassen la barba, ú d' eixos ciutadans inca-

pasos de fer mal y que s' asusten hasta del vòl de una mosca, y el oficial de la botiga mentres l' afayta de mala manera, fentli vore les estrèles en mitg de mitg dia, li diu en tò alegre:

—De huy en huyt dies es la gròsa.

—¡La gròsa!...—esclama nostre home tot asustat, creentse que se trata de una questió d' orde públich.

—Sí *senyor*, la gròsa—afirma l' oficial.—¿Vosté també té *participació*?

—¡Ave María! ¿Jo?...—diu el parroquiá perdent el pòch color que li queda.—¿Quí li ha dit á vosté tal cosa?

—No hu negue: tot se sab: dins de huyt dies tots richs.

—¿Richs?

—Sí *sinyor*, richs. ¿Vosté quin número jua?

Al ohuir esta pregunta el pobre parroquiá recòbra la tranquilitat que havia perdut per moments, puix al ohuir parlar de riqueses se pensá qu' es tritava de la liquidació social.

La questió del jòch dona llòch á escenes case-res que tenen molt de còmiques.

¡Quánts de castells en l' aire alçen les families estos díes!

Conech un matrimoni, que dende que comprá un dècim, no goja un rato de quietut.

A totes hores están marit y muller á sarpa la grenya, per la colocació que li han de donar al capital... en el cas de qu' els ixca.

—Jo soch de opinió—diu la dòna—de que comprém una casa. Vullch donarme tò ab les mehues amigues y escriure, al omplir el padró municipal, en lloch de *dedicada á sus labores*, lo qual me pareix molt *cursi*, esta atra profeció més digna de una persona decent: *propietaria*.

—Dòna, el ser propietari no es, com creus, profeció ni ofici, sino estat social, digne per cert huy en dia de llástima. ¡Y que no son fluixes les

càrregues que pesen sobre el propietari! ¡Ni que fora un burro!... ¡No penses semejant còsa! Jo, en llòch de fincar, estich perque empleem els diners

en paper del Estat. Es la millor colocació que se li pòt donar al capital. Compres *Cubes* y tots els trimestres còbres els cupons. Lo dit: no te calfes el cap en tonteries. Les cases ocasionen òbres y reparos que son sempre una pèrdua. A lo millor les

tens buydes, perque no hiá qui les llògue, y *adiós mi dinero*. El paper del Estat está lliure de tot aixó; no te gabèles de ningun gènero; puix per no pagar, ni paga contribució.

—Hara, segons diu el *Diari*, van á crear un impòst sobre la renta pública.

—¡Falòries! Riute d' això. La majoria dels homens politichs qu' en Madrit mangonegen tenen paper del Estat; á molt pòchs s' els coneixen finques. ¿Com vòls siguen tan tontos qu' es tiren tèrra als ulls? ¡Bòns son ells pera perjudicarse!

Y á este tenor seguix la conversació, sent rara la volta, que per falta de cajasa en la muller, no acabe aquélla com sòl acabar sempre el rosari de l' Aurora: á garrotades.

D' un atre matrimoni tinch noticia que, vivint en la major miseria, s' empenyá més de lo que estava per juar una participació.

El dia de la rifa li digué el marit á la muller:

—Asómat á la finestra, y si me veus tornar en carruage, tira els trastos al carrer: senyal de que som richs.

En efecte: la dòna estigué esperant impacient qu' el marit tornara ab la bona nòva. De quant en quant s' asomava á la finestra com éste li havia manat.

De pronte se pará un cotxe á la porta de la casa: era ell.

—¡Nos ha caygut la gròsa!—pensá la muller—

y sense encomanarse á Deu ni al diable, escomensá á tirar els mòbles per la finestra.

—¡Detinte!... ¡Detinte!...—li cridava el seu home. ¡No fases tal!

Inútil advertència: per pronte que la muller la ohuira, era ja tart: havia tirat la casa per la finestra.

En aixó se obrí la pòrta de l' habitació y entrá el pòbre marit ab una clòsa y coixejant d' un pèu.

—¡Malahida sòrt!—esclamá.

—¿Puix, no te ha caygut?

—Qui ha caigut soch jo; pero en tan mala ombra, que m' he trencat un pèu: per aixó he vengut en cotxe.

El cas era pera riure... sino fera plorar.

Pero res tan còmich com lo que li susuí á un amich meu, calvo per mes senyes, anys arrere.

La vespra del sorteig se trobá en lo Mercat ab una cega.

—Cómprem este dècim que me queda—li digué—es el de la sòrt.

El meu amich, sense consència de lo que fea, li prengué el dècim y el mirá.

—No m' agrada el número—va dir—es masa baixet.

—Préngal, qu' es el de la sòrt—li respongué la cega insistint.

—Que ho siga: no el vullch.

Y li deixá el billet á la pobra dòna que seguí pregonantlo per los carrers de Valencia.

Al endemá, al vore la llista dels números premiats, el meu amich tingué un disgust que li costá una malaltía.

El cas no era pera menys.

En primer terme figurava el número qu' ell no havia volgut, premiat ab la sòrt gròsa.

—¡Bestia de mí!—esclamá estirantse els pòchs pèls que li quedaven.—He tingut la fortuna en la mà y l' he deixat pedre!

—Aixó te demostrará—li diguí jo filosóficament —qu' els modismes y refrans no están sempre desprovists de fonament.

—¿Per qué?

—Perque á la *sórt* la pinten cega.

EL JOCH

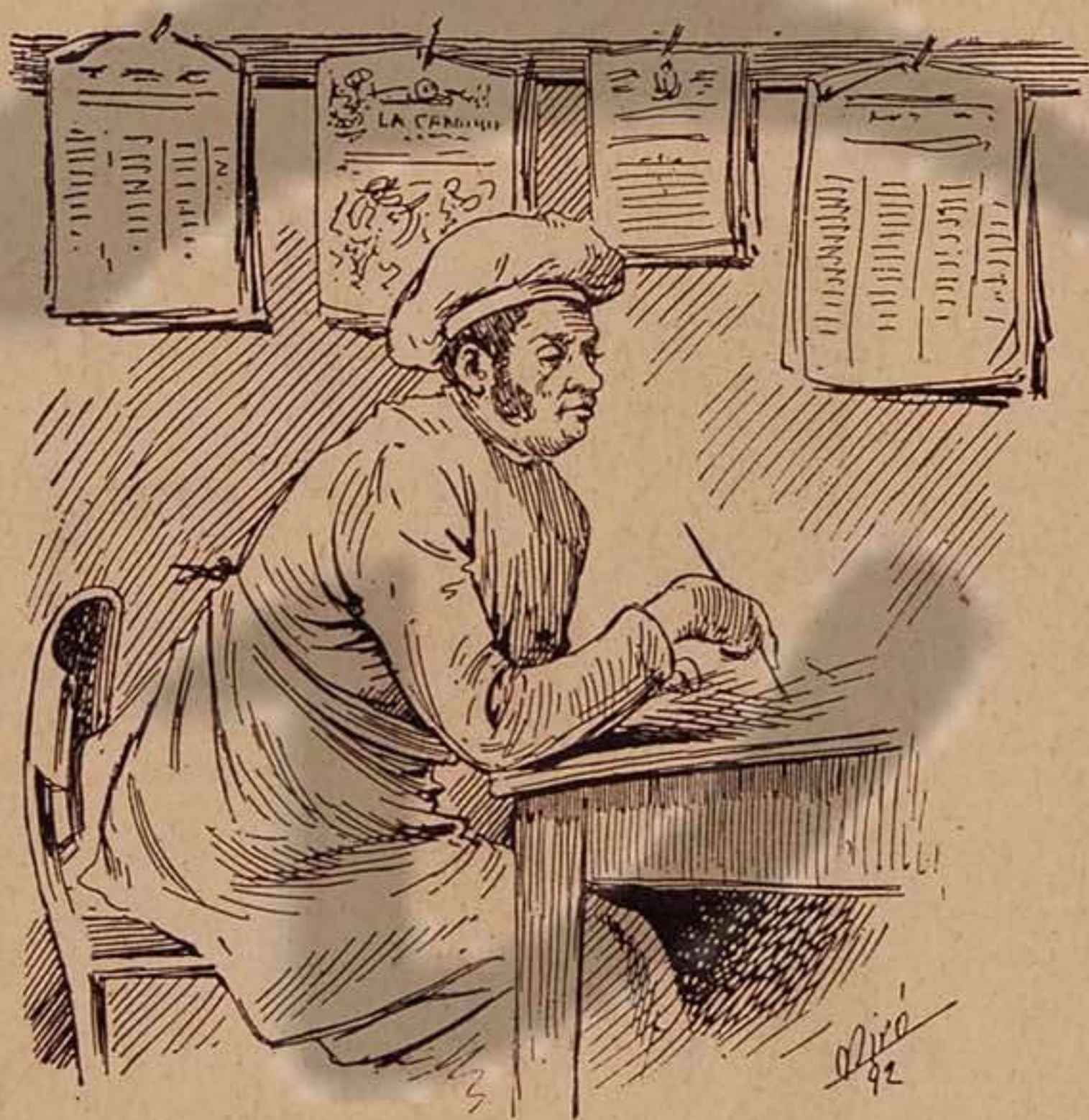
DESPROPOSITS

Aquell escritor satírich
que va dir ab fonament,
que la Espanya era la tèrra
dels contrasentits, digué
una veritat més gran
qu' el Micalet de la Sèu;
y no se crega qu' es broma,
perque com vorán vostés,
así hián *corredors* coixos,
relators ab poca veu,
oidors sorts com les tapies,
vistes que no veuhen res,

y atres mes contrasentits
 que no senyale, perque
 supòrch qu' en esta materia
 están al cap del carrer.

Así tot lo mon s' ocupa
 de tot alló que no entén;
 els juges parlen de bous,
 de *diestros*, de *volapiés*,
 y usen paraules flamenques,
 y es presten, si es menester,
 á despajar un novillo
 com si fora un espedient.
 Els generals que no saben
 una palòta de res,
 en llòch de manar soldats,
 se fiquen á votar lleys.
 En lo jòch dels despropòsits
 qu' en este pays juém,
 pasa per hòme polítich
 el qu' urbanitat no té,
 y d' orador presumix
 qui el llenguage desconeix;
 se sol ficar á escritor
 el que no sab l' a, b, c,
 y pera qu' en consecucència
 fem les coses al revés,
 el negociant parla d' arts,
 l' artista del tant per cent,
 el mòrt de fam de la bolsa,

d' administració el barber,
 de literatura el mege,
 el capellá dels diners,
 y p' acabar de apanyarho
 se fica per tot arreu,

el cuiner á periodiste
 y el periodiste á cuiner.
 Totes estes reflexions
 els feya jo á uns amichs meus,
 quan de pronte varem vore
 que anava per lo carrer

ab los llibres baix del bras,
un pobre jeperudet.
—¡Homens!—els diguí als amichs,

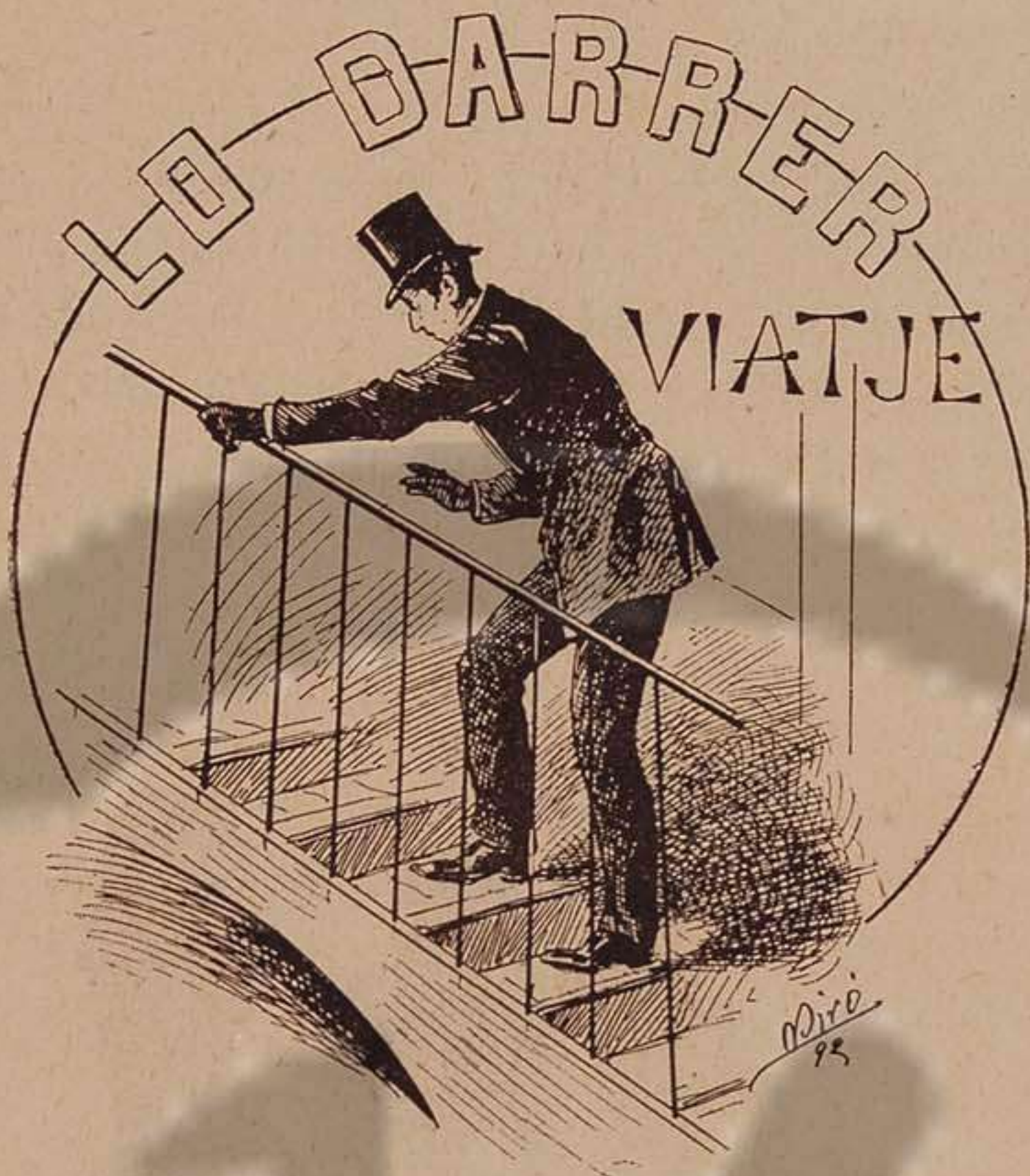

m' ajue quatre gallets
á que no saben qu' estudia
eixe jeperut?—Y ú d' ells,
sense poderse contindre,

me' va respòndre rihent;
—¿Es un jeperut y estudia?
¿Puix que vol qu' estudie? *Dret.*

QUA veritat: mon amich Micalet havia mòrt. La nòva me sorprengué tant com escope-tada de lladre; perque aquella mateixa vesprada, en lo Círcul de Comèrs, havia aquell juat ab mi una partideta de dominó. Quan per la nit, al eixir del Principal, me doná un conegut la noticia, confese que la vaig posar en quarantena; pero á l'endemà al rebre la esquela mortuòria invitantme al soterrar y suplicantme el cotxe, ja no tinguí dupte, per mes que me pareixia imposible el que haguera ocurrit semejant desgracia. Jo era ú dels amichs més íntims del difunt y me vaig

creure en el deure de oferirme á la sehua familia. Dit y fet: me vestí de dól y m' en aní á sa casa. Per pronte que arribí havia fet tart: el meu amich estava ja de còs present dins de la caixa, rodejada de ciris, y totes les gestions necessaries en tals casos estaven ja fetes, gracies á l' activitat dels dependens de *La Funeraria*. S' havia comunicat l' ocorrit al

juge municipal pera qu' estenguera la corresponent acta y avisat á la Parròquia pera que doblaren les campanes com corresponia á la bona posició del difunt. Se me olvidaba: també s' havia atquirit en el negociat de Sanitat del Ajuntament, un nixo de

primera cláse. En una habitació immediata á la del mòrt, plorant com unes madalenes, estaven sa muller y ses dos filles. Debaes eren totes les reflexions cristianes qu' els amichs els feyen pera aconhortar-les: el seu dolor no tenia consòl. Els vaig dir la pena que sentía per la sehua desgracia y volguí saber la causa d' ella. Pronte vaig vore la mehua curiositat satisfeta: el pòbre Micalet havia mòrt de un atach cerebral, segons declaració del doctor que li va estendre el pasapòrt pera l' atre mon. En estes y en aquelles s' ohuí soroll de carruatjes que se paraven davant mateixa de la casa y escomensaren á entrar en la sala els invitats. Així com s' acostava l' hora de traure de casa al difunt, anaven en augment els plòrs y xanglots de la viuda y les dos filles, que recordaven una per una totes les bones qualitats d' este. Está vist: no hiá res mes provat que morir-se pera que aplegue l' hora de les alabances; perque lo qu' es en vida, rara volta se reconeixen les virtuts de les persones.

Per fí, els fosers tragueren de casa el cadavre, el posaren en lo còtxe y escomensá á moures el soterrar. Jo lloguí un carruatje pera cumplir com devía al amich acompanyantlo en son darrer viatge hasta el Cementeri, quan se m' acostá Agapito Taravilla, ú dels desocupats de més mala llengua que se pasejen per los carrers de Valencia.

—Si me ho permetix,—me va dir—tindrè molt gust en acompanyarlo.

—El gust es meu—li vaig respondre per dir algo.

Pujarem al cotxe y ja repantigats en ell, ab tota la comoditat compatible ab un carruatje delloguer, Taravilla, que no pòt estar dos minuts sense gistar, me digué:

—¡Pòbre D. Miquel! Ha segut una verdadera pérdua la sehua! Tan bòn espòs, tan bòn pare, tan bòn amich.....

—Sí senyor,—vaig afexir jo interrumpintlo—era una bòna persona per tots los seus quatre costats.

—¿Que si ho era? ¡Jo ho crech! Pera tots fon més que un pare. ¡No son pòchs els favors que té

fets! Si vosté sabera... No debaes li done esta pròva d' amistat acompanyantlo en son darrer viatge.

—Me plau.

—¿El que l' acompanye al Cementeri?

—No senyor, el que vosté li fasa justícia.

—Pòt vosté creure que, al vindre, fas un verdader sacrifici.

—¿De veres?

—Com li ho dich: m' he deixat una *boda* pera no fer falta al soterrar.

—El contrast no pòt ser mes trist.

—¡Còses de la vida! En este mon mentres uns plòren atres rihuen... Pero jo soch d' aquells qu' en totes parts se troben y que, com se sòl dir, al sò que me tòquen balle. ¿Me veu vosté hara acompanyant al mòrt? Puix dins d' un hora, si Deu vòl, estaré en la fonda de París menjant y bevent á la salut dels novios.

—¿Cóm?... ¿Pensa vosté tornar á la *boda*?

—Sí senyor, així que li hagen cantat al difunt els darrers responsos. Tot es questió de uns quarts d' hora... Son les dotze manco quart, —afejí mirant el rellonje, —puix á la una y mitja llestos.

—Veig que sab vosté aprofitar el temps.

—Si no fora per lo molt que jo volia al difunt no haguera vingut. ¡Pòbre D. Miquèl! No sab vosté el sentiment que la sehua mòrt me dona.

—Sí senyor, ja ho veig.

—A propòsit: ¿vosté sab la causa d' esta?

—Un atach cerebral.

—¿Qué me conta? Estich mirant que vosté ignora de la misa la mitat.

—¿Vòl dir?

—Que l' han enganyat com un gino.

—¿Es posible?

—Com vosté hu òu. Jo li diré, ab tota reserva, de qué ha mòrt nòstre pòbre amich: ¡de una palisa!

—¿De veres?

—Com sòna. Un comandant de caballería, molt animal, casat ab una cubana molt rebonica, ha segut l' autor de la brutalitat. D. Miquèl li feya carantonyes á la comandanta, á les qu' ésta, coqueta com totes les dònes del seu pays, pareixía correspondre. Son marit, celós com un Otelo, li prepará al pòbre amich nostre una emboscada y li doná la palisa del sigle. ¡Com á que li ha costat la pell!

—¿Y aixó quant vá susuhir?

—Ahir á poqueta nit.

—May ho haguera cregut d' un home de tanta moralitat com ell era... ¡Pareix imposible!

—Te vosté rahó: era molt moral; pero aixó no era obstácul pera que li agradaren les femelles.

—Molta falta va á fer á la sehua familia; pero afortunament era rich y ja sab vosté lo que diu l' adagi castellá, *los duelos con pan son menos*.

—¿Rich?... ¿Qué sab vosté? Les sehues filles no queden en tan bòna posició com la gent supòn. Don Miquèl tenía la má foradada y duro qu' ell

guanyava *ivolaverunt!* Tenia ademés atre defecte: era jugador. Fòra d' aixó, era un bon sugecte en tota la estenció de la paraula. Mentres jo vixca no tindré prou llengua pera alabar-lo.

—Si, ja ho veig. ¿Conque me dia vosté qu' el meu pòbre amich ha mòrt arruinat?

—Del tot. Jo festegí més de un mes ab una de ses filles en la creència de fer un bon casament. No ho estranye: com jo tinch el dinar, vullch que la dòna me duga el sopar. Pero de la nit al matí vaig saber per el pasant d' un notari, que mon futur sògre tenia les finques hipotecades, y desistí del meu propòsit.

—¡Ja es vosté bon maula!

A tot asó haviem eixit de la ciutat. El cotxe, pegant sacsades, seguía per lo camí del Cementeri, quant un pòch abans d' aplegar al convent de Jesús, se pará d' un sopetó, no sense pegar un cluixit tan fort que m' asustí de veres.

—¿Qué passa?—li preguntí al cotxero.

—¿Qué vòl que passe?—me va respondre.—Com l' Ajuntament té tan abandonat este camí está plé de clòts.

—¿Y qué?

—Que s' ha trencat l' heix y no podem passar avant.

En vista d' aquell percáns, no tinguerem més remey que baixar del carruatje.

—Ho sent per vosté—li vaig dir á Taravilla,—

perque tindrem que anar hasta el Cementeri á peu.

—¿A peu? ¡Ni pensarho!

—¡Pero, home, per María Santíssima! Estem á

mitat del camí y no debem deixar de cumplir en un deure de amistad.

—Hia molt de fanch y me vaig á embrutar la ròba... Además, lo susuhit me vá á fer pedre més

temps del calculat y vaig á fer tart pera la *boda*.
 ¿Sab lo qu' estich pensant? Que m' entorne á Va-
 lencia en eixa tartana. Y al mateix temps en feu
 parar una que passava ab direcció á la capital.

—¿De modo que s' en vá?—li preguntí mentres
 ell, sense fer cás de les mehues rahons, s' empu-
 java en lo carruatje.

—Com vosté ho veu.

—¿Qué dirá la familia?

—¡Que diga lo que vullga!

—En una paraula, que no acompanya vosté á
 nòstre pòbre amich...

—Escolte,—me va dir girantme la espala—
 quant jo muyga, ¿m' acompanyará ell á mí?

LA LLISÓ DE DOCTRINA

(CUENTO VELL)⁴

Un mestre de escòla
estantlos donant
llisó de doctrina
cristiana á uns infants,
li preguntá á ú d' ells
qu' era molt remal
y tenía fama
de desaplicat:
—*¿En dónde está Dios?*
—*Dios... ¿en dónde está?*
replicá el giquillo
per eixir del pas,
no sabent que dir.
—Contesta, carám,
va afegir el mestre

algo incomodat.
—Puix mire vosté,
si he de serli franc,
¿qué vol que li diga?

ijo no sé ahont está!
—¡Qué poca vergonya!
¿es dir, que no ho sabs?
—No *sinyor*, no ho sé.
—¡Vaja un descarat!
puix com se m' empuje
la mosqueta al nas,
de las mehues ungles

t' has d' enrecordar!
 Ara vorás tú
 com t' ho diu Bernat.

Vine así, bonito,
 puja dalt del banch
 y disli á eixe burro
 que tens al davant,
 pera que ho deprennga,
 puesto que no ho sab,
¿en dónde está Dios?

—*Que Dios dónde está?*

En el cielo, tierra,
y todo lugar;
 respongué el giquillo
 com un papagall.

—*¡Angela María!*
 obrint més d' un pam
 de boca, va dir
 el mestre: ¡Be está!
En el cielo, tierra,
y todo lugar;
 en uná paraula:
 qu' está en totes parts.

Demprés dirixintse
 al desaplicat,
 li va dir:—A vore
 si de huy en avant
 sabrás de que Deu
 está en totes parts.

¿Ho has entés bé?... ¡En totes!
hasta en el corral
de ta casa.

—¡Ho negue!
el gich va cridar:
¡no passe per eixa!

—¿Per qué no, animal?

—Perque en ca que vullga
no pot allí estar.

—¿No pot?

—No *sinyor*.

—¿Per qué no, vejam?

—¿Per qué?... ¡perque en casa
no tenim corral!

À JACINTO LABAILA

LA civilització, que agrana per tot arreu les antigues costums y les sustituhix per atres mes cosmopolites, va pòch á pòch fent desapareixer de nòstra tèrra algunes típiques, les quals, si les generacions del pervindre les vòlen coneixer, no tindrán mes remey qu' estudiarles en los llibres dels literats y en los quadros dels pintors regionalistes.

Assò que, com á fill del sigle dè nau, no puch manco de convindre en

qu' es un bé pera la cultura general, te dende 'l punt de vista artístich, el gran inconvenient de borrar l' especial mòdo de ser de cada pòble; y al pas qu' anem, la varietat, qu' es una de les condicions principals del art, desapareixerá per complet, porque l' artiste, al pintar en lo llèns les costums d' una regió, haurá pintat les de totes.

Els que com nosatros, amich Labaila, hem vist un dia y atre la gran transformació que, de vintitans anys á esta banda, ha tingut Valencia, si com á bons ciutadans nos alegrém dels seus progresos, qu' en tots los ordes de la cultura la col-loquen al mateix nivell de Madrit y Barcelona, com á escriptors apegats á la tradició, no podem menys de vore ab dolor el que se perguen cèrtes costums qu' estarién pòch en consonancia en lo modo de ser de la vida modèrna, pero que no obstant aixó, son molt típiques, y sobre tot, molt valencianes.

Dende 'l meu estudi del carrer de Fuencarral, ahon escrich estos reglons, escolte al venedor de flòrs, misatger de la primavera, que ab son burret carregat de plantes, vá anunciant als vehins de Madrit l' arribada del bon temps.—*Yo vendoo la planta dee claveles doobles... El tiestooo de roosaas vendoo*—crida 'l pòbre hòme pregonant son comèrs, y el seu crit, no desprovist de cèrta belleça rítmica, que sòlament els qu' estèm acostumats al trá-fech de la vida madrilenya, podém compendre, despèrta en ma memòria els dormits recòrts de ma

tèndra infanteça, els quals venen á fer mes gran la melengia que, llunt de ma vulguda tèrra, á totes hores jo sent.

També Valencia — pense — ha tingut y encara té 'ls seus crits populars que ab son soroll li donen alegre animació, pero qu' el nòu modo de viure va fent desapareixer; son crits qu' es pèrden y que, per lo mateix, els literats devém arreplegar, pera que siguen coneguts per les generacions del per-vindre.

Dende que jo era un monyicot hasta les hores presents, ha corregut molta aigua per lo riu, y tinc

la seguritat de que alguns dels *tipos* de que vaig á parlar, de pur vells, els haurán olvidat per complet els valencians de trenta anys arrere que llixquen el present llibre. M' enrecorde molt bé, que sent jo jich, ú dels crits populars que més me cridava l' atenció era 'l del *hòme de les campanetes*, que ab son burro carregat d' escuradeta, anava per los carrers de Valencia pregonant ab fòrta veu les botigetes de fanch. El bòn hòme era l' alegría de la gicalla y la desesperació de les mares. Ab motiu: porque son crit, que tenia molt de revolucionari, era este:

*Ploréuu, giquets, ploréuu,
que campanetes tindréuu...*

Atre dels crits populars que llavors me cridava l' atenció, y que s' ha perdut per complet, era 'l d' un aiguador que, ab son carret tirat per un asse, pregonava sa giqueta industria d' este mòdo:

*Agua de la fuente del Negrito
dos cuartos un cantarito.*

El home era foraster y parlava en la sehua llengua; els venedors d' aigua d' en dia, pera cridar l' atenció de les fadrines de servir, ho fan d' un mòdo mes espresiu per mitj de l' argentina llengua valenciana: *¡Aiguaeer!...*

La industria de les graneres, que tant de renòm ha donat als torrentins, va crear un *tipo* que no

tan sòls es conegut en Valencia, sino també en atres bandes. El crit del *granereer* llastima tant els ouits dels que per primera vegada l' escolten, que no pòden manco que taparse sense voler les orelles.

Y se comprén; perque 'n boca d' un fill de Torrent, té molt de metálich. Fará cosa de vintitans anys, cridava l' atenció pública ú d' ells, per pregonar les graneres d' este espresiu mòdo: ¡A la granera... ¡úpa!a!

Este crit m' en recòrda un atre mes enrevesat, qu' es una *jerga* que 'l dimoni que la entenga: el del venedor de la terreta d' escu-

rar: *La tèrra guerría gologuèla á la garría de Nèlo terreta... ¡¡Torrero!!* Al ohuirlo, quansevol pensa ab fonament, qu' el que d' este mòdo s' espresa es viçcaí; mes no está en lo cèrt, perqu' es de Burjasot ó de Patèrna.

El *tipo* de terrero es paregut á un atre molt valenciá, que dende que 'l Municipi establí 'ls carros de *la limpieza pública* (terme oficinesch) va per graus desapareixent. Huy en lo dia encara existix el *femater*, pero no es ombra de lo que fon en sos bons temps quant mereixqué l' honor de que Rafèl María Liern el retratara de còs sancer en sa jistosa pesa, joya del teatre valenciá, *De femater á lacayo*. Els fematers de llavors eren l' encant de les fadri-

nes de servir—giques de l'horta en sa majoria—
y les víctimes dels *aguacils* qu'els perseguien ab lo

mateix afany qu'els gosos de caça
á les llebres buscant sempre 'l
mes jiquet motiu pera ferlos pa-
gar la monta. Tots los matins,
en vistosa cavalgata, entren estos
honrats llauradors per lo portal
de Serrans, animant la població
ab l'algarabia dels seus crits: *Ama,*
¿hia fem?... Els mes intencionats,
y, per lo mateix, mes atrevits, li

donen al crit un sentit mes epigramatich. Lo nou
mòdo de netejar els ca-
rrers no negue jo de qu'
es mes cult: pero pre-
gunte ¿es mes pinto-
resch?

El *horjatero*, que apa-
reix sempre el dia de
Sant Vicent en torn dels
altars del miracles; el *foguerer* que ab son cabás d'
argila y tròços de peròls, treballa al aire lliure; la
favera y la *carabasera*, que son lo regal de les dònas
llépoles del vehinat; el *formajer* y el *tramuser*, que
rellonges de les comares, tots los dies á determi-
nada hora passen per un mateix punt; el *cocotero*,
que ab la cistella en la dreta y la bota de ví en la

esquerra, may fa falta en los carafals de la plaça de bous els dies de correguda y en les barraquetes

de la platja durant la temporada dels banys; el *castanyero* y el *cacahuero*, que, ab lo cabàs á la espala

y el farolet d' òli en la mà, així que aplega l' Ivern, apareixen per les nits; y atres mes *tipos* que podia traure á rògle, tenen els seus crits propis, que, pera no allargar mes este article, pose en nòta apart, perque estich convençut de que á la llarga per precisió s' han de pedre⁵.

He nomenat al *cacahuero* y no puch menys de dedicarli á un *tipo* tan valenciá quatre paraules. En Valencia n' hem tingut tres célebres: *Tino*, *Mondiu* y *Ull de bou*.

El primer, desconegut de la nòva generació,

era un hòme escentrich que sabé guanyarse les simpaties dels seus compatricis. En l' Estiu venia *aigua de cebá* y en l' Ivern *cacahuete*, que pregonava gistosament aixina:

*¿Quién no compra cacahuete
 de los campos de Alginete,
 que lo vende el tío Tino
 con canela y rechupete?*

El abans nomenat Rafel Maria Liern, en son quadret cómich de costums valencianes, *En les festes d' un carrer*, tingué 'l capritjo, que fon molt aplaudit, de traure personalment al teatro á este *tipo*, lo qual contribuí y no pòch á ferlo mes popular. *Mondiú* era un atre cacahuero que tenia molta gracia pera imitar als jugadors de pilòta. La plaça pública ahon ell establia son trinquet, s' omplia sempre de gent, que premiava la sehua habilitat, tirantli javos d' á quatre qu' el pòbre hòme arreplegava agrait. De assó se mantenia. En quant á *Ull de bou*, fon el més desdijat de tots: els gichs s' entretenien, pera ferlo parlar, en cridarlo dende llunt, y ell, al acudir y vores jasquejat, se desfogava dihenlos mil insolències.

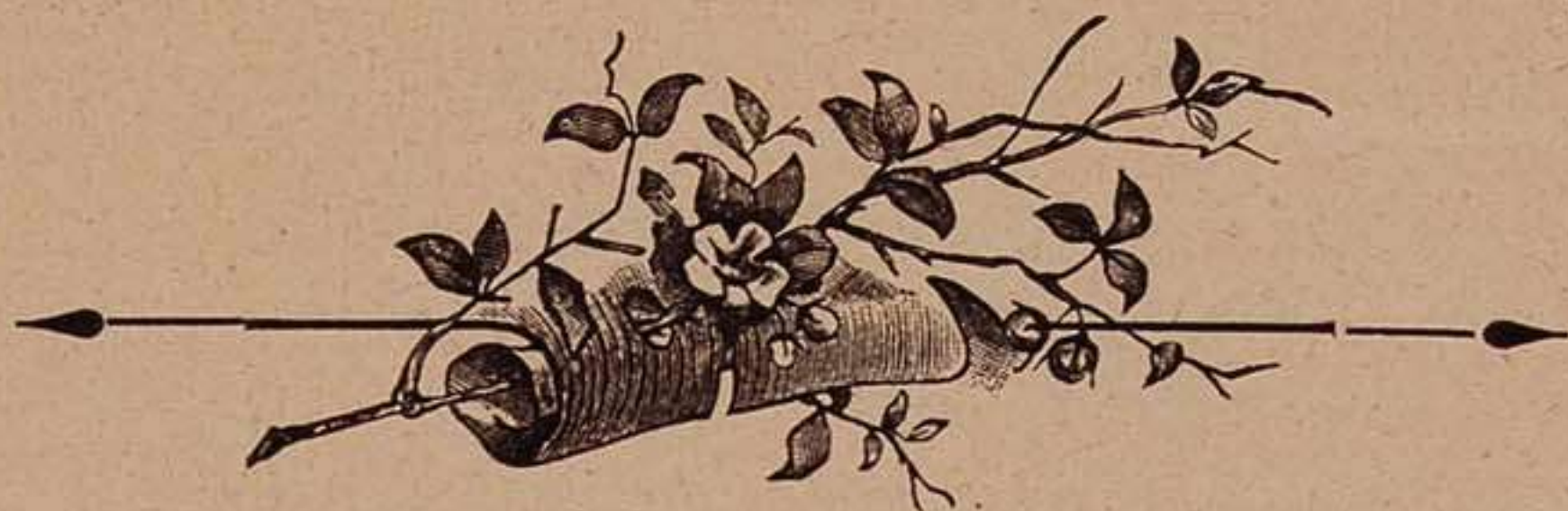

Pòse así, amich Labaila, punt final á este llaujer treball, que si no es còmich, té la ventaja de ser realiste, desitjant ab tota la mehua ánima, que á causa dels *tipos* qu' en ell trach á reluir, en llòch d' article, no te parega atra còsa pitjor...

Per eixemple, ¡una *auca!*

L' ANADA Á LLIRIA

(QUADRET DE COSTUMS⁶).

Adeu, Sant Miquel de Lliria
y les beates també;
que jo m' envaig á Valencia
y Deu sab si tornaré.

Cançó popular.

Del Grau y del Cabanyal,
de Valencia y d' Albuixech,
de Burjasòt y Godella
y d' atres poblacions mes,
el ventihuit de Setembre,
en carruatjes ó á pèu,
cap á Sant Miquèl de Lliria
plena de gòig va la gent
á festejar á la imatge
y á penjar en les parets
de sa capella, tants vòts
com miracres el Sant feu.

Per supòst, entre parèntesis,
 —com qui diu *entre parents*,—
 no estarà de més que diga
 que la imatge es el pretèst
 pera que quatre *jalers*,
 millor dit, mal faeners,
 abandonant la ciutat,
 s' en ixquen á pendre 'l vèrt,
 y á tirar... no d' una tralla
 qu' es lo que devien fer,
 sino una *canita al aire*
 y pendrer un *sinyor pet*;
 puix si per devoció alguns
 van á vore 'l Sant, els més
 van sòlament per passar
 dos ó tres dies contents.
 Cap á munt camí de Llíria
 jano, jano, va la gent
 com un ramat de formigues
 en busca del formiguer.
 ¡Tot son crits! ¡Tot es soroll!
 ¡Tot vida! ¡Tot moviment!
 Assí corre una tartana
 que la arrastra un rocí vell;
 allí tròten alsant pols
 els burros d' uns fematers;
 més amunt un faetó
 corrent á més no poder,
 dú á sis ó sèt *lejuguines*

del carreró del Vallet;
 més abaix tocant la flauta,
 la guitarra y els ferrets
 y entonant cançons alegres
 van de rauja uns mariners;
 éste riu; el atre balla;
 l' atre fuig com un cuhet
 d' un gosòt que li amenaça
 mosegarli els saragüells;
 y entre éstes y entre aquélles,
 els d' á cavall y els d' á peu,
 cridant tots: ¡A Lliria! ¡A Lliria!
 apleguen á Sant Miquèl.

Como Pedro por su casa,
 sense pòr á Ròch ni á rey,
 entren en lo pòble, ahón
 promòhuen un canyaret.
 La ú s' empina la bota;
 l' atre 'l gòt plé d' aguardent;
 l' atre compra anòus y figues;
 l' atre magranes y mèl;
 l' atre va, pera ser hoste,
 á casa dels seus parents;
 l' atre qu' es amich de gorres
 —encara que dú barret,—
 va en busca de algùn amich
 ó conegut, igual té,
 sòlament per el motiu
 que ja supondrán vostés;

y així va passant el día
 en mitg del major content,
 hasta qu' aplega la nit
 y en la plaça el cuheter
 á una senya del alcalde
 li pega fòch al castell.
 Per supòst—es de caixó—
 que tiren quatre valents
 trenta ó quaranta dotzenes
 de cuhets sòlts, qu' un infèrn
 fan de la plaça del pòble
 cremant á no poca gent;
 pero d' aixó no es fá cás,
 y á l' endemá matinet
 al soroll de les donçaines,
 campanès, crits y masclets
 pera gojar de la festa
 la gent se tira 'l carrer.
 Entre recorrer el pòble,
 visitar quatre parents
 y pujar á la montanya
 á vorer á Sant Miquèl,
 s' en sol passar el matí,
 hasta qu' aplega el moment
 de menjarse la paella,
 y llavors de vorer es
 quins grupos més animats
 hiá debaix dels garrofers!...
 Demprés de haverli donat

lastre al còs, s' en vá la gent
 á vorer la procesó
 qu' ix pòch en ans de les sèt,
 y una vòlta ésta s' acaba,
 puix tot en lo mon fí té,
 la gent s' en torna á sa casa
 contenta y sense dinés!...

GENTS SUPERSTICIOSES 7

VERGONYA es dirho; pero encara en los darrers anys del sigle de les llums, anomenat tal volta aixina per los molts faròls que hiá, existixen gents supersticioses.

L'antorja de la civilització no ha allumenat encara els seus cervells, y com en la vida es precis tindre fé 'n alguna còsa, á falta d' atres creencies, crehuen en tonteries propies dels temps de la *Naneta*.

Perque, cás que mereix notarse: aixina com van perdent els pòbles ses crehències relijoses, se van fent mes superticiosos.

En l' antiguetat les persones supersticioses ja existien, com ho pròva el fet de que Plutarco es criguera un *Tratat contra la superstició*, y sabut es qu' en los darrers temps del gentilisme, els pòbles

que pergueren la fé 'n sos deus, caigueren en tot género d' aberracions.

Assó pròva una còsa: qu' á pesar de la filosofía, l' home es sempre 'l mateix, y, per lo tant, necesi-

ta creure en algo que no estiga al alcanç de sa curta inteligència.

D' assí que quant no creu en Deu, crega en lo dimòni.

El bòn sentit, qu' es la picòla ab qu' el progrés va derrocant les supersticions, pera portar á cap la sehua òbra, trobará sempre eixe obstacle.

Del marqués de Campo se conta que may emprenia un negoci en dimats per respècte á una preocupació tonta filla d' un adaji, y d' un eminent li-

terat de nòstres dies se diu que no se senta may á la taula en la que mengen tretce persones.

Conech á una velleta que té per mala senyal el tirar la tinta sense voler.

—¿Pero per qué?

—li vaig preguntar plé de curiositat.

—Perque dona *mala sombra*—me respongué ab el major convenciment.

Per cèrt que, degut á sa superstició, li susuhí un pas molt cómich.

La pòbra senyora creu, com article de fé, que la mala senyal que causa la tinta al caure se pot borrar tirant al carrer un gòt d'aigua; y com, sense voler, tirara un dia el tinter á terra, sense encomanarse á Deu ni al diable, aixi ho feu. Pero apenes la pòbra alená satisfeta per creures lliure de la *mala sombra*, va vore qu' esta se ficava per la pòrta de sa casa en figura d' un municipal, que banyat de cap á peus, li exigia cinch pesetes de monta per haver faltat al bando de bòn govèrn.

Conech á cèrt subjecte, cesant per mes senyes,

que li dona pòr el número tretce. Y ab rahó, per-
que si es veritat lo que diu, eixe número ha influït
fatalmente en totes les desditjes de sa vida.

—No soch supersticiós—me dia,—pero òixcam

un pòch y convindrà
vosté en qu' el tretce es
un número funest pera
mí. Naixquí en día tret-
ce; en día tretce vaig
caure soldat; en día tret-
ce se moriren mos pa-
res; en día tretce me ca-
sí; en día tretce vaig pè-
dre á ma muller; y per
fí en día tretce...

—El deixaren á vosté
cesant — li diguí inte-
rumpintlo.

—No, senyor: fon en
trenta ú—me respongué
—pero 's lo mateix.

—¿Per qué?

—Perque 'l trenta ú no es atra còsa mes que un
tretce capjirat.

L' argument era sòlit; la veritat es que, si no
era supersticiós, al bon senyor no li faltaven mo-
tius fundats pera no serho.

Mes tratanse de supersticiosos, cap com lo
vehí d' un parent meu, que se passa les hores san-

ceres fent les cartes, y li tremolen les cames cada vòlta qu' entra en sa casa un borinòt negre.

El pòbre hòme creu en superjeries ab la major bona fé del mon y está empenyat en que 'ls demés també creguen.

—No ho dupte, vehi—li digué cèrt dia—els jeperuts duen sempre la bona sòrt.

—¿De veres?

—Com vosté hu ou: quant en lo carrer vetja tres d' ells pòt donarse per ditjós.

—Si es com diu, donem la enhorabona—li respongué 'l meu parent—perque n' he vist huy tres que duyen la mateixa direcció.

—¡Hossana!—esclamá el bòn hòme posantli les

mans al còll—huy l' ix á vosté la loteria ó còbra algun deute atrasat.

—¿Vaig á tindre dines? M' alegre perque bona falta me fan—digué l' atre festivamente.

Com es de supòndre, no va rebre 'n tot lo sant día mon parent dinés per cap de concepte.

Pero lo que va rebre 'n cambi, duta á má, fon una carta.

Al llejirla, no pogué menys de tirar escales avall al que li la dugué, no sense pegarli un punta-peu en cèrta part, y ab rahó: perque 'l contingut de la carta qu' era curt, mes espresiu, dia aixina:

«Mon estimat amich: ¿Faríes l' obsèqui de donarli al portador vinticinch duros?»

I

Tonico es un pollo
rich acaudalat,
qu' en sastres y mòdes
gasta un dineral;
pero vist d' un modo
tan exagerat,
que sense saberho,
es en totes parts
la caricatura
del hòme elegant.

Ell tira al florete,
ell munta á cavall,
júa en lo casino,

va á la Catedral
 á misa de dotce
 com á bon cristiá;
 mes no per ouirla,
 sino per mirar
 á totes les giques
 devòtes que van.

Té abòno en Apolo;
 en lo Principal,
fa l' oso á les polles,
 cantant per lo baix
 els números d' òpera,
 y está tan cargant
 que no hiá persona
 qu' el puga aguantar.

Puix bé: el personatge
 qu' els he retratat,
 entre atres defèctes,
 en té ú molt regrán,
 y es qu' es vanaglòria
 de lo seu caudal,
 ab lo que demòstra
 als propis y estranys
 de qu' es, com sospetjen,
 tonto arrematat.

II

Una nit Tónico,

estant en un ball,
 li *fa l' oso* á Carmen
 gica de vint anys,
 discreta, bonica
 y molt *agraciá*.

—Crégam, Carmeleta,
 per vosté penant
 estich nit y día,
 jo li ho puch jurar
 (li diu ab veu baixa);
 si vosté 'm fa cas,
 si em vòl y en la Iglesia
 me dona la má,
 millor qu' una reina
 s' ho té que pasar.

—Soch rich.—Jo soch pòbra.

—Aixó no li fá.
 Soch jove, simpatich,
 cumplit, elegant,
 passe de mes rendes,
 brille en societat,
 y la qu' en mí es case
 de segur tindrà
 cotxe en la Alamera
 pera pasejar,
 y turno diari
 en lo Principal.

—¿Se li ha mort s' *agüela*?

—Sí.—Meu he pensat.

—¿Per qué?—Ho pot supòndre,
perque estich mirant

que no li fá falta.
—Vúllgam per pietat,
que si en mí se casa

la tinch que dotar
 en trenta mil duros.
 —Molt curt s' ha quedat.
 —Puix siguen quaranta.
 —Pòt anar pujant.
 —Cinquanta. —¡Home, calle!
 ¿Voste s' ha pensat
 que soch una finca
 qu' están subastant?
 Escolte un consell
 y no ho prenga á mal;
 si té tants de duros
 pera colocar,
 fasas accioniste
 del *Banch Regional*,
 y farà fortuna;
 puix pera comprar
 lo mateix que un' aca
 una gica *honrà*,
 ni té pròu pesetes,
 ni les tindrà may.

III.

Passa un día y atre,
 passa 'l temps volant,
 y Tónico y Carmen,
 al cap de dèu anys,

dempres de la escena
de la nit del ball,

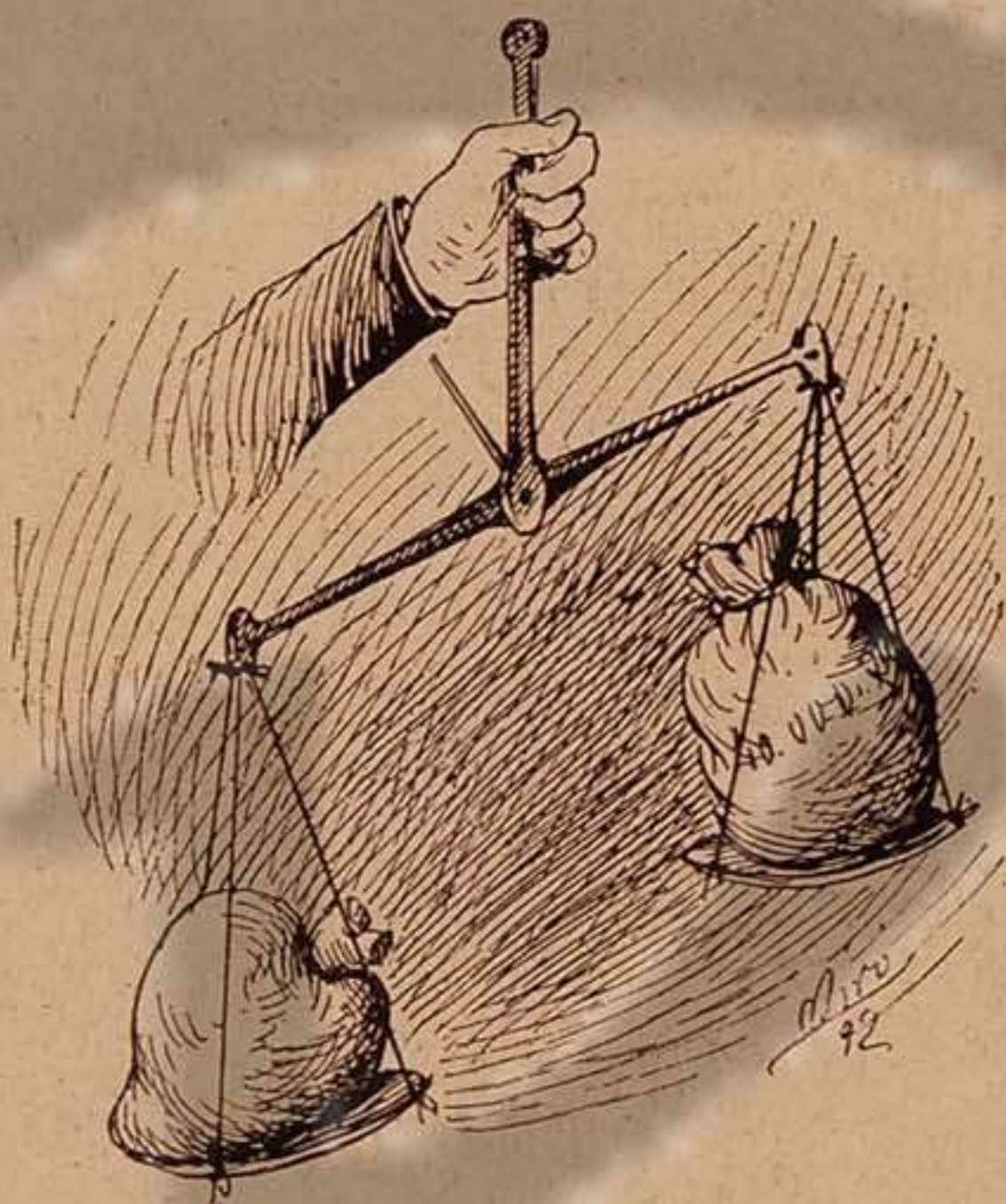

s' encontren un día
en lo Cabanyal.
—Digam y perdone.
Ell li preguntá:
—¿Es vosté Carmela

per casualitat?

—Jo soch Carmeleta,
si no li sab mal.

—Puix ningú ho diria;
¡qu' envellida está!

¡Si no es la mateixa!

¡Quant ha variat!

—Puix jo á vosté 'l trobe
lo mateix qu' abans.

—¿De veres?—Com sòna.

Está vosté igual
que dèu anys arrere;
pero no es estrany;

(afexí Carmela
 un poquet *picá*)
 Perque la qu' es póbra
 y bonica naix,
 ab los anys, les penes
 y els dolors de cap,
 posible es varíe,
 y hasta es natural;
 ¡pero el que naix bestia
 no varía may!

AVENTURA AMOROSA.

I.

QUANT jo era un javal vaig tindre una no-
via.

Aixó, dirán vostés, no té res de particular, perque en la joventut una novia la té quansevòl; pero tractantse de mí, que sempre m'he jalat per les faldes, si que ne té, perque rara vòlta me vaig contentar ab una: sempre en tinguí dos ó tres al mateix temps.

Estèticament parlant, la gica valia quansevòl còsa. Alta y ab una correcció de linies irreproja-ble, per la blancura de les sehues carns, y per la perfecció de sa cara típicament grega, un apasio-nat, com jo, de les belles arts, no podia menys de vore en ella la encarnació de la dòna ideal que tots els poetes ensomiem en los més florits anys de nòstra existència.

No diré, repetint una *frase* castellana posada

en mòda per los novelistes anticuats, que *verla y amarla todo fué uno*; perque aixó, apart de ser *cursi*, no es cèrt; pero sí dech dir que dende 'l primer sopetó l' atmirí més que com á una dòna, com á una òbra d' art.

La vaig coneixer en lo Cabayal, en l' alqueria qu' en lo carrer de la Reina tenia un antich condeixeble, ahon tots los anys, el dia de la Mare de Deu d' Agost, se reuniem alguns amichs d' ell ab motiu de ser el Sant de la sehua senyora. Baix del emparrat preparava ésta el refresch, ab honors de *lunch*, y allí alegrement entre copa y copa saborejavem el dols, que á mí me pareixia més ensucrat, servit de mans de les hermoses jovenetes, que may faltaven, pera fer més agradable la festa.

—Que brinde el poeta—exclama una d' estes.

—Que improvise—afexí una *jamona*.

No havia remey; m' havien posat en un compromís y m' era precís eixir d' ell fora com fora; encara que tinguera que improvisar una *redondilla pedestre*.

L' amo de la casa contribuí á fer major l' apuro en que 'm trobava.

—Brinda,—me digué posantme en les mans una copa de resòli—per la *polla* present que més t' agrade.

No volguí ferme d' esperar; agarrí la copa, la vaig posar á l' altura del meu cap y diguí en castellá:

*Atiendan todos ustedes:
pues es forzoso brindar
quiero el brindis dedicar...*

—¿*A quién? ¿A quién?*—preguntaren en castellá
distintes veus á un temps

—*A Mercedes,*—afexí socarronament el meu con-
deixible.

No acabí la improvisació, porque 'l meu amich l' havia acabada per mí.

Mercedes era la jove de qui he parlat á vostés. Esta era germana de la muller de mon condeixeble, el qual al endemá va dirme:

—Has flejat á la mehua cunyadeta; pero t' he de dir una còsa: que te guardes del meu sògre.

—¿Per qué?

—Perque 's molt bruto.

II.

Estes paraules foren pera mí una revelació.

—Puix á la gica li soch simpátich—pensí—ton-to seré si no li fas l' amor.

Dit y fet; li escriguí una carta que vaig fer aplegar á ses mans per mig de la sehua fadrina.

No 's feu d' esperar la respòsta.

Aquell mateix día me digué la criada que la sehua *sinyoreta* m' aguardava á les dotce de la nit en la reixa de s' alquería situada en lo carrer de Sant Rafel.

—Vajen despay—me va dir—no 'ls sorprenga el meu *Sinyor*; porque 's molt bruto, y posible fora que fera un desbarat.

—Pero, ¿per qué?

—Perque ha olgut algo y li ha prohibit á la *sinyoreta* que li fasa á vosté cás.

—¿Per quina rahó?

—Perque diu que vosté en sa vida anirá á ninguna banda.

—Puix s' enganya, perque á la nit li demostraré lo contrari.

—¿Cóm?

—Anant á la reixa á parlar ab sa filla.

III.

La nit era hermosa y serena (estil romántich), una verdadera nit d' estiu; la lluna brillava ab tota sa plenitud en l' espay, y en la població no s' ohuien atres remors qu' el de les espumoses ones al morir tranquilament en les argentades arenes de la vehina plaja.

En lo mateix moment qu' el sereno del Cabanyal ab ayguardentosa veu cantava les dotce, estava jo junt á la reixa de Mercedes.

Fiu una senyal convinguda d' antemá y esperí impacient.

¡Pero, oh desencant!

De sopte, una má nerviosa va obrir la pòrta de la reixa y me sentí banyat de cap á peus per un' arruixó d' aygua.

El susto fon mayúscul.

El cas no era pera menys.

En llòch de Mercedes, me trobí ab son pare,

qu' armat de una eixeringa, m' havia posat com una sopa.

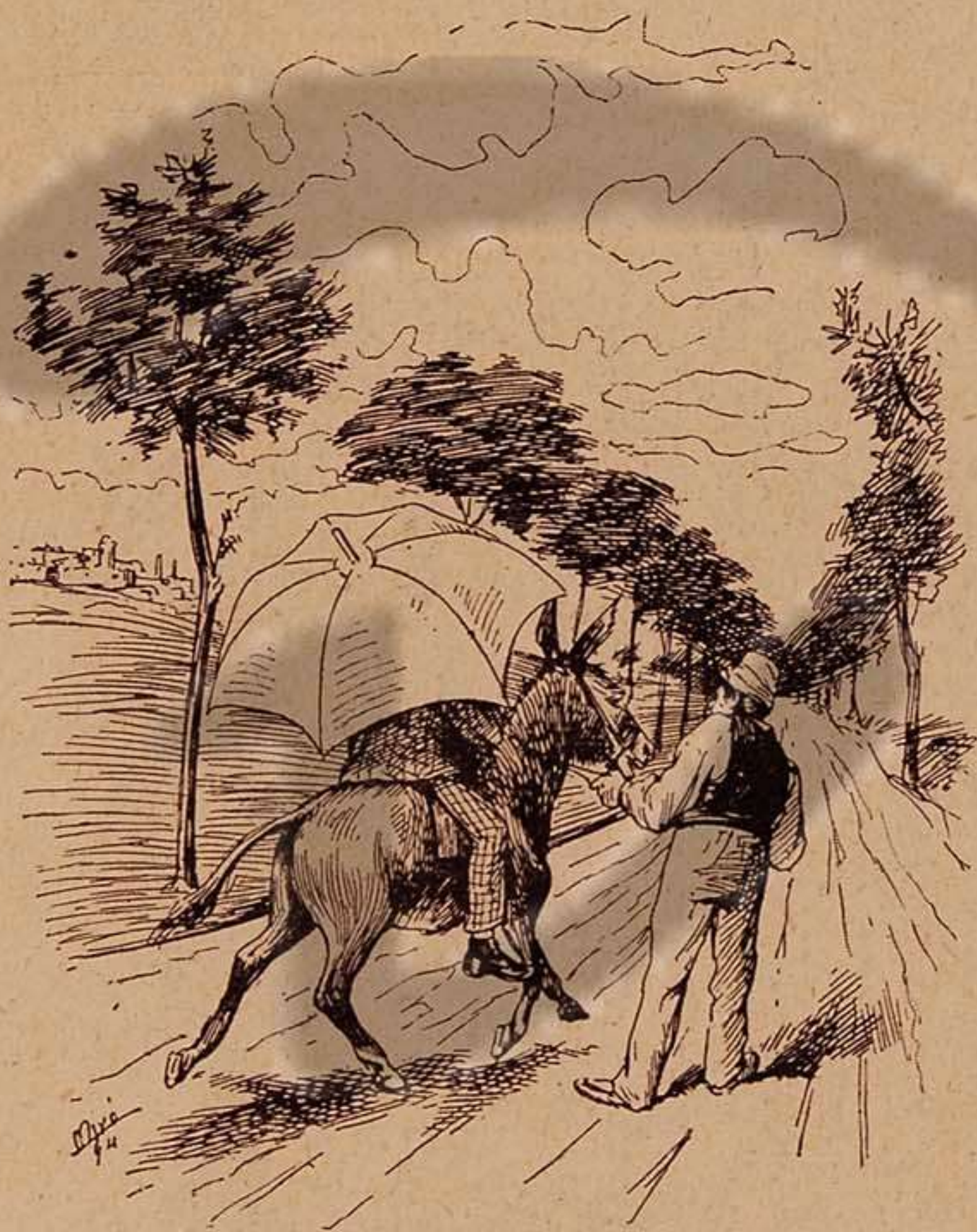

IV.

No parà así l' aventura.
Aquell bany en conte de apagar el fòch del amor

que per la jove anava sentint, contribuí més á encéndrelo.

Escriure 'ls mil mijos de qu' ésta y jo se varem

valdre pera burlar la persecució de son pare, sería el cuento de no acabar.

Rahó tenia el meu amich al dirme que 'l seu sògre era molt bruto.

Cansat éste de ma insistencia en festejar ab sa

filla, prengué una determinació: tráurela de València.

Així ho feu: la enviá á casa d' un parent que

tenia en Villabruta, un pòble de mala mòrt de la montanya de Castelló de la Plana.

Ho vaig jo saber y me proposí seguirla.

Busquí una recomanació pera l' alcalde, y armat d' un tapasòl, cavaller en un burro, m' en aní al pòble.

Apenes apleguí, ab no pòca sorpresa, m' enterí per boca del *monterilla*, qu' es trobava en éll el pare de Mercedes.

A pesar d' aixó, gracies á un amich, conseguí tindre una entrevista ab ella en la pòrta de la casa ahon s' aloixava.

Pero nòu desencant; quant més entussiasmats estavem els dos parlant de nòstres còses, interrompí nostre idili, soroll de gent que cridava tota á un temps:

—¡Fòch al *Sinyoret!*

—¡Mateulo!...

—¡Matemlo!

Girí el cap y la sanch se me va gelar en les venes.

No sense motiu.

En direcció ahon jo estava, armat d' estaques y escopetes, venia un estòl de llauradors capitanejat per lo pare de la mehua novia.

No poguí manco de pegar á fugir. Perque..... ¡horror!... Enganyats per ell, els molt brutos m' havien pres per un comisionat d' apremi!...

LIBRARY OF THE VALENCIANA

GRAMÁTICA PARDA

Á LLUIS CEBRIAN

Batiste Esclafa-tarròsos,
un ruqueròl d' Alberich,
que té gramática parda,
per més que no sab llegir,
á un retor de misa y òlla,
que de sabio presumix,
y no sab una palòta
de rès, perque sols ha vist
les cartilles per lo forro,
li digué:—Pare Agustí,
vosté qu' es un pòu de *cència*
y sab mes que vinticinch,
y no li torba lo negre,
á vore si m' aclarix

un pensament del diable
 qu' entre cella y cella tinch.
 Quí dels dos, anem á vore,
 li repòrta mes profit

á la Santa Mare Iglesia:
 vosté que la misa diu
 ó jo, que jafant tarròsos,
 treballe de día y nit
 com un negre de Guinea,
 pera al cap del any cullir
 de les espigues, forment,
 y de la vinya raím.

—No sé lo que te propòses
anant per eixos camins...

—¿Que no ho sab? Puix vaig á dirliu.
Mes respòngam ans: ¿el ví

y el pá son indispensables
pera la misa?

—¡No ho dich!

Quina pregunta mes tonta.

—Tonta ó no, respòngam.

—Sí.

—*Aquí te quiero, escopeta,*
com dihuen els pixavins:
puix si son indispensables,
segons m' acaba de dir,
el pá y el ví, reconega,

que si no fora per mi,
 que treballant, á la tèrra
 li fas els fruits produhir,
 no diría vosté misa.

—Hòme, per les onze mil
 Vergens, no desbarres més!

—¿Desbarrar?

—Desbarrar, sí!

Sòls d' un dotor de secá
 com tú se pòden ohuir
 extravagancies com eixes.
 De tot aixó que m' has dit
 vols traure la conseqüència,
 com el capdell per lo fil,
 qu' el llaurador li repòrta
 á la Iglesia mes profit
 qu' el capellá que diu misa
 y les tèrres benehix.

¡Jesus qué barbaritat!

Hara te puch repetir
 lo que me día el meu mestre
 en molt remanco motiu:

¡Ásinus!... ¡ásinus!... ¡ásinus!

—¿Quína gerga estich ohuint?

¡Ásinus!... ¡ásinus!... ¡L' ásinus
 será vosté, recomíns!

¡Alabat siga el *Sinyor*
 qu' el pronóstich s' ha cumplit
 que feu Sant Vicent Ferrer,

el qual conten que va dir
que per lo temps hasta els burros
parlaríen en llatí!

DIMÒNIS PAGATS

No cap ducte qu' ho son les fadrines de servir.

Hiá que tindreles més pòr qu' á una nugolada, perque, ahon cahuen, fan més mal que la llangosta.

El mal es que no podem passar sense elles, perque fan falta pera 'ls quefers domèstichs, puix no totes les ames de ses cases, per faeneres que siguen, pòden acudir á tot.

¡Ditjós aquéll que no les necessita!

Perque además de gojar tranquilitat, pòt alabarse de no tindre enemichs dins de sa casa, que no atra còsa son les criades.

Pero encara que ú no vullga, no te atre remey qu' engolírseles á la força, ab lo mateix gust que la porga del Jato; puix per més que vostés diguen, —en lo supòst de que diguen vostés alguna còsa—

no me podrán negar qu' el pendre criada es un trago molt amarch, per los mil inconvenients que té pera la tranquilitat de les families.

Y se comprén: ¡perque ixen criades tan roins!...

Per això, tot el qu' en tinga una passadora, deu fer per conservar-la, perque, tal com s' ha posat huy el ram de les *Menegildes*, giques de servir ver-daderamente bones, n' entren pòques en lliura.

Una fadrina nòva es lo mateix qu' un meló sense ensajar: sòls Deu sab lo que pot donar de sí.

No es pròu que duga cartilla y tinga bons informes; es precis conèixer-la, y encara aixina, li pega un mico á quansevòl; perque á vegades la que pareix dolça com el sucre, sol eixir á la llarga més amarga que la fèl.

Assó no es parlar per parlar, perque s' han donat casos que, fent les gatetes moixes, algunes guilopes han conseguit ocupar el llòch de les sehues ames en lo govèrn de les cases, y, lo qu' es molt pijor, en los còrs dels seus marits.

¿Puix que dirém de les que fentse les santetes, y finjint virtuts qu' están molt llunt de tindre, enganyen als seus amos?

En Madrit ne vaig tindre jo una que fugia de la faena com el dimòni de la creu, y tot lo sant día s' el passava reçant casetes de rosari. Al vórela tan beateta, que pareixia la santitat personificada,

quansevòl no havera tingut inconvenient de llevar á un sant del altar pera posarla á ella. ¿Puix qué dirán vostés que 'm feu la molt *bribona*? Cèrt dumenge per la vesprada, que no volgué eixir á passejar, perque tenia que fer examen de concència, me saquejà per complet les provicions del rebòst; mes no pará ahí la fejería, perque la molt retunanta, que no contava en que jo tornara á casa tan pronte, va tindre amagat per espay d' uns minuts dins de la gèrra del aigua, al escolá de la parròquia!

¡Fasen vostés cas de les apariències!

Hiá que desenganyarse, fadrines de servir bones no se 'n troben huí en lo día ni buscades ab caneleta; no se pòt presentar una que siga un modèlo en son gènero: la que no 's llépola es sisona, y la que no té cap d' estes males qualitats, peca de desvergonyida.

En temps antichs, les criades eren atra còsa: duraven anys y anys en les cases, quan no envellien en elles, tant d' apego tenien á les families; pero dende que les nòves idees han nivellat les clases y el crit d' emancipació resòna per tot arreu, les *ilustres fregones* no sòls van vestides á la mòda, sino que s' enfarinen també la cara y presumixen d' elegants, hasta 'l estrem de ser, pera les sehues senyoretas, unes temibles competidores.

Y si nó que ho diga una llejuguina coenta del Trosalt, que tot lo mon coneix.

La pòbra gica, que té molta fam de casaca, se cartejava, per mitj de la sehua fadrina, que li servia de correu, ab un factor de botiga, quan de la nit al matí, sense motiu fundat pera un rompiment, el molt guilopo me la va deixar plantada.

—¿Pero sabs tú per qué?—li preguntá plena de curiositat la jove á la sehua criada.

—¿Vol vosté saberho?—li respongué la molt desvergonyida, —perque se casa *en* mí.

La llejuguina se quedá veent visions.

Mal es que les fadrines de servir ixquen fantosioses; pero es pitjor el que siguen llépoles, porque dende eixe moment no hia en les cuines res segur.

Jo en coneguí una, que duya un ull postíç de vidre, que tenia la mala costum de menjarse les peres de l' òlla.

De vades era que la sehua senyora la renyira, tirantli en cara sa mala costum; no podia traure partit d' ella.

—Jo no he segut—esclamava la gica negant el fet—y d' eixa cançó no havia qui la traguera.

—Haurá segut el gat—li responia la bona senyora per dir algo.

Pero aplegá una volta que la llépola no pogué menys de rendirse á la evidència y confesar ses rateries, porque al escarbar l' òlla pera traure les peres, ¿qué dirán vostés que se li va caure dins del peròl?

¡El ull postíç!

Si anara jo á contar lo tracamandanes que son certes fadrines, sería cas de llogar cadiretes, porque ohuiríen vostés còses tan salades!...

Sobre tot de les montanyeses que baixen á València á posarse *en amo*.

Jo en vaig tindre una del Maestrat, que se tenia per molt neta, que demprés d' escurar aixugava 'ls plats ab lo faldó de la camisa.

Gracies que no ho feya ab los draps de la cuina, porque, segóns vaig tindre 'l disgust de vore, d' éstos havia fet pera 'l seu us particular, mocadors de mocarse.

Aixó que tenia fama de neta; ¡si l' aplega á tindre de bruta!...

Esta mateixa gica me posava á lo millor en un compromís, porque confundia llastimosament á les persones. Quan venia á casa un *inglés* m' anunciava, pose per cas, al administrador del diari en que jo escrivia, y certa vòlta que vingué á vorem un rejidor, sense atra rahó mes que la de dur l' abrich penjat del braç, m' el va pendre per lo sastre.

Pero per negada que fora esta gica, ho era mes encara una jove de Museros qu' estava en amo en casa d' un fiscal de l' Audiència. Un día qu' el pòbre senyor se deixá damunt de la taula del seu despaitj una causa que tenia en estudi, la molt burra s' entretingué 'n retallarli les fulles y fer mesuretes de paper. La gracia, que tan pòca li 'n feu al seu amo, per pòch li costa anar á la galera.

Veritat es que hia criades molt burre; pero s' ha de reconeixer que tenen algunes ocurrències ben gracioses.

Tratanse de gracies, cap com la que 'm feu la criada d' un mestre d' escola, que te una filla que se passa les hores fent monades en la reixa, pera cridar l' atenció dels vehins qu' están encara en estat de mereixer.

Cèrta volta vaig anar á casa del tal, per haver llegit en lo diari qu' en ella tenien en venda una mona, y dende 'l replanell de la escala li preguntí á la *Menegilda* si podia mostrarme l' animalet.

—Veja vosté ahí enfront—me va respondre la gica tirantme la pòrta en los nasos—qu' en esta casa no hia mes mona que la mehua *sinyoreta*.

¡Histórich!

EPIGRAMES

Pasqualo qu' es un carpanta
que no guanya una peseta,
á sa filla Visanteta
promet comprarli una manta.
Y sa filla que sab bé
lo mándria qu' es ell, se riu,
y ab molta sorna li diu:
— ¡Qué mes *manta* que vosté!

Les giques de la Tomasa
 qu' á divercions may anaven
 perque ficades estaven
 en lo racó de sa casa,
 á paseig sòlen anar
 y á ball de saló també,
 no per gust, sino perque
la fam les trau á ballar.

—

Cumplint ab sos ministeris
 sempre en la misa major
 cantant el senyor retor
 diu:—*Conservare digneris.*

Plé 'l bòn pare de pietat
 per un pobret de Paipòrta,
 (qu' está mal) de pòrta en pòrta
 demana una caritat.

Y li diu un feligrés:
 —No done rés, y *en* motíu,
pos vosté en misa nos diu
 que conservém els dinés.

—

Parlantme la muller d' ú,
 qu' es modèlo de casats,
 me diu qu' els dú ben posats,
 pero no 'm diu lo que dú.

—

— Ningú millor que son pare
 sab el dòt que té Roseta.

— No está mal arregladeta
 qu' ella te lo de sa mare.

Conten qu' aná un escolá
 d' el pòble de Borbotó
 á replegar el padró
 á casa d' un parroquiá,
 y que volent éste riure
 á sa còsta li digué:

— «En el padró ¿sab vosté
 si 'l nòm del gos puch escriure?»

Pero 'l escolá ab cautèla
 li va llavors contestar:

— «Molt be 'l pòt empadronar
 si es qu' es de sa parentèla.»

Fense mes dolç que la mèl,
 á una jata li digué
 un llejuguino:—Es vosté
 un ángel caigut del cèl.

Y afejí un *agiüelo* vèrt
 que seguintli anava 'ls pasos:
 —«Que caigué del cèl es cèrt,
 pero va caure de nasos.»

—

A visitar el presidi
 aná un escrivá de fama,
 y al anarsen cap á fora
 donant pròves de criaença,
 li va dir el comandant:
 —Así te vosté sa casa.

—

—A ton marit, gica, rés
 se li pòt encomanar,
 perque 'n jamay s' enrecòrda
 d' els encarrechs que li fan.
 —Perque olvide 'ls teus encarrechs,
 gica, no ho prengues á mal,
 perque 'l pòbre sempre dú
 tantes còses en lo cap!...

—

Diu la comare d' Alfara,

parlant del seu espedient
 canònich, qu' el casament
 li costá un ull de la cara.
 Y es cèrt, perque un gich de l' hórta
 ab el que huy está casada,
 li pegá una cuhetada
 y me la vá deixar tòrta.

Estant en sa hòra darrera
 el so Tomás el fuster,
 crida el pobre á sa muller
 y li diu d' esta manera:
 —«Com vaig molt pronte á finir
 de tot còr, dòna, te dich,
 que quan muiga, ab mon amich
 Jeròni te pots casar.
 —Es devades ton consell—
 li respòn ella—Tomás,

pos pa quant vinguera 'l cás
ja havia pensat *en* ell.

—

El nebot del òncle Aroles
me va dir qu' era *bolero*,
y no mentí l' embustero,
iperque me sòlta unes *boles!*

—

Diu el llemosí refrá
que tot lo qu' es ròig fa gòig,
y per aixó es creu qu' es ja
l' epigrama valenciá
per naturaleça roig.

Si l' autor d' ell es graciós
y ab doble sentit l' escriu,
el que llegintlo se riu,
es en cambi malicciós,
perque entén lo que no diu.

I.

QUEN lo campanar de la vehina iglesia havia sonat ab trista veu lo tòch d' ànimes. La nit era fosca com gola de llop, y el vent, misatger de la tempesta t que per moments s' acostava, jiulant ab soroll, feya cruixir les pòrtes de les finestres, qu' al tancarse ab estrèpit, anunciaven als vehins el perill qu' els amenasava. D' els núvols encomensaven à caure gròses gotes d' aigua, y els rellamps, illuminant de quant en quant l' ample espay, feyen tremolar als poregosos que s' encomanaven de tot còr à Santa Bárbara, patrona dels tròns y de les centelles.

En una casa del pòble, sentada á la vòra del fòch baix l' ample fumeral de la cuina, estava ab la bona companyia de son marit, la *so* Jimeta, dòna molt caritativa y poregosa de Deu, y per lo mateix, molt apegada á la Iglesia y als seus ministres. Un cresòl de fèrro penjat de l' ampla campana del fumeral illuminava les parets emblanquinades de cals, les cadires de pí ab l' asiento de còrda, que pòques vòltes deixen de figurar en lo curiós moblatje de tot llaurador acomodat, les blanques rajoletes de la canterera, sobre les que se destacaven, convidant á beure, els pijers de llòsa de Manises y els verdosos gòts de vidre, els escudellers pléns d' escurada, el morter de còure penjat de la paret al costat mateix de la relluenta paella de fèrro y atres ensers de cuina, les rastres de llonganises y botifarres penjades de les vigues del trespòl, entre les que se distingua, per son gran tamany, un magre pernil capás d' obrirli l' apetit á un ninòt de pedra; que la *so* Jimeta, encara que beata, era dòna que li agradava menjar bé, puix dia, y no sense fonament, que la religió no está renyida ab la panja.

—Mala nit fá pera els pòbres viajants—digué la dòna mentres escarbava ab les tenalles de fèrro les brases del fòch.

—Malíssima—li respongué son marit.

—Recém el sant Rosari pera que *Nostre Sinyor* els protejixca.

Encomensaren el reço. La *so* Jimeta ab verda-

dera devoció anava pasant per sos dits els grans del seu rosari, mentres qu' el seu hòme, pegant becaades, l' acompanyava en lo piadós eixercisi sense consciència alguna de lo que feya.

II.

Apenes havien acabat éste, quant interrumpí el silenci de la nit un còlp donat estrepitosament en la pòrta del carrer.

—Han tocat—va dir la so Jimeta—¿quín diantre será á estes hores?

—Vaig á voreu—li replicá son marit dirixintse cap á la pòrta, no sense pendre ans la escopeta que penjava d' un clau en ú dels racons de la cuina, puix llavors havien molts roders y no era còsa d' esposarse á una sorpresa.

—¿Qui es?—preguntá dende la part de dins.

—Un pòbre pelegrí que demana hospitalitat—respongué una veu d' hòme dende el carrer.

—¡Un pelegrí!... Deu l' envia! Pòts obrirli la pòrta. Seriem molt pòch caritatus si no li donarem hospitalitat en una nit com esta—digué dende la cuina la dòna.

No tardá el marit en compláurela. Descorregué el forrellat de la pòrta, li doná dos vòltes á la clau del pany, obrí el postich y deixá, no sense recèl, el pas franch al hòste, que d' aquella manera tan inesperada se ficava per la pòrta de son domicili.

III.

—La pau siga en esta casa—esclamá entrant.

—En bon hòra vinga—li respongué la dòna.

El pelegrí era un hòme d' uns cinquanta anys, de pell cremada per lo sòl y d' aspècte venerable, degut á les arrugues que creuaven son front y á la blanquíssima barba que servia de march á sa cara, que per lo artística, era digna d' un estudi de Do-

mingo. Vestia la esclavina dels romèus adornada de pejines y el sombrero tradicional ab lo mateix adorno. Se coneixia qu' era hòme de pòques paraules, puix apenes entrá feu la senyal de la creu, s' agenollá en un racó de la cuina y se posá en oració. L' ama de la casa, que com bònna beata, era curiosa, li preguntá alguns pormenors de sa vida, pero el sant varó sols li digué qu' havia comés un gran pecat y tenia que porgarlo anant tota sa vida pelegrinejant per lo mon. De vades fon que la caritativa patrona li oferira bon llit y millor sopar: el venerable hòste manifestá que sòls pendria un tròs de pá dur y un gòt d' aigua, y respècte á llit que no en tindria atre qu' els durs taulellets de la cuina.

—¡Es un sant varó!—li díá en baixa veu la bònna dòna á son marit.

Mentres tant el pelegrí seguia entregat á la oració ab los braços en creu y els ulls mirant al cèl. De sopte esclamá en alta veu:

—Dende así veig als angels, als serafins y en mitx al Pare Etern.

—Lo que te díá— li repetí admirada la dòna al seu hòme—es un venerable varó: tenim el goig de tindre esta nit un sant en nòstra casa!

Y com ja era hora de jitar-se, marit y muller se ficaren en el estudi, no sense dirli al sant hòste que cridara si alguna còsa se li oferia.

IV.

A la matinada apenas cantá el gall en el vehí corral, els amos de la casa ouhiren uns fòrts colps

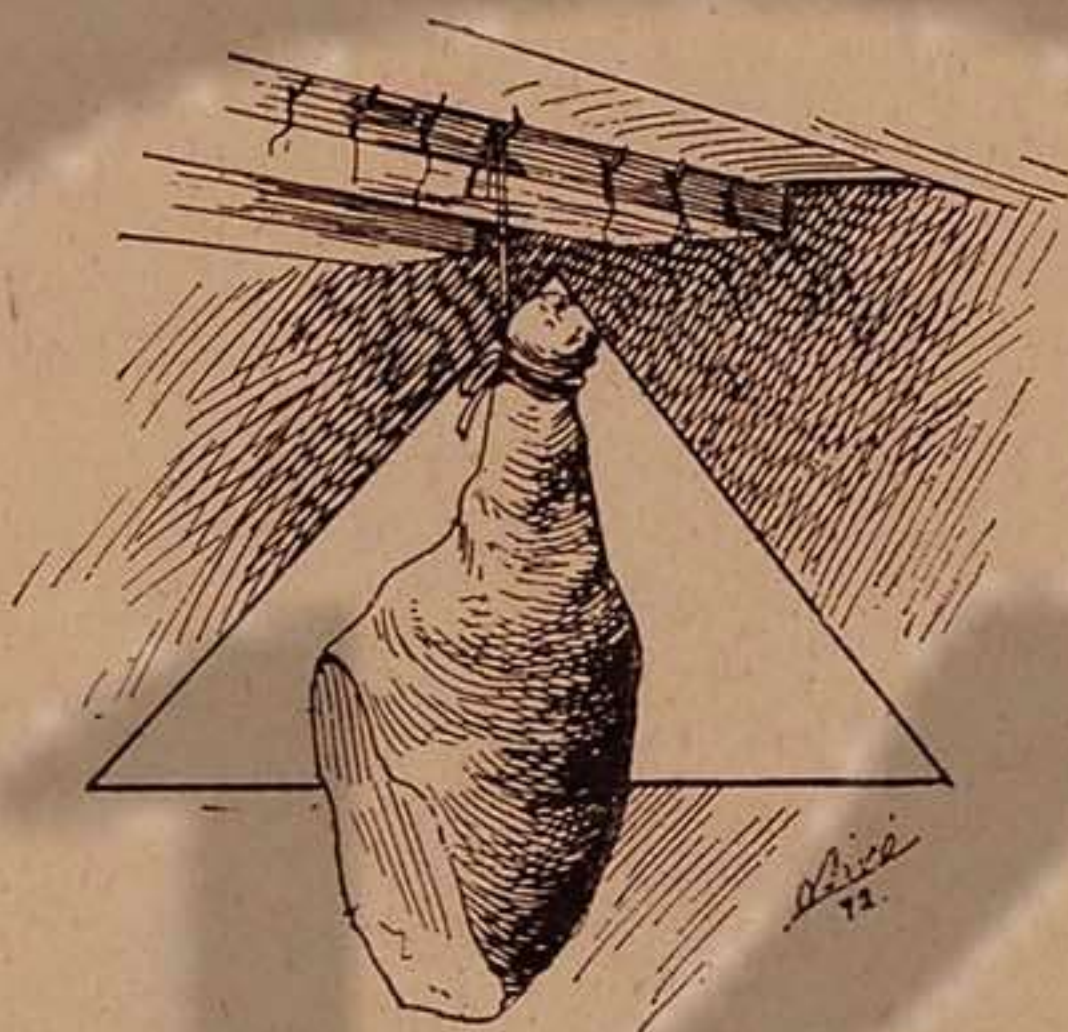
que ab lo bacul de pelegrinejar donava el hòste en la pòrta del estudi.

—Jermá, ¿qué se li oferix?—li preguntá dende el llit la dòna,

—Res, jermaneta; que ja romp el dia y m' emvaig per lo mon á cumplir ma penitència.

—Esperes y li donarem algo pera el camí—afexí l' home.

—Deu els pague la caritat; pero es de vades; m' emvaig, jermans, ab los ángels y serafins y á vos-tés els deixe el Pare Etèrn.

—Nos deixa el Pare Etèrn!—esclamá la so Jimeta plena d' alegria.—¡Es un sant varó!... ¿Qué seria del mon si no fora per estes bones animetes?

V.

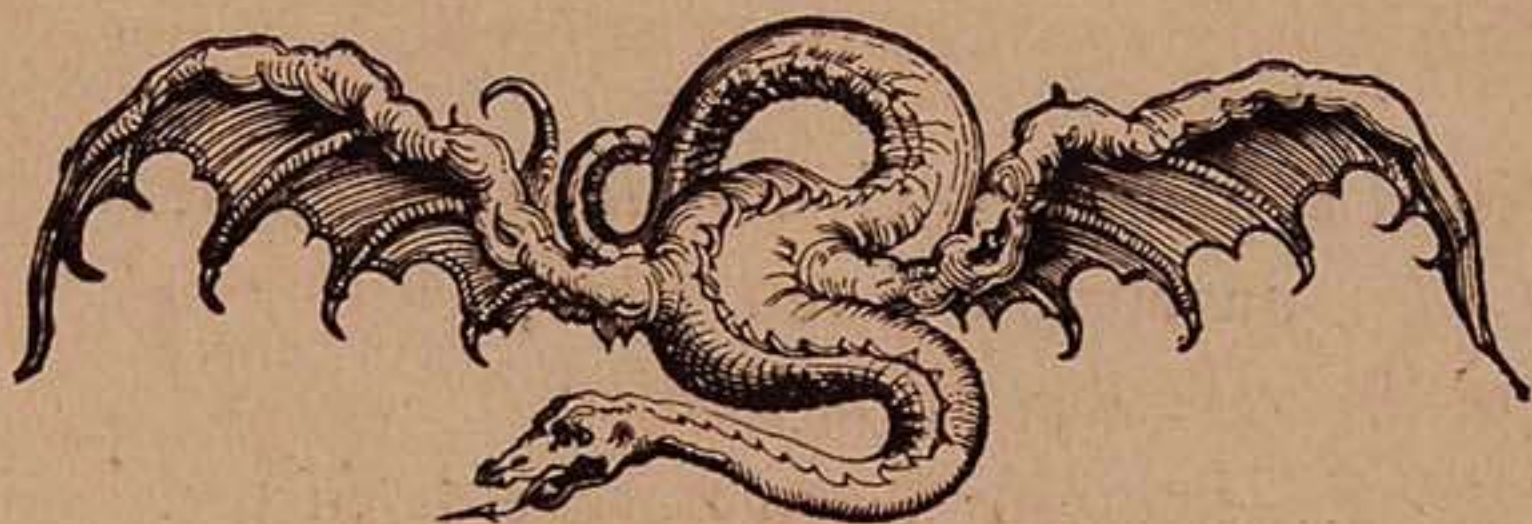
Al cap d' un hõra, quant la pòbra dòna recordant las virtuts d' aquell benaventurat, se preparava á fer l' ermosar, al dirixir la vista al trespòl

pera pendre algunes provisions de la penjada, no pogué manco de donar un crit de sorpresa.

El cas no era pera menys. Les llonganises y botifarres, millor dit, els àngels y serafins s' en havien anat ab lo sant varó.

En lo mitx del cèl de la cuina sols quedava trist y solitari el Pare Etern d' aquell *bribó* ab capa de santitat: ¡el pernil!

LES FALLES DE SANT JOSEPH

(QUADRET DE COSTUMS) 8

Ja una estoreta velleta pa la falla de
Sen Juseph? ¡El tio Pepl..
(Cant d' els gichs.)

Peguém una volteta per Valencia;
rodém quatre carrers,
y demprés d' haver vist totes les falles
es farem, si et pareix, uns bunyolets.

¡Viva la Pepa! Criades en bandejes
per ahon te jires veus
portant pera 'ls Jusephs, bescuits, tortades
y melengues romans d' á dos quincets.

No el s' heu envetje! Un *ull de bou* en pesa
 dú encara el teu *Pepet*,
 qu' ahir al netejarli la botiga:
 —¡Jas!—li digué 'l seu mestre de fuster.

—

¿Qu' ahòn hián falles enguany? Jo no huse, gica,
 diuen qu' allá als Porjets...
 Mes ¿pera qué de *Sent Juseph* més falles
 que les que dins de nòstres pits portém?

—

En direcció á les Plateries, tota
 la mòla va de gent;
 ja es sent l' *aulor* de la *enramá*, ja s' ohuen
 la *donsayna* tocar y el *tabalet*.

—

Vèrsos y jeroglifichs en domasos
 adornen les parets,
 y en l' entaulat la música *del oli*
 templa, pera tocar, els instruments.

—

Ma, gica, quina falla més bonica...
 ¡Jo et *flich!* y quin castell!
 Son contengut motiu será de sòbra
pa qu' ixquen en ta cara 'els coloretts.

—

Ma 'l nano de la falla com s' empina
 el barral al gallet;
 com té faja de pinjo y de borratjo,
 un *tipo* de la *Jala* me pareix.

—

Pero jirat así. Mira 'ls giquillos
 com cridant *tio Pèp*,
pa la falla, arrastrant duen per tèrra,
 estores, paneròts y trastos vells.

—

Ja se vá fent de nit. Ja *impacientantse*
 per minuts vá la gent,
 y *fuego, fuego, fuego*, alegre crida
 movent ab sos jillits un canyaret.

—

Portant en una má la meja encesa
 se veu al cuheter,
 qu' al ouir el *roido* se prepara
 á encendre, quant li heu manen, el castell.

—

Al sò de la *donsayna* les rodetes
 el cuheter encén,
 y al poquet rato els nanos y la falla
 y la traca demprés.

—

.

—

Ja s' acabat la festa! Tan sòls queda
 pera divertiment
 dels pillos, que botantla s' entretenen
 la falla encesa en flama en lo carrer.

—

La gent de tò contenta y divertida
 s' en vá á casa Burriel
 á fer gran provisió de llepolies
 pa obsequiar, per supost, á *Sen Juseph*.

—

La gent de *mes ó manco*, com burlanse
 diuen cèrts *sinyors*,
 se fica en los *cafens* y les tavèrnes,
 y si no pren la *turca*, pren el *pet*.

—

Víneten, gica, en mí, qu' encara un duro
 porte 'n pesa sancer,
 pera pendres en casa la *Torera*
 dos lliures de bunyòls y d' aiguardent.

—

Esta es la còsa, valencians, rigamse
y... seguixca 'l teler;
qu' en faltant la *galdufa* y la *mamèla*
totes les festes son fam, fum y fem.

UN POETA ROMANTICH

I.

SERAPIO tenia una gran pasió per la poesia. Tanta, que se passava les hores darrere del mostrador de la bunyoleria qu' els seus pares tenien en lo Mercat, entretingut en llegir tota classe de poesies que li venien á la má.

Sobre tot, les romántiques eren les que més li agradaven; porque 'l gich, encara que ratat y sobrat de carns, en lo fondo del seu pit se sentia molt romántich.

Pera ell un poeta era un ser ideal, superior als demás hòmens, que ni menjava, ni bevia, ni estava subjecte á totes les prosaiques necessitats de la imperiosa naturaleça.

Quant darrere del mostrador entregat en còs y ánima á Espronceda—el seu autor predilecte—al-

gún parroquiá el feya caure del cèl de la poesia al mon de la realitat, al demanarli prosaicament li servira una copa d' anisat del Mono, el jove dei-

xava escapar ab tota la fòrça dels seus pulmons un suspir, y posant el llibre damunt del taulell, esclamava:—¡Qui fora poeta!

II.

—¿Y per qué no serho?—se preguntá á sí mateix un día.

L' adagi diu—pensá—si vols ser Papa fícateu en la tèsta; y jo no veig motiu pera que les muses me neguen la divina inspiració dels genis.

Y demprés de cavilar un curt moment, afegí pegantse una manotada en lo front:

—Seré poeta: ¡me s' ha ficat en lo peròl!

Dende aquella hora, ferm en son propòsit, Serapio no s' ocupá per res del mon de les còses de la bunyolería, y contra la voluntat de son pare que

protestava indignat de mantindre un fill gandul, se passava les hòres mòrtas embrutant resmilles de paper.

Perque forçós es dirho: el gich, al mateix temps que 's sentía més poeta, anava també sentintse més malfatá, y ab el pretèst de que les muses li picaven y no era cosa de desairarles, fugía el muscle al treball, donant llòch á que la pasta dels bunyols se fera agra, y que la pòbra de sa mare, feta un di-

mòni per aquell contratemps, li trencara una vara en les costelles.

—¿Y el seu Serapiet?—li preguntava á lo millor una parroquiana.

—¡Ay, *sinhora* María! ¿no sab vosté lo que passa?

—Vosté dirá.

—Que mon fill té una malaltia estranya que li lleva les ganes de treballar... Sempre s' está rasant el cap.

—¿Té sarna?

—Cá, no *sinhora*.

—¿Puix qué té?

—Que li piquen á tot hõra les puses.

III.

Als sis mesos d' emborronar paper, Serapio tenia un quadern de versos de tots tamanys y metros; n' hi havia de llarchs y coixos; pero tots notables per una qualitat: per la completa falta de sentit comú.

El gich, abans d' estampar el llibre, volgué conèixer la opinió dels principals poetes de Valencia, y visitá á alguns d' ells, que endivinant la pedregada de ripios que 'ls amenasava, fugiren del compromís de la manera millor que pogueren.

- Solament Llombart, deixantse dur de son ca-

rácter amable y condescendent, se va avindre á donarli el seu pareixer.

El popular poeta llixqué 'l manuscrit, y li va

dir ab socarroneria fent impossibles pera contindre la risa.

—Els seus vèrsos son magnífichs.

—¿De veres?

—De ma de *bunyolero!*

IV.

Pòchs dies demprés, Serapio que no comprenía qu' existira un poeta sense sa indispensable Teresa, s' enamorá hasta les calses d' una vehineta més prima qu' un alfanyich y molt aficionada á llegir novèles de tots gèneros.

—Esta será la mehua Teresa—se digué.

Pero á la gica no li dien Teresa sino Casimira, y el nòm no fon motiu pera que amenguara l' amor que per ella sentia.

Pera manifestarlil, li dedicá un sonet, qu', escrit en paper de fil, li enviá per mitj de la fadrina.

En ell li dia, entre atres desbarats romántichs, qu' estava disposat á robarla de sa casa quansevol nit de lluna y anarsen ab ella á un desèrt á disfrutar del seu amor llunt del mon y dels homens.

No tardá la respòsta.

Al endemá la fadrina li digué de part de la sehua *sinyoreta*, que no li podia fer cas per un motiu que se reservava.

—¿Per quín?—vá preguntarli.

—¿Vol saberho?—li respongué la criada.—Perque pera ser poeta té vosté masa panja.

V.

Aquella respòsta fon pera Serapio una revelació.

Ell havia llegit,—no recordava ahon--qu' en los bons temps de Zorrilla y Larra els jovens estaven prims com els abaejos y pera tindre ulleres, qu' els donava aspècte tétrich, solien dejunar y beures algú que atre traguèt de vinagre, y se proposá imitarlos.

—Tot ho donaré per ben empleat—se digué—
si conseguixch l' amor de Casimira.

Pera estar més en caracter, se deixá creixer el
cabell y les ungles, y á forsa de dejunar y dormir

pòch, la panja li desaparegué y 's quedá prim com
un fidèu.

Sos pares, al vórelo en aquell estat, s' alar-
maren pensant, no sense fonament, qu' havia per-
dut el juí.

—No cap dupte,—se dien—el nostre fill s' ha
tornat *gabia*.

Y á tota presa consultaren el cas ab Hueso, un
dotor molt popular per els seus dijarajos.

—Don *Paco*,—vosté dirá lo que té 'l meu gich,
—li vá dir la mare.

Hueso l' examiná de cap á peus, li prengué 'l

pols, li feu traure la llengua, y demprés ab tota la serietat compatible ab son caràcter jancero, li preguntá:

—Anem á vore, ¿tú per qué fas eixos desbarats?

—Perque diu que son propis d' un poeta—s' apresurá á respòndreli la mare.

—¿Y aixó penses tú qu' es ser poeta?—afexí el dotor clavant els seus ulls en lo jove.

—Sí *senyor*.

—Estás en un erro: aixó es ser atra cosa.

—¿Quina?

—Aixó es ser un *majadero*!

QUALITATS DE LES DONES

COL-LOQUI NÒU

DEDICAT

á mon ben volgut parent l' elegant escriptor

B. MORALES SAN MARTIN

Lo millor de nòstra vida
y lo més roïn també,
oriye de grans dolors,
causa d' infinits plahers,
lo que tot hòme desitja
y malahix quant ho té,

lo que proporciona els mals,
lo que sòl donar els bens,
lo més bonico del mon,
lo més asquerós també,
endivina, endivinalla,
¿qu' es pensarán vostés qu' es?
¿El òr?... ¡S' han equivocat!

Puix si ho desitjen saber,
 òbriguen bé les orelles,
 qu' en confiança els diré
 qu' es la *dóna*, així com hu ohuen,
 la *dóna*, qu' al mateix temps
 es un ángel y un diable,
 una ovella y una serp,
 puix reünix tant distintes
 qualitats, que no es pòt bé
 saber del peu que coixeja
 per lo molt astuta qu' es.

Bòna, es dolça com el sucre;
 mala, amarga com la fèl;
 jove, una ròsa de Maig;
 vella, un carcamal pudent;
 fadrina, una colometa;
 casada, amòstra les dents;
 filla, segons me la eduquen;
 mare, una santa muller;
 carasera, una veleta;
 virtuösa, un fort castell;
 cobart, l' asusta una rata;
 valenta, pòr no té á rés,
 y es capás, com se hu propose,
 de fer cara á un rejiment,
 puix ses virtuts son tan grans
 y els seus defectes també,
 que no sab ú si aborri-la
 com á còsa del infèrn,

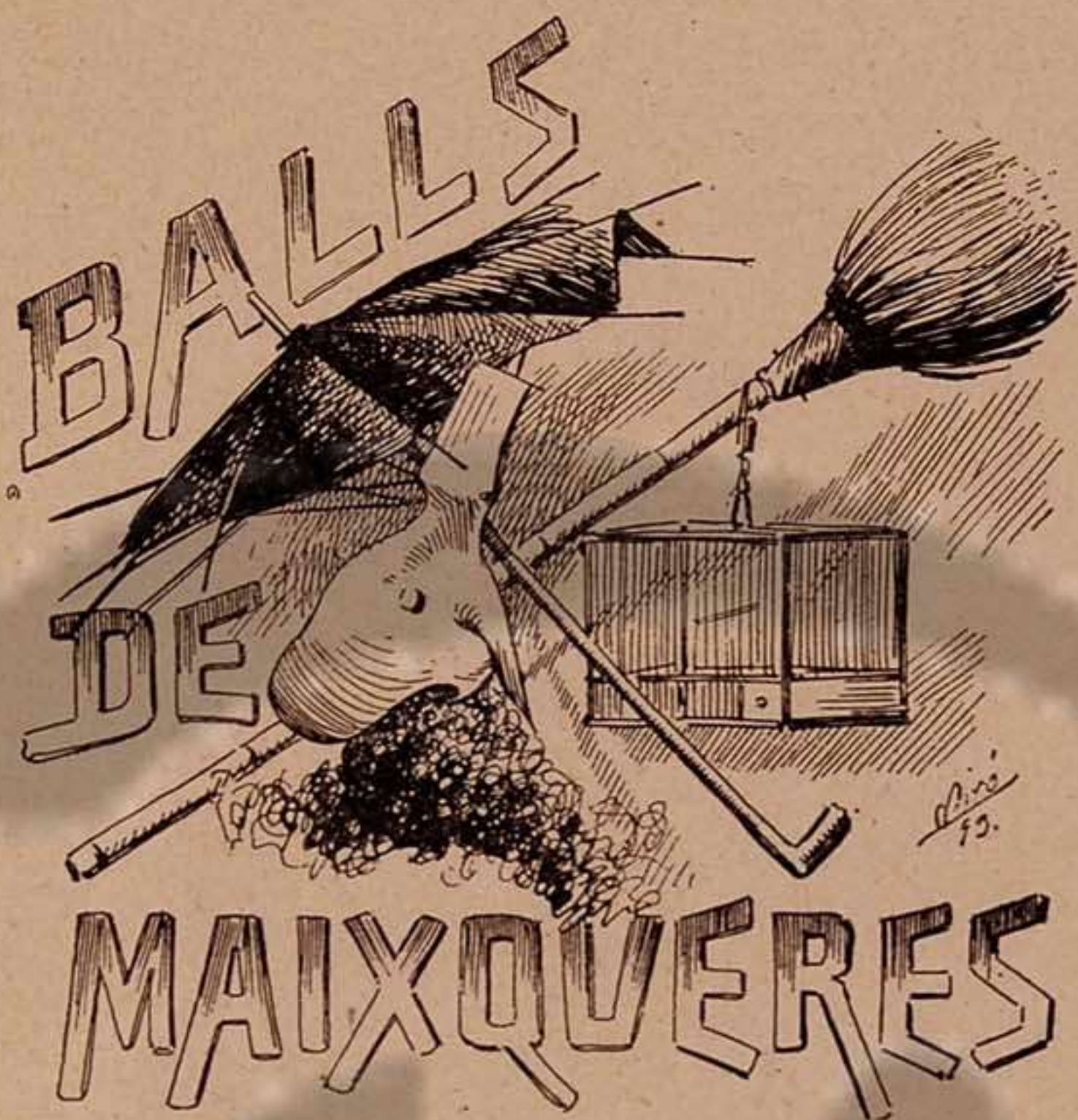
ó adorarla en un altar
agenollat á sos peus.

A pesar de lo qu' he dit,
es el cás que no podém
els homens passar sense ella,
y me hu explique, perque
si d' una costella nòstra
vá fer á la dòna Deu,
estant tots *descostellats*
es natural que busquém
la *costella* que nos falta:
¿No es veritat, cavallers?

Jo per ma part tinch que dirlos,
per si ho ignoren vostés,
que fá molts anys á la dòna
vinch estudiant, y no he tret
hasta hara rés de profit,
es dir, qu' he perdut el temps,
puix la que me semblá un ángel
me resultá un diablet,
y molt més bona qu' el pá
la que mala em paregué;
la que creía de cara
y propensa als desitjs meus,
me se va girar d' espales
sense ningún fonament;
per lo que al cap, aburrit
y cansat, no poguí menys
de desistir de ma idea

y esclamar ab fòrta veu:
Dòna, poma de discòrdia,
causa del mal y del bé,
el dimòni que te entenga,
puix lo qu' es jo, no t' entench!

DENDE qu' escomensá la temporada de Carnistòltes y els salons y salonets obriren ses pòrtes á la fadrinalla amiga de divertir-se, qu' el orde ha desaparegut de la majoria de les cases y als pòbres pares de familia els ixen els cabells verts pera conseguir que cadascú cumplisca en sa obligació y s' autoritat siga respetada.

—*Visantica*,—li diu ú d' estos á una de ses filles—pòsali un botó á la mehua levita.

—Que li 'l pose Carmeleta—li respón la gica en lo major descaro del mon.

—*Ma* quin' atra—esclama Carmeleta—pòsalil tu, que jo estich hara molt ocupada.

—¿En la roba d' els jagants?—li pregunta sa germana ab sorna.

—No, en arreglar-me el desfrás pera la nit.

—Puix que m' el pose ta mare—afig el pòbre hòme fet un sinagües.

—¿Jo?—l' interrumpix esta.—¡No faltaria atra còsa!

—¿També estás ocupada?—li pregunta son marit.

—Sí, *sinyor*, en posarli estreletes de paper platejat á esta falda negra.

—¿Puix de que te desfrases?

—De bruixa.

—De lo que eres—refunfunya el marit entre dents.

Y no té remey. El bòn senyor té qu' armarse de paciència, y enfilant una agulla, cosirse ell mateix el botó, porque sa muller y ses filles, preocupades en los balls de máixqueres, no s' ocupen per rés del mon de les faenes de sa incumbència.

La veritat es que mentres dura la temporada de Carnistòltes, rara es la casa en que impera l' orde, sobre tot si hiá en ella dònes jóvens.

Pròva de aixó lo que li passá al meu vehí Caralampio Nominilla, escriptent de la Diputació provincial, el disapte per la nit. Al tornar de la oficina, ahon havia estat de guardia, se trobá en que sa muller, que es de la pell del diable, s' en havia anat al ball.

—Manco mal—va dir el pòbre hòme resignat—si ha tingut la precaució de deixarme el sopar calent.

El buscá en lo banch de la cuina; pero fon de vades: se l' havia menjat el gat.

Pera matar la fam, obrí un rebost que té en ú d' els punts mes humits de la casa y tragué d' éll una casòla.

—*¡Angela María!*—esclamá.—Encara com tinch así dos botifarrons.

Y ficantlos entre el pá afexí:

—M' els menjaré á mòs redó.

Pero apenes els tastá, sentí cosquerelles en la llengua y un gust estrany que li obligá á soltar el mòs de la boca.

¡Horror! Lo que éll va pendre per botifarrons, eren escarabats que s' habien ficat dins de la casòla.

Com Nominilla es curt de vista havia pres una còsa per atra.

Mentres tant sa muller, desfrasada de *Mascota*, se divertia en lo Casino Nacional, donant mates á tots els amichs y coneguts que se li posaven davant.

Entre ells va vore á Tomaset Estrèla, comerciant en cuadros vells, que té una filla á la que de mal nom li diuen *la pintureta*, per l' afició que té á emblanquinarse la cara.

—En tantes antigalles com tens en ta casa—li digué—jamay podrás desferte d' una, per més que se restaure.

—¿De quina?—li preguntá Estrèla ab la major inocència.

—De ta filla.

Una carcallada d' els concurrents, que ohuiren

el jiste, bastá pera qu' Estrèla s' en ixquera corre-
gut del saló pera no esposarse á nòves bromes.

Mes pera broma pesada ninguna com la que
va donar un amich meu á les *de Carduchera*, tres
germanes fadrines hórfaes d' un capitá d' infante-

ria, que no van als balls de máixqueres ab atre
objecte que el de traure la panja de mal any.

Sabent el meu amich lo gorrone que son, les
convidá á sopar demprés d' haver ballat ab elles
tot lo que volgué.

Les giques varen vore el cèl obert, quan tene-

dor en má, s' asentaren davant de la taula de la fonda.

Com vostés pòden supòndre, allí menjaren y begueren més de lo convenient.

Als postres, quan ja estaven marejades per los vapors d' el ví, la major apretantse ab les dos mans la panja, deixá escapar un crit dolorós.

—¿Que téns?—li preguntaren ses germanes.

—Me pareix qu' estich mala: sent uns fòrts dolors en lo ventre.

—Es estrany—observá la mijana—pero lo mateix me pasa á mi.

—Y á mi—afexi la giqueta.

Al pòch rato apretantse còmicament el ventre, totes tres eixien de la fonda escapades en busca d' un doctor.

—¿Què tenen?—li preguntá un curiós al meu amich.

—¿Qu' han de tindre?—li va respondre éste sense poder contindre la risa.—¿Que 'ls ha fet mal el sopar!

Y tenia motius pera riures: el molt bromista li habia posat bufalaga al vi!

FILOSOFIA INMORAL

(LLETRETA SATÍRICA)

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

Adaje valenciá.

Una còsa sòls te dich
si en lo mon vòls fer paper:
que vejes de ferte rich,
perque huy, lector amich,
no hiá mes Deu qu' el diner.

Ves espay
y fes per no olvidar may,
que la virtut y el decòr
no son res davant del òr;
per lo qual te dich no més:

*Tin dinés
siguen teus ó dels demés.*

Sense pòr al juí seu
riute de la societat,
y ves al negòci teu,
qu' ésta se riurá si 't veu
el pantaló desgarrat.

Present tin
qu' el diner fa bò al roin;
puix está vist qu' en lo mon
Oros no mes triunfos son;
per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—

No fases cás del amor,
perque si no eres perdut;
miral sense dirli jut,
y ans que 't ferixca 'l traydor
fes per curarte en salut.

Una gica
es molt bonica si es rica;
y si es lletja y té bòn dòt
convindre á quansevòl pòt;
per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—

No te cegue may la glòria
y busca lo positiu,
perque la glòria es falòria,
y el qu' ensomia ab la glòria
sempre en la misèria viu.

El llorer
el deu cullir el cuiner
pera l' estofat, y no
l' home de imaginació;
per lo qual te dich no més:
Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—
Si pòts enganyar á algú
aprofita la ocasió,
y no tingues pòr al bú;
enganyal, perque si no
el enganyat serás tú.

Bona fe
en lo mon ningú la té;
les gents totes s' espavilen
perque si no les esquilen;
per lo qual te dich no més:
Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

Encara que duga albarda
 trata 'l ruch més que al discret,
 perque aquell pòrta la farda,
 y no llixques més llibret
 que la Gramática parda.

Es al ruch
 al qui li pòts traure such,
 perque 'l ruch, parlant en plata,
 sol ser burro de reata;
 per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—

No fases may caritat
 ni t' apiades de ningú,
 que dona mal resultat;
 mes si feres caritat
 deus encomensar per tú.

Molt ó pòch
 pòsat sempre en primer llòch;
 puix, tratantse de medrar,
 per tú deus encomensar;
 per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—

Feste rich, que la riquesça
 de la fortuna es la clau
 y també de la grandeça,
 puix el rich té, si li plau,
 dignitat, fama y nobleça.

Tin present
 que per l' òr ó per l' argent,
 tot en este mon traydor,
 se ven al millor postor;
 per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

Feste rich, puix es sabut
 qu' el rich de tots es amich,
 per més que siga un perdut;
 puix, per lo fet de ser rich,
 en totes parts es cabut.

La esperiència
 qu' es la mare de la ciència,
 demòstra qu' es *Don Dinero*
poderoso caballero;
 per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

Feste rich, siga com siga,
 feste rich, siga com vullga,
 y diga 'l mon lo que diga,
 puix, si tú no culls la figa
 no faltará qui la cullga.

Si no et fás,
 pròu que t'arrepentirás;
 perque no faltará algú
 que se fassa en llòch de tú;
 per lo qual te dich no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

—
 No ignòre, lector amich,
 que no es cristiá ni moral
 lo qu' en la lletreta dich;
 mes si d' este mòdo escrich,
 créguesho, me sab pròu mal.

No soch jo,
 el que parla aixina, no;
 es la gent sense conciència
 que de la maldat fa ciència;
 perque son lema es no més:

Tin dinés
siguen teus ó dels demés.

La sabateta al balcó
aquesta nit vull posar
pera veure lo qu' els Reys,
lo qu' els Reys me portarán.

Si 'm portan cosas de fira
á fe, no las pendré pas,
que jo ja no soch cap nin
pera deixarme embaucar.

VÍCTOR BALAGUER.

QU' el soroll dels carranchs y cencerros, tocats estrepitosament per l' alegre gicalla, recorda als pacífichs vehins de Valencia que ha aplegat l' hõra de celebrar una de les festivitats més típiques y populars que la tradició cristiana conserva: la festa dels reys.

La gent de bõn humor, desitjosa de divertir-se, se tira al carrer y darrere d' alguns jovens que, provists d' hajes de vent, se preparen á esperar als magos, s' envá cap al carrer de Sant Vicent, per el que, seguint una antiga costúm, sòlen éstos entrar tots los anys en la bonica ciutat de les flõrs.

—«A los reyes,
giques y velles,
y casades,
y doncelles,

canten desganyitantse alguns giquets desvergonyits hasta acabar per complet la popular cançó, que no copie sancera per lo final lliure que té.

De pronte la gent s' arremolina, l' albolòt creix, y corrent como una exhalació de boca en boca, s' ou cridar per totes parts:

—¡Ja están ahí!... ¡Ja están ahí!

Axina es. Carrer de Sant Vicent amunt, cavallers en tres burros, caminen els esperats reys entre 'ls jiulits dels hòmens, les carcallades de les dònnes y el rebombori dels giquets que, ab los tambors y matraques, armen un algarabía de mil dimònis. Els vestits dels *magos* no pòden ser més ridículs: pòrten foguers al cap en llòch de corones y tròsos d' estora vella á la espala á manera de mantos reals. Al vórelos d' eixe mòdo, y ab les cares plenes de mascares, no es estrany que 'l pòble 'ls prenga per lo que 'n realitat son: per uns carboners.

—¿Aixó son els reys?—li diu un giquet á son pare.

—¡Vaja un jasco que m' han donat! Jo 'm pensava qu' eren atra còsa y son uns hòmens com els demés.

No estava cèrtament desprovista de filosofia la observació del monyicot; perque 'ls reys, de veres

ó de jances, son hòmens y tenen com á tals les mateixes virtuts y pasions qu' estos.

Dende que les idees democrátiques se generalisaren y el seu esperit s' encarná en nòstres lleys, hi ha molts de subjectes que, pera la governació

dels Estats, no crehuen convenient la forma monárquica.

Per aixó el que haja alguns republicáns que no admitixen atres reys que 'ls de la baralla.

El famós *maestro Juan*, un propagandiste popular de la forma federativa, deixantse dur d'una intransigència de mal gust, ni encara éstos admitia.

Era nòstre hòme molt aficionat á jugar al burro, pero dende que 'n lo Centre Republicá li va ohuir á Castelar enaltir les excel·lències de la república federal, no volgué may pendre una baralla.

—No vullch jugar á les cartes—solía dir còmicament—perque tinch la seguritat de que com entre 'n lo rey me farán burro.

Digrecions apart, lo cèrt es que la festa dels reys es per excel·lència la de la primera edat. Els giquets s' adòrmen felixos en braços de ses mares,

no sense haver posat abans la sabateta al balcó pera vore lo que 'ls reys els deixarán, y en somits

els vehuen dirijits per una brillant estrèla, encaminarse á Belem ahon acaba de naixer el Jesuset tenint per bressòl un rústich pesebre.

No está mal que 'ls giquets—¡criatures al fi!— ensomíen ab los reys y pòsen les sabatetes al balcó;

lo estrany es que les pòsen també alguns hòmens barbuts.

Balaguer les ha posat varies voltes y li han deixat sempre una *cartera* de ministre.

No va rebre còsa de fira.

Veritat es que se la mereix, perque, al fi y al cap, es una ilustració de nòstre pays.

Pero no tots están en lo mateix cas.

Y si no, que ho diga cèrt senyor que jo conech, el qual temps fá que desitja ser alcalde de Valencia.

El pòbre hòme espera que li deixen els reys la vara.

Mes ni per eixes.

L' any passat posá al balcó les sabates y al atre dia se trobá una carabasa.

Si enguany insistix en posarles, ja sé jo lo que al pòbre hòme se li espera:

¡Un *mico*!

Á JOSEPH MARCH

La *Delicá de Gandia*⁹,
muller del *Tonto Talala*,
cridá á l' *Agüela Puala*
perque mala se sentía:
hu ouí la *Tía María*
de *Benifayó* ¿y qué feu?
sen aná tirant el lleu,
cap' al carrer á cridar
al *Sereno d' Alfafar*
y al *Cabiscòl de la Seu*.

Mentres tant la *Delicá*
per obedir á sa mare,
de *Fóyos* á la comare

á tota presa cridá:
també al *Dotor de Secá*
que diligent acudí;

y reunits tots allí
el resultat de tot fón
que vingueren á este món
els *Besons de Sedavi*.

Hiagué bateig y albolòt
 y se lluí la padrina
 que fon la *Infanta Tellina*,
 y el padrí el *Rey Mataròt*;
 á l' ú y l' atre monyicòt
 se li posá el nòm dels *Sants*
de la pedra y dels *Infants*
d' Aragó, que allí nò estaven,
 perque ocupats se trobaven
 ab la ròba dels jagants.

—

Les *giques de Cocentaina*,
 que de ballar molt entenen
 y que, segons fama, tenen
 de la donsaina la vaina;
 al dolç sò de la donsaina
 ballaren ab lo *Ferrer*
de Tibi, que sens voler
 ab lo colse á *Carracuca*
 li vá tirar la peluca
 en mitj mateix del carrer.

—

Carracuca incomodat
 se va donar á *Paleta*
 y per *Geroni* y *Riteta*
 fon com un Cristo lligat.
 Un *canonge del Mercat*

volgué furtarli el sombrero;
mes no hu consentí *el Perrero*
de la Sèu, y el molt gandul,
fugint, un sèt en lo cul
li feu á *Nèlo el Tripero*.

—

S' asustá el gos de Sant Ròch
y desesperat lladrá,
per lo qual el *Escolá*
de l' Alcora, tocá á fòch;
mirant malparat el jòch
el *Alcalde de Fabara*
tragué de la lley la vara;
pero se vá fastidiar,
perque li la va trencar
una gica d' Almenara.

—

Pera acabar la funció
renyiren *Tóni y Manena*,
l' Agüelo Cuch senti pena,
plorá el *Negre del Sermó*;
y hasta el *Gall de la Passió*
mogué tal algarabía,
que fon memorable el día,
perque, de riures cansada,
se morí descostellada
la Delicá de Gandía.

Les de Torreseca

Quí no les coneix? Son el *colmo* de la *cur-*
silería valenciana.

El seu llinatge es Martínez; pero elles l' han desejat per créurelo, no desprovistes de fonament, masa ordinari, y en son llòch han adoptat el de sa mare, que per lo vist, els pareix un pòch mes fi.

Les giques podrán ser *cursis*, còsa que tot lo mon que les tracta reconeix; pero físicament considerades valen quansevòl còsa. La major se diu Casimira y li senta molt bé este nom, porque per

més que té dos ulls com dos rellonjes, es un poquet vixca. Veritat es qu' este defècte en llòch de perjudicarla la favorix; puix quant mira de reull, ho fa ab tanta gracia, qu' es capás de ferli perdre la javeta al home manco enamoradís. Moreneta, ab los cabells negres y un naset de bonico y perfilat com un canonet d' or, es el verdader tipo de la dòna d' Andalucia. Poseuli al cap el típich sombrero *calañés* y en la mà la clásica *caña* de mançanilla, y la pendreu per ú dels modèlos qu' han inspirat á Llovera les sehues sevillanes.

La mes giqueta 's diu Magdalena y es el viu retrato de sa mare. Ròja com ésta, ab el nás arro-mangat, podria servir de modèlo á qualsevòl tiple espanyòla pera representar ab propietat el paper de *Adriana Angot*. No es exageració: si á Magdalena se la vestira la blanca cofia francesa, pareixeria una *sans-culotte*; una d' aquelles célebres calseteres, qu' en los terribles dies de la revolució, entretenien el temps mirant tallar caps al pèu de la guillotina.

El pare d' estes giques fon cansalader, y negociant en pòrchs, ab perdó siga dit, va fer una gran fortuna. No falta qui diu si la mare en sa joventut embutí llonganises y botifarres y hasta si tingué taula en lo Trench; pero jo crech qu' aixó son parladories de quatre males llengues envetjoses de la pòbra senyora. Lo cèrt es qu' ella assegura á tot aquell que la vol ohuir, que son marit fon comerciant en pells—ab lo qual no diu ninguna menti-

ra—y qu' éste al morir deixá á ses filles ab lo renyó ben cubert. Siga com vullga, el cas es que mort son marit, donya Serapia—puix este es el seu nóm—comprá una casa en la Correjería, atra en lo carrer de Quart, unes cuantes fanecades de tèrra en la Ribera y una alquería en Ribarròja y el resto del capital, que no era fluix, l' empleá en accions del ferrocarril de Campo y en deixar dinés á rédit á un tant per cent escandalós.

Asegurada d' eixe mòdo una bonica renda, la bònna senyora volgué vore satisfet un desig que datava lo menys de en vida de son difunt, hòme criat al sá y al plá y enemich de vanitats tontes que á res bò conduixen: el passar per persona de *viso* y tindre les millors relacions en la bònna societat de Valencia.

Y dit y fet: com una dòna á soles, per pòch que s' estime, no pot anar decorosament á totes parts, tragué les filles, qu' eren ja unes polles, del coleje francés ahon les tenía, y acompanyada d' elles se dedicá per complet á fer visites, y concurrir als teatros y demés punts ahon, á son juí, podia lograr alguna notorietat.

Pronte la fama de la sehua riquesa volá de boca en boca y á la oloreta dels dinés,—suponent que 'ls dinés fasen olor,—totes les pòrtes s' els obriren; els *gomosos* anaren darrere d' elles com les mosques acudixen á la mèl, y al pòch temps no havia en Valencia gat ni gos que no les coneguera. Havia

realisat la mare els seus ensomits d'òr. Dende llavors, *les de Torreseca* per allà, *les de Torreseca* per así; la dijosa familia se pareix á Deu en una còsa: en qu' en totes parts se troba.

Els fisgons, qu' en Valencia abunden més de lo que fora de desitjar, no tardaren en compararla ab lo jolivèrt, que com es sabut, se encontra en tots los guisos.

—*Les de Torreseca*, —dihuen, —se semblen al dijòus.

—¿En qué?

—En que sempre están en lo mitj.

Pero algo costa la notorietat, y així com així, no se conseguix sense inconvenients el ser persona de *viso*.

Veritat es que sense qu' elles seu pensen, son la diversió d' allà ahon van. No basta qu' els seus vestits estiguen fets per la millor modista de la capital, ni qu' els sombreros que pòrten els haja dut Garrido de París: com la elegancia mes qu' en la ròba está en la persona que la dú, susuix que, per més que fasen, sempre apareixen *cursis*.

Y se comprén: perque els falta la distinció natural que naix ab la criatura, y el bòn gust que sòls se deprén ab lo tracte de les persones fines.

Sobre tot, en lo que esta familia amòstra la orella es en lo tracte social, que més qu' en los llibres, se deprén en la escòla del mon. Les filles no tant: perque al cap y al fi han estat en un coleje de Mar-

sella; pero la mare no hia qui la escolte dos minuts sense que sòlta la risa.

En Valencia, al revés de Catalunya, l'aristocràcia y la classe mitja tenen á manco parlar la llengua del país per créurela de mal tò: de mòdo qu' en societat la castellana es la que impera.

Donya Serapia, que no coneix bé la llengua propia, s' ha empenyat en parlar la estranya; per lo que la sehua conversació es una serie de desbarats.

La pòbra senyora quant deprén algún terme castellá que pera ella es nòu, sense consciència del seu significat, el fica en la conversació vinga ó no vinga á pèl.

Una vòlta acompanyant á comprar peix á unes madrilenyes, va saber qu' als mòlls en castellá s' els dihuen *salmonetes*.

—¡Quina paraula més bonica!— pensá.— La tinch que dir en casa de les de Moreno, que s' alaben de parlar bé.

Y així fon.

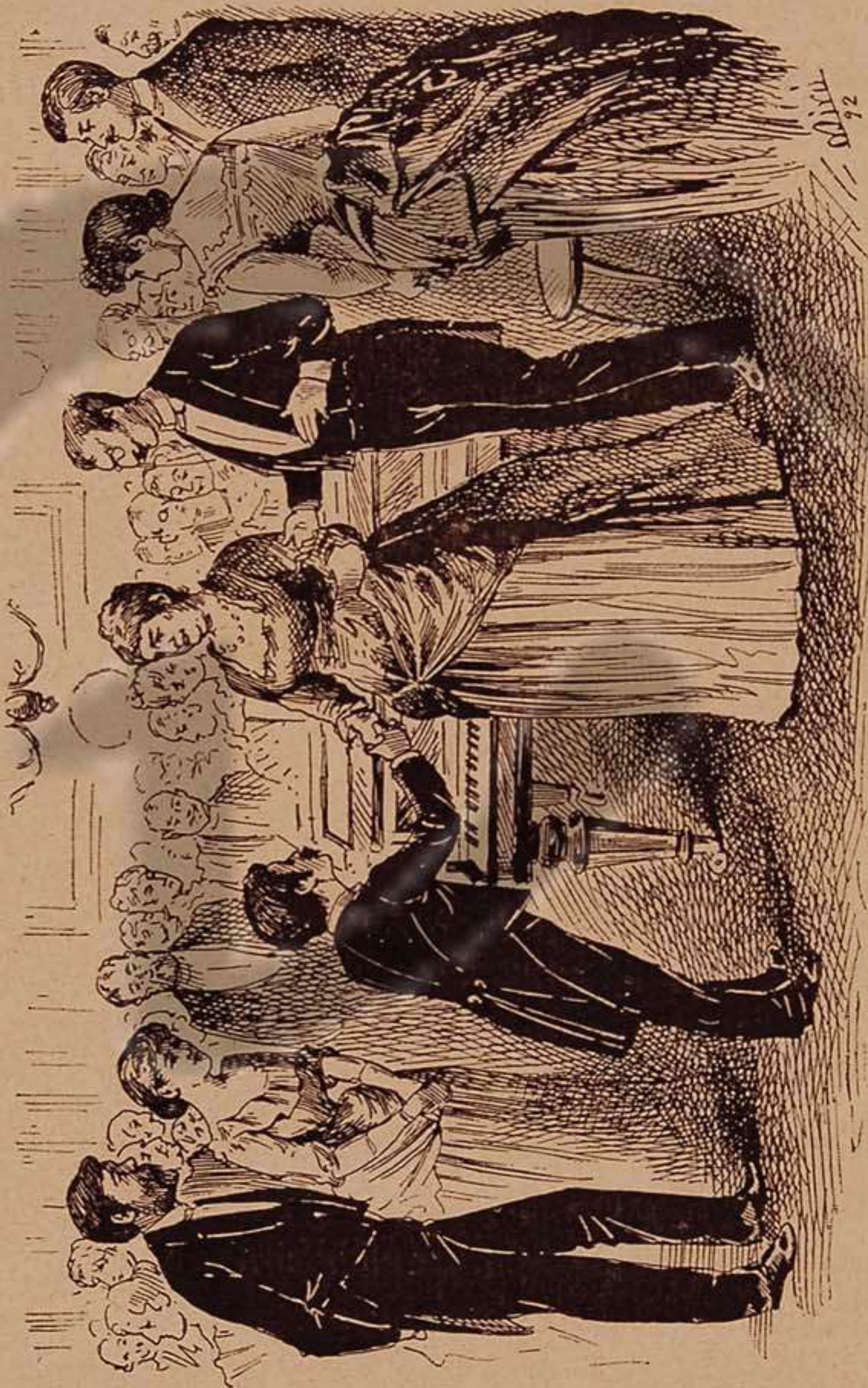
Pera manifestar á esta familia que per la vesprada havia anat á passejar al mòll, ho digué en estos termes:

—*Esta tarde he ido de paseo al salmonete.*

Atra volta, participant á les sehues relacions qu' eixia ab les filles pera Bunyòl, ho feu d' este modo:

—*Se vamos á veranechar á Buñuelo.*

Totes les paraules valencianes les castellaniça
per este estil.

Pero lo més còmich es lo que li susuhí ab un

jove, tan baixet de talla, qu' els seus amichs li dihuen el nano.

Li fon éste presentat y ella, al vorel tan gicotet, no pogué manco de dirli:

—*¡Pero qué baco es ostet!*

—*¡Cómo Baco, señora! ¡Nunca me ha gustado el vino!*—respongué sorprés el jove.

—*Quiere decir mamá*—afexí la filla major acudint en auxili de sa mare—*que es usted corto de talla.*

Si donya Serapia se descuida, el tracta de pòrch. Tot consistia en que havera carregat l' acento sobre la o de *baco*.

Planges per l' estil, sense ser volantiner, les fá tots los dies per la pretenció ridícula de voler viure en una atmòsfera que no es la sehua.

Pero en lo pecat dú la penitència, perque com tinch dit, es la diversió de tot lo mon. En quant á les filles, com son riques, han tingut molts de novios; pero les relacions no han durat més de huit dies.

En les hòres presents no hiá en Valencia *gomós* de la *figa-lifa*—com diu malament donya Serapia,—ni llejuguino cohent, que no haja festejat ab elles.

Mes tots les deixen així que les tracten; no per rés mal; sino per *cursilones*.

Asó té desesperades á les giques, que com es natural, tenen ganes de casaca; pero á la mare la té sense cuidado, puix com ella diu, repetint un

adage valenciá, *qui té dinés té tot adrés*, y marit no 'ls ha de faltar.

Será aixina, pero les giques no ho crehuen, en vista del *mico* qu' un pretenent els ha donat fa pòchs dies.

Les visitava éste, sense resòldres d' una manera franca á declarar-se á ninguna de les dos, quant de la nit al matí, ab no pòca sorpresa de tot lo mon, ¿ab quí dirán vostés que s' ha casat el molt guilopo?

¡Ab la mare!

CUENTO VELL

En temps antich quant els frares
vivien en los convents
y posehien bens propis,
conten que aná un femater
á confesarse, y qu' entre atres
pecats gròsos que digué
al frare que l' escoltava
en el tribunal de Deu,
manifestá que una volta
en la tentació caygué

de robar un animal
qu' es criava en lo convent;
y aproposit d' este cas
vaig á contar á vostés
les paraules qu' es crehuaren
entre frare y penitent.

—¿L' animal era de ploma?

—No, pare, qu' era de pèl.

—¿Era una mula?

—No, pare.

—¿Un bòu?

—Tampoc.

—¿Un bedell?

—Si, *senyor*.

—Es el pecat
mès gròs de lo que te creus.

—Pero si no el vaig robar...

—No el robares ¿y per qué?

—Perque, á causa de les banyes,
no pogué l' animalet
passar per dins del forat
que vaig fer en la paret
del corral, *pa* traurelò.

—¡Qué poca consciència tens!

Ab la intenció tan sols basta
en un cas com el present.

¿Valdria molt l' animal?

—Denau lliures.

—Puix no tens

més camí, si anar no vòls,
de patetes al infèrn,
qu' en secret de confesió,
restituirles á Deu.

¿Portes damunt eixes japes?

—Sí, *senyor*.

—Está molt bé.

Dónameles per davant
del confesionari.

—Crech
que procedint en justícia,
li les dec donar no més
p' els forats de la reixeta
ahon me confese.

—¿No veus
que per los forats no passen?

—¡Puix tampoch passá el bedell!

ELS VELUDILLOS

I.

HIAN homens que no han vist may el mon per un forat, y uns d' éstos son els germans *Veludillos*, dos velluters del barrio de la Escòla-Pía, que, per rahó de vehinat, vaig jo coneixer anys arrere.

Els gichs son, fentlos favor, més burros que manats á fer; en una paraula, dos ruqueròls de casaca.

Del pare d' ells se conta que havent fet un viatge á Xátiva, quant s' obrí á la explotació el camí de fèrro, al tornar á sa casa li va dir filosòficament á sa muller:

—¡Quán gran es lo mon!

Esta espreció el retrata de còs sancer.

De tal pare, tals fills.

La consequència es llòtjica... hasta cert punt,

perque de pares tontos han eixit fills molt espavilats.

Lo qual demòstra una còsa: que la instrucció, més qu' el bressòl, es la que fá 'ls homens; y qu'

en totes les classes socials, hasta en les més altes, hia de tot.

Els *Veludillos* — mal nom qu' els han posat els seus companys de gremi — además de ser asses per naturaleça, millor dit, per tindre 'n llòch de cervell un adoquí, ho son

també per sa completa falta d' il·lustració.

Del major, qu' es molt bròfch, se diu, que haventlo dut cèrta vegada un amich á casa d' unes senyores molt fines, no sense recomanarli que parlara pòch, á fi de que no diguera una inconveniència, nòstre hòme no va obrir la boca mentres durá la visita; pero com encomensara á ploure á l' hóra mateix de anarsen, esclamá sense donarse conte de lo que día:

—No sent banyarme la *jeladora* (aludia al sombrero), lo que 'm fá la pasqua es el fanch!

Per supòst, que á conte de pasqua lo que digué fon atra paraula més lletja, que no escrich, per no embrutar el paper.

Del més giquet, que té una panja més redona qu' un timbal, conten atra còsa pitjor, que demòstra lo qu' es capàs de fer. Un dia de camp se menjá ell sòl el contingut de una paella feta pera sèt persones, que se quedaren sense dinar, porque al paellero se li 'n aná la mà al posar la sal; si 'l molt fartó no reventá fon porque Deu no volgué, puix per manco motiu han anat atres al fossar á servir de fem á les malves.

Ab estos antecedents, bé 's pòt compendre, qu' á nòstres homens no hiá per ahon agarrarlos; porque son burros per los quatre costats.

Puix, á pesar d' assó, per més que pareixca mentira, feren uns bònns casaments.

¿Pregunten vostés cóm?

Van á saberho.

II.

Quant el pare dels *Veludillos* va vore qu' aplegava sa hòra darrera, cridá á estos junt al llit, y els parlá d' este mòdo:

—Fills meus, jo 'm muich, y tinch el sentiment de no deixarvos més bens que la nit y el dia, lo qual, com deveu compendre, ab dos rollos d' á lliura y tres menjades de calent, me pareix pròu pera passar la vida ab la cama en alt. El nòstre ofici cada vòlta está més perdut, y si Deu no hu apanya, dins de pòch els telers els tindreu que cremar en la falla de *Sen Juseph*; aixina es que una

còsa no més tinch que aconsellarvos: ¡que vos doneu aire!

Así 'l malalt, pera pendre alé, tallá 'l fil del discurs, y els dos jermans, que perque feya calor estaven provists de palmitos, prenint al pèu de la lletra lo que acabaven d'ouir, encomensaren á aventarse.

—Deixeu eixos palmitos, puix me fá dany el vent, y obriu bé les orelles—afegí 'l malalt demprés de pendre ánimos;—perque lo que vaig á dirvos es ma darrera voluntat.

—Parle vosté, *sinyor* pare,—esclamaren els dos fills al mateix temps.

—Teniu dos cosines germanes més boniques que 'l sòl y ab més pesetes que pesen: caseuse ab elles.

—Per nosatros no hiá cap d'inconvenient;—digué 'l fill major—pero no més fá falta una còsa: qu'elles nos vullguen.

—Feuse de voler.

—¿Cóm?

—Enamorantles.

—Ja sab vosté que les varem pretendre y ho va pendre el *sinyor tío* á mal.

—Mon germá, per ser rich, estava molt alt de polsera; m'enrecorde que va dirvos que tenieu masa llana pera festejar ab ses filles; en una paraula: ¡vos tratá d'animals!

—Molt fills de vosté.

—Pero les circumstancies no son les mateixes; les giques son órfenes y poden fer lliurement sa santa voluntad... Lo dit, caseuse ab elles, perque de lo contrari, tal com les còses están, no tindreu més remey que traure panerots al mercat; puix vostre pervindre no es atre que l' Hospital ó la Misericòrdia.

III.

Pòchs dies demprés, el pare dels *Veludillos* mamprengué 'l viatge pera l' atre mon, en cotxe de tercera.

Sos fills el ploraren vintiquatre hòres, pero á la vinticinch, enrecórdansen de lo qu' en sos darrers dies aquéll els aconsellara, se feren el propòsit de no quedarse atascats en lo carreró sense eixida en que la sehua mòrt els havia ficat.

—Es precís que 's casem ab nostres cosines— se digueren.

Y, dende aquell moment, no deixaren á les pòbres giques ni á sòl ni á ombra.

Pero, per desgracia pera ells, les dos germanes festejaven y feren pòch cás de les sehues pretencions.

—Casarnos ab dos conills de porje—varen dir-se—¡jamay!

No per aixó éstos desmayaren.

—No li fá—digué 'l major—que les giques no

nos vullguen; ja sabs lo que diu l' adaje, si vòls ser Papa ficateu en lo cap.

Y conseqüents en lo seu propòsit, perque tot lo que tenien d' asses tenien de tosuts, se ficaren de cap y peus en casa de ses cosines.

Pòch profit tragueren per lo pronte, perque la germana major estava cada vòlta mes enamorada d' un dotoret, ab el qui mantenia series relacions; y la mes giqueta volía, mes que á les ninetes dels seus ulls, á un tarambana escarransit, que anava pera étich.

Mes com tots los burros tenen sòrt, la dels *Veludillos* fon que de la nit al matí, per motius que no son del cás, el dotoret deixara á la germana major plantada y s' en anara á Filipines.

—Esta es la nòstra—li digué 'l *Veludillo* major á son germá—ja tenim una plaça vacant; fem per que quede també l' atra.

Y resòlts á tot, cèrta nit d' Ivern en que la cosina mes giqueta per la finestra de sa casa parlava ab lo seu promés, ú dels *Veludillos*, el va banyar de cap á pèus, tirantli, dende 'l balcó del pis de dalt, un pitjer d' aigua freda.

La gracia li costá 'l jóve escarransit la pell,

puix de resultes d' una pulmonía, el sotarraren als huyt dies.

Les órfenes no pogueren menys de reprovar el fet, y de bònes á primeres, tancarlos als dos cosins les pòrtes de sa casa; pero com estos no per aixó desistiren de ses pretencions, y per atra banda, els anys se 'n passaven y les giques estaven desitjoses de tindre marit, acabaren per ferlos cás y casarse ab ells, sense tindre pera rés en conte 'l propòsit qu' en atre temps se feren.

IV.

—¡Angela María!—li digué 'l *Veludillo* major al mes giquet, aixi que ixqueren de la Iglesia, el dia del casament—s' ha cumplit al cap la voluntad de nóstre pare y ja no tenim que pensar en lo día de demá; hara á matar la fam y gotjar y divertir-se.

Y dende aquell moment, els dos germans no feren atra còsa que donarse tò, tirantla de grans senyors, y anar sempre de rauja.

Com estaven desitjosos de vore mon, puix may havien perdut de vista el Micalet, ab motiu de la Esposició Universal, els dos tingueren el mateix pensament: fer un viatge á Paris.

Y dispòst á durlo á cap, manifestaren el projecte á les sehues mullers.

Pero éstes que llavors sufrien les conseqüències naturals de son nòu estat, y per lo mateix, no po-

dien esposarse al mareix d' un llarch viatge, els varen dir per no llevarlos el gust:

—Podeu anar; nosatres nos quedarem en casa.

Y els molt desconsiderats, sense atendre, com era son deure, al estat de les pòbres giques, feren l' equipatge, y s' en anaren, plens de satisfacció, á la capital de Fransa.

V.

Aquell viatge fon, pera ells, ú d' eixos aconteiximents que fan época en la vida de les persones.

Com may havien eixit de Valencia, no podia manco de cridarlos l' atenció totes les novetats que vehien.

Sobre tot, lo que mes sorprenia al germá mes giquet, era la gran estenció del camí de ferro, y dende 'l cotxe de primera en que viatjava, no podia menys de repetir el famós mòt de son pare:

—¡Quán gran es lo mon!

Contar totes les peripecies cómiques qu' en Paris els susuhiren, además de divertida seria còsa entretinguda, pero com no venen al cás, no puch manco de pasarles per alt.

Basta que diga, pera 'l meu propòsit, que les tres semanas que nòstres hòmes estigueren engolfats en aquella Babilonia, en llòch de vorer els monuments mes notables com acostumen els viat-

jers il-lustrats, no feren atra còsa que correr una *juerga* de primer orde, ab dos *cocotts* de boulevard, que conegueren en un café, gracies á un espanyòl, que servintlos d' intérprete, els se les va presentar.

Les vividores eres germanes, y ab lo gran coneiximent del mon que tenen les dònnes de la sehua ralea,—molt mes si son franceses,—pronte compregueren que 'ls estranjers eren matèria explotable, y juplantlos el pòch cervell qu' estos tenien, els fèren pèdre per complet la javeta.

Resultat: qu' els dos gicòts foren en pòchs dies desplumats per aquelles guilopes, y pera tornar á Valencia, no tingueren mes remey, que vendre 'ls rellònxes d' or que ses mullers els havien donat com á regal de *boda*; els quals, per ser dos antigues halaixes de familia, tenien elles en gran estima.

VI.

Quant els *Veludillos* tornaren á casa, demprés dels abraços de caixó, les sehues dónes, com es

consiguient, volgueren saber les peripècies del viatge.

—Anem á vore ¿qué vos h' agradat mes de Paris?—preguntá una de elles plena de curiositat.

—Les *cocotts*—respongueren els dos germans, convençuts de que ses mullers no 'ls havien d' entendre.

—¡Diable d' homens!—esclamá una d' estes ab la major inocència—Haver fet un viatge á Paris pera menjar cocots... ¡Quán mes á conte 'ls havera tingut anar al *Fórn de Figuetes!*...

LA FLORERA

(CANÇÓ.) 11

A Joseph María Puig Torralva

I.

Soch del hòrta valenciana
la més polida femella,
soch una tèndra poncella,
soch un clavellet de Maig.

En la ciutat y en el hòrta
tot lo mon en mí arrepara,
per vore 'l meu pam de cara
tots se giren per ahon vaig.

Jo soch la florera
qu' en la primavera
rams de flors y fraures
ven en lo Mercat;
soch la llauradora

que tant enamora
als fadrins del hòrta
y de la ciutat.

II.

Ab la cara llavadeta,
 ben pentinat el rodete,
 el vestit de *rechupete*
 y el mocadoret lligat;
 fassen el favor de dirme,
 per més que soch moreneta,
 si una atra llauradoretta
 se posará 'l meu costat.

Jo soch la florera
 qu' en la primavera
 rams de flors y fraures
 ven en lo Mercat;
 soch la llauradora
 que tant enamora
 als fadrins del hòrta
 y de la ciutat.

CARASES Y CARASETES

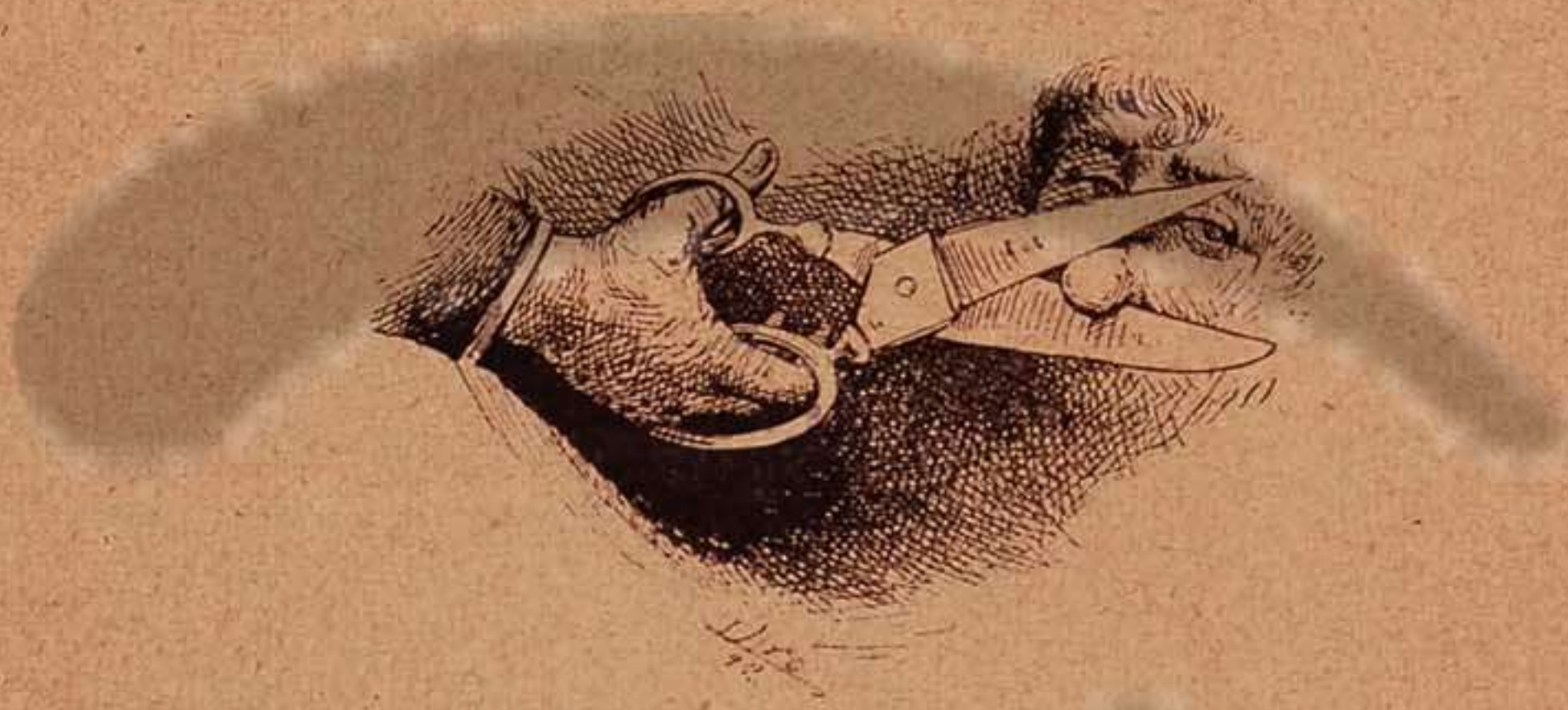
DIHUEN que les máixqueres van de cap á caiguda y es veritat; pero aixó no òbsta pera que així que aplega Carnistóltes la fadrinalla perga el juí,—en el supóst de qu' en tinga,—y no pense en atra còsa qu' en ballar y divertir-se, recordant sense dupte, qu' este món es un fandango y que com l' adaje diu, el que no balla es un torto.

La idea de disfrasarse es la preocupació constant de mes de quatre jóvens de la divertida clase de botiguers, que ab perjuí dels seus principals, servixen durant estos dies donant de mala gana, tot allò que 'ls ses antoixa, manco els jèneros precisament qu' el públich els demana.

Hia botigueret, que pensant en les carasetes, en llòch de una lliura de arròs, li dona á una criada una bola de formaje; y dependent del carrer dels

Drets que per tallarli á una senyoreta un vestit, li talla sense voler de una tisorada la punta del nàs.

Estes distraccions, en vespres de Carnistòltes, son disculpables hasta cert punt. Així com així,

no es còsa tan fácil, com alguns crehuen, vestir-se de máixquera y eixir al carrer fet un mamarrajo á fer rihure á tot lo món. Ans en Valencia pera disfrasarse no feya falta cavilar: s' embolicava un hòme en un llansòl ó se vestia de llaurador, qu' es el traje mes apropòsit pera divertir-se, y á l' Alamera falta gent. Unes espartenyas de cánem mes ó manco enflocades, uns camalets de cotó y un jopetí de raso que may deixava de proporcionar el femater de la casa, un mocador de seda pera el cap, un escapulari y un trabuch constituïen tot l' atavío. Una vegada vestit un home d' este mòdo se posava una caraseta de cartó ab un nàs mes unflat que un' albargina y ja tenia vara alta pera

tot: hasta pera falta á tot aquell que se li antoixava. Dende qu' el Ajuntament se proposá acabar ab les máixques establint un arbitri sobre elles, contats

son els que se disfrasen ab lo traje típic del país. Y se compren: el disfrás de llaurador es mes apropiat pera el carrer que pera el saló—última trinxera ahon les máixques se defenen,—perque requerix cèrtes llibertats que sòls al aire lliure pòden

consentirse. Per atra banda, la política que tot ho maleja, ha posat en mòda el que alguns se disfressen de personajes coneguts que ha populariçat la caricatura.

Per aixó el qu' en les botigues vejen vostés tantes cares conegudes que se venen á uns preus relativament barats. Les que mes abunden son les dels oradors. Dende la de Sagasta ab un tupé mes gran qu' el Micalet de la Sèu, hasta la de Romero Robledo ab unes dents mes llargues que les ungles de un notari, ja en elles carases y carasetes pera tots los gusts.

En tocant á disfrasos, cada ú se deixa guiar per les sehues inclinaci6ns.

Hiá hòme que se disfrasa de burro y está en caràcter; perque en realitat ho es.

Hiá marit que no pòt negar la sehua sanch to-
rera y se disfrasa de bòu: lo mès estrany es que li
senten be les banyes. Y així atres disfrasos per l' estil.

Per supòst, que si la mehua opinió tinguera que
prevaldre, prohibiría en absolut qu' els hòmens se
disfrasaren.

Toleraría el que ho feren les dònes, pero els
hòmens, ¡jamay!

Res hiá mès ridícul que un home ab faldes.

Encara així son molts els que les pòrten sense
anar vestits de màixquera.

¡Còses del món!

L' afició á les belles arts, que cada día cundix
més, ha posat en mòda els balls de trajés.

En ells, les carases y carasetes están de més:
tot se reduix á qu' els disfrasats se presenten ves-
tits conforme al figurí de quansevòl época.

Dende qu' en Valencia se doná per primer vòl-
ta en casa d' un títul un ball d' esta classe, per es-
perit de imitació, se n' han donat també en algu-
nes cases de la classe mitja.

Enguany sé que vòl celebrar un ball d' este
género la senyora de Trenca-Claus, un comerciant
en ferro que viu en una de les nòves cases del ca-
rrer de Colón.

Asò porta alborotades á moltes polles *cursis* qu' están rabiand per novio.

—¿De qué te vists tú?—li pregunta una jovene- ta, tòrta per més senyes, á una amiga sehua, que sab que té billet pera el ball.

—Jo de María Antonieta... ¿Y tú?

—No ho sé encara. Havía pensat vestirme de Casta Susana, pero com perguí l' ull, tinch pòr de fer un mal paper.

—Es veritat.

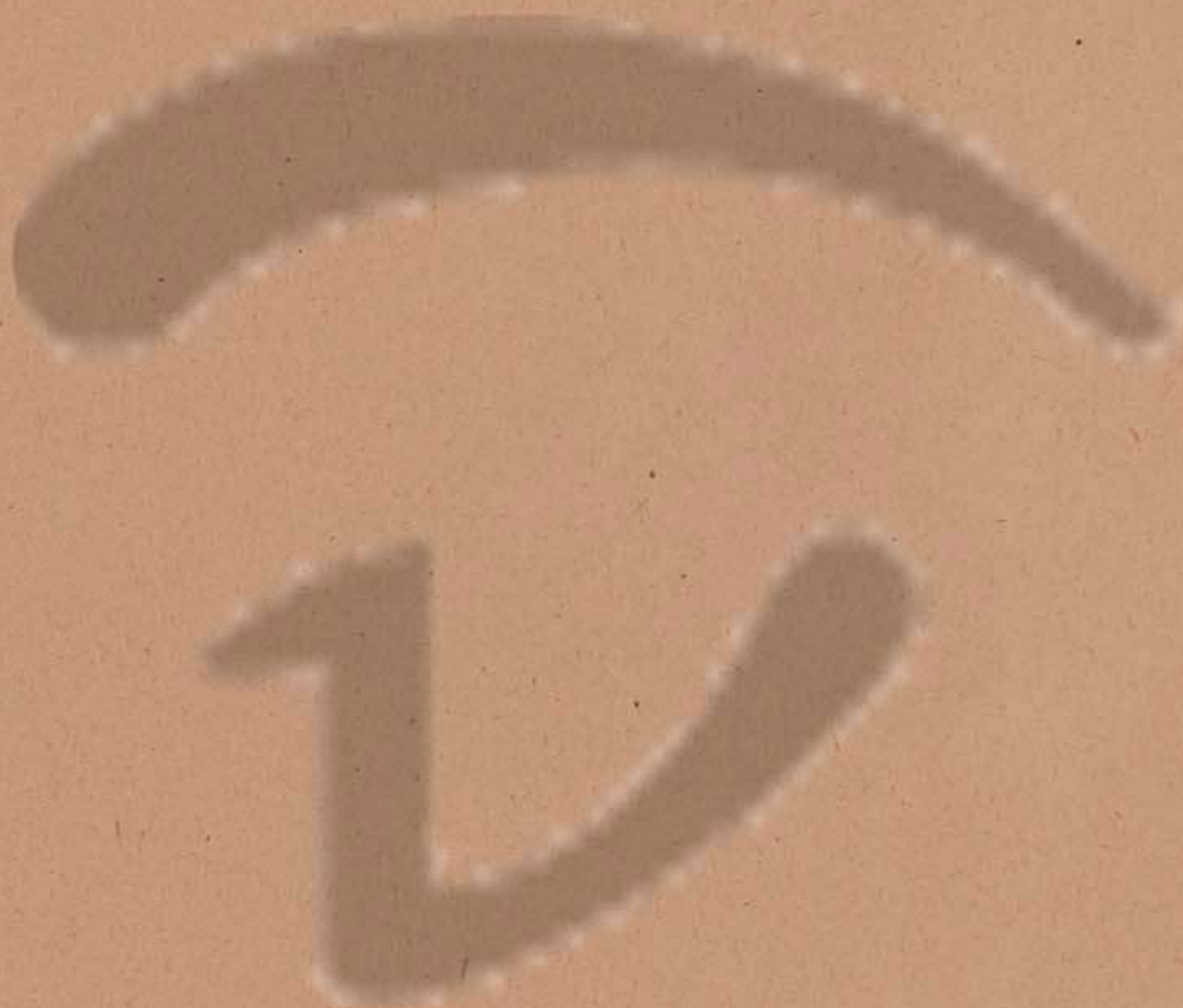
—El meu novio, que coneix molt bé la Histò- ria, m' aconsella qu' em vista de princesa d' Eboli, qu' era tòrta, y á pesar d' aixó, li entrá per l' ull á Felip según.

La veritat es que si seguix la mòda, molt pron-

te estarán de més les carases y les carasetes: per-
 que pera carases les de quatre *agüeles* vèrdes, que
 plenes de *perifollos*, vehuen vostés per eixos ca-
 rrrers.

¿Pera qué més maixqueres?

LA ESPINA EN LO CÒR

(CANÇÓ.) ¹⁰

A JULIO BANACLOCHE

I.

Sens pena ni glòria
jo inocent vivía,
perque no sabía
lo qu' era voler;
pero amor guilopo,
jugantme una treta,
¡ay de mí, pobreta!
sa esclava em va fer.

—
¡Amor, amor, amor,
perjur, fals y traydor!

II.

¿Per qué amor, vols dirme,
així me tratares
y la pau torbares
de mon esperit?
¿Per qué amor, guilopo,
al tratarme aixina
clavantme una espina
nafrares mon pit?

—

¡Amor, amor, amor,
perjur, fals y traydor!

III.

Debades, debades
per ma sòrt ingrata
al mal que me mata
vulch remey posar;
puix per mes que vullga
dolenta y mohina
de mon còr la espina
no puch arrancar.

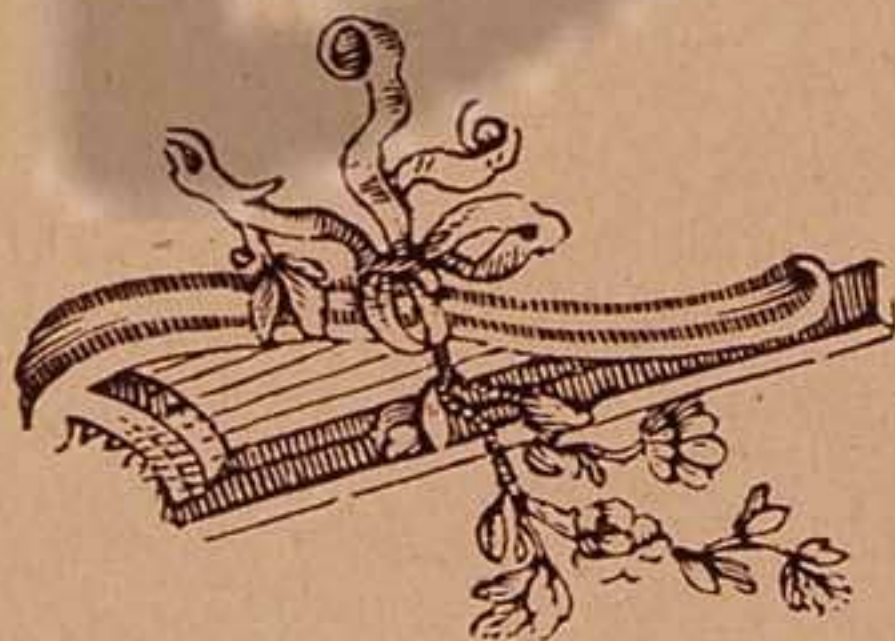
—

¡Amor, amor, amor,
perjur, fals y traydor!

IV.

¡Ay de mí, pobreta!
¡Per l' amor ferida
dolenta ma vida
la passe en un plòr!
¡Ay de mí, pobreta,
que mon mal sopòrte
y clavada pòrte
la espina en lo còr!

—
¡Amor, amor, amor,
perjur, fals y traydor!

MOS PRIMERS VÈRSOS

A D. TEODOR LLORENTE

¿Vòl vosté coneixer,
mon volgut amich, mos
primers vèrsos?

Pronte vorá 'l seu
desitj satisfet.

Pero ans me pareix
que no estarà de més li
manifeste, que si l'afi-
ció á fer vèrsos s' here-
ta—còsa qu' está per vo-
re,—jo vaig heretar la
mehua de mon avi ma-
tèrn, qu' encara que no
feu prou mèrits pera
figurar en lo Parnás va-
lenciá, tenía, segóns li
tinch ouit mil vegades á

ma santa mare, moltíssima facilitat pera compòn-
dre tota mena de corrandes y cançons.

El meu avi era molt lliberal, y per conspirar contra 'ls governs absolutistes, fon tajat de *negre* per los reaccionaris del seu temps. Quan Riego restaurá la Constitució, éll fon ú dels patricis que, ab perill de ses vides, treballá baix má pera qu' en Valencia se duguera á efècte el moviment. Per cèrt que al celebrar els *negres* en lo pòble del Grau la sehua victoria, en l' acte de la jura va improvisar m' *agüelo* la quarteta que pose á regló seguit, la qual anava endreçada als seus enemichs polítics:

*Yo soy aquel fantasmón
que tanto os hizo temblar,
que he venido á proclamar
la santa Constitución.*

La precedent *redondilla*, lliterariament parlant, no val res; pero, aixina y tot, serví pera 'l cás y produhí efècte, porque demostrava l' entusiasme patriòtich que mon avi tenia.

Tornant al asunt que 'm pòsa la ploma en la má, puch vanagloriar-me de qu' els primers versos qu' en ma infanteça vaig compòndre, foren en la matèrna llengua. M' enrecòrde com d' un ensòmit, que sent jo giquet y estant en lo Grau, ahon vaig naixer y ahon passí els primers anys de ma existència, ja tenia una gran afició á llegir *auques* y á fer còbles de circumstancies, algunes d' elles tan

coixes, com ho era 'l mestre d' escola que, al amostrarme les beceròles, va despertar en mí una gran passió per la poesia. Fon la musa fisgona la que, bufant en el meu seny, me inspirá mos primers versos; l' objecte de ma sátira era 'l nas de la

tía Parrandeta, una vella del vehinat, naixcuda en les barraques de Naçaret.

Era la tal per son génit y mòdo de ser, una d' eixes *entradores y eixidores*, com vulgarment se sòlen dir, que se fiquen ahon no les criden y son sempre portadores de relaixos. Físicament considerada, la pòbra dòna, era la estampa de la heretgia, y com tenia 'l nas molt llarch, els gichs, al

eixir d' escola, se paraven davant de sa casa y li endreçaven cançons fisgones, que, segons confessió sehua, li feyen eixir els cabells vèrts. Entre atres moltes que no recorde, jo li vaig fer les següents, que s' han conservat hasta 'l día, gràcies á la bona memòria de mon òncle, que fa pòchs anys me parlava d' estes còses.

La tía Parrandeta,
 com té gran nas,
 sempre va olent ahon guisen
 per lo vehinat.

La tía Parrandeta
 molt gran nas té,
 no debades va naixer
 en Naçaret.

La tía Parrandeta
 com té 'l nas gran,
 farà bona parella
 en lo so Nas.

Les precedents còbles no son d' aquelles que, per son mèrit, duen á un poeta

«de la inmortalidad al alto asiento»;

mes pera juçgarles, roins y tot com son, se deu

tindre en conte que, al compòndreles, apenes tenia jo huit anys.

Ans de seguir, dech fer una digresió, que no estarà de més pera 'ls qu' estudien les costums valencianes que, pòch á pòch, se van perdent. En ú dels vèrsos de la darrera còbla he nomenat al *so Nas* y vaig á dir á propòsit d' ell quatre paraules. Era 'l tal un popular col-loquiario que anava de pòble en pòble fent riure á la gent, y que, com el donsayer, en totes les diversions se trobava. Llavors no havia festeta de carrer sense entaulat y *ball de Torrent*, y en esta clase d' espectacles al aire lliure, 'l col-loquiario no podia may faltar sense notòri descrèdit dels clavaris. Tots los anys en la festa qu' en lo Grau li feyen al seu Patró els vehins de la plaçeta de Sant Roch, pujava al cadafal el *so Nas* á relatar col-loquis, y, quant acabada sa faena, se retirava del improvisat teatro en mitj del desconcèrt dels jiulits y rialles de la multitud, ésta demanava de nòu sa presència cridant ab fòrta veu una vegada y atra: ¡*Ixca Nas!*

Tornant á lligar assí el fil de mon trencat relaix, dech fer constar, á propòsit de mos vèrsos, qu' els primers que tinguí 'l gust de vore en lletres de mòle, foren uns que vaig compòndre ab motiu del retorn de les tròpes espanyòles de la guèrra d' Africa. Fon un sonet castellá qu' escriguí prenent per mòdelo un atre d' un llibre de poesies que, per casualitat, havia caigut en les mehues mans.

En aquella época residía ja ma familia en Valencia, y feya jo mos primers estudis en la escòla de don Jogim Gimeno y Lleó, el qual, amostrantli el sonet á un escolapi—el pare Pasqual Pérez, si no recorde mal—el bòn senyor el trobá bastant bé pera ser l' ensaig d' un gich aficionat á les belles lletres, y li feu unes giquetes correccions.

Dende llavors, sense atres mestres que Zorrilla y Arolas, els autors predilèctes de ma infanteça, vaig escriure, imitantlos, molts de vèrsos que anys demprés, mal aconsellat per la inesperència, tinguí 'l pòch juí de publicar, meçclats ab atres *subjectius*, fills de les primeres impresions de la joventut. D' haverlos donat á llum mes avant, quan mon gust lliterari estigué mes format, no poguí menys d' arrepenirme. No sense fonament: perque 'ls ensaigs lliteraris, lo mateix qu' els artistichs, no se deuen fer publichs; puix son com les primeres planes de palots y els primers dibuixos d' ulls y orelles, que fan els gichs en les escòles, y que les mares conserven com á reliquies, en lo millor racó del calaix de la cómoda, sense que may ixquen del sagrari de la familia.

En ma llarga vida d' escriptor son molts els treballs qu' en pròsa y vèrs tinch fets, pero que passe assi per alt, pera no donarli al present article un caracter *auto-biografich* que no deu tindre. No obstant lo dit, dech manifestar una còsa: qu' en mon afany d' omplir paper, he escrit de tot: hasta

llibrets de falles, auques y romanços de cego. Ab tot y ab aixó, en nòstres dies qu' els treballs de la intel·ligència se paguen, no m' han donat may els meus lo necessari pera viure solamens de la ploma, lo que demòstra quan atinat estigué Fígaro al es-

criure sa genial *frase* que tot lo mon coneix. Assó em fa recordar un susuhit, molt còmich, que 'm passá en Valencia anys arrere. Recomanats per un amich, vingueren cèrt dia á ma casa uns moliners acomodats de la Ribera. Els homens me visitaren ab la pretenció de que els fera tres plechs de desimes y quartetes pera les festes del seu pòble, de les quals eren clavaris.

—Fásamos, Don Joseph, uns vèrsos ben boni-

cos—me digueren—que sabrém quedar com uns hòmens.

—Lo manco me ván á donar mitja onça d' òr—pensí jo al ouirlos parlar tan rumbosament.

Y dirigintlos la paraula els diguí:

—Tornen per ells demá.

Tornaren, els llixquí els vèrsos que volien, els prengueren, y donantme les gracies per lo treball, s' en anaren molt satisfets, deixantme, com es de supòndre, ab un pam de boca oberta.

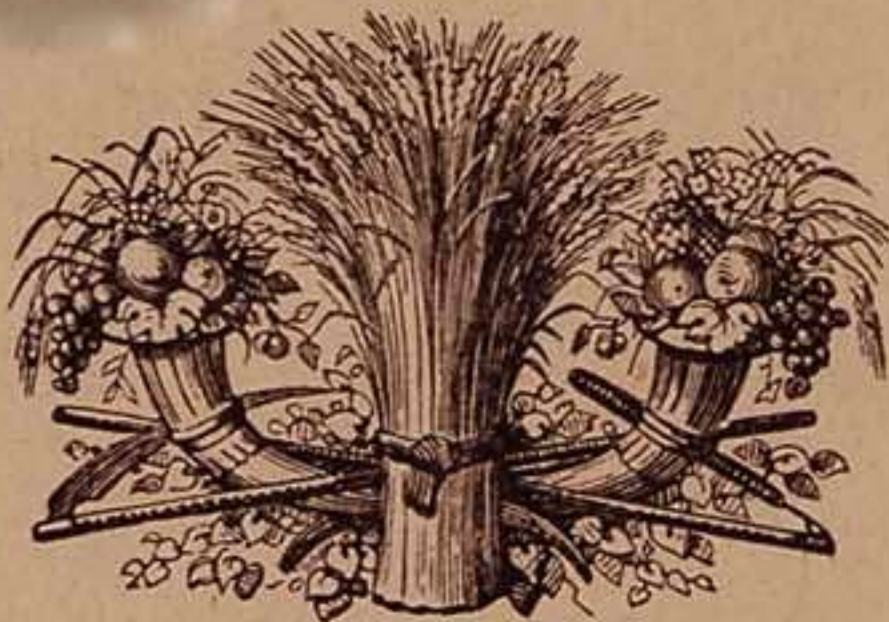
Uns dies demprés els vaig vore entrar de nòu per la pòrta de ma casa.

—Venim á durli un regalet—me digué ú de ells, traent del cornaló de la manta una cistella, que deixá damunt de la taula del meu despaig.

Al vore 'l regal me caigué l' ánima als peus.

¿Qué dirá, amich Llorente, que contenia la cistella?

¡Sis dotcenes de figues!

A JOGIM GADEA

Segons el qui 'l tracta opina
es Don Simó Mala-espina,
per mes de que no heu pareix,
covart com una gallina
y röin com éll mateix.

D' home virtuòs fent gala
contra la corrupció tròna
y amonesta al qui resbala,
que éll no té paraula mala,
pero tampoch òbra bona.

Avariciós ademés,
éll deixa per debaix má,
dinés á gran interés,
qu' encara qu' es diu cristiá
no té mes Deu que 'ls dinés.

Quant era jove, es sabut,

tingué casa de comèrs,
 y d' un mòdo molt rebrut,
 feu als acreedors mal tèrs
 sentanse en lo mijarmut.

Fundá quant va ser mes vell
 una empresa mercantil,
 se la vá rejentar éll
 y está clar que per lo fil
 conseguí traure 'l capdell.

L' estima tan poch la gent,
 que si un jutje l' encausara
 de segur que no trobara

ni parent ni benvolent
que li traguera la cara.
Y no es exageració

ni falòria lo qu' he dit
referent al tal bribó,
com ho prova el susuit
que pose á continuació:

Per una mala passá
que li feu á ú de Requena,
el home l' amenaçá
de mòrt y li madurá
á garrotades la esquena.

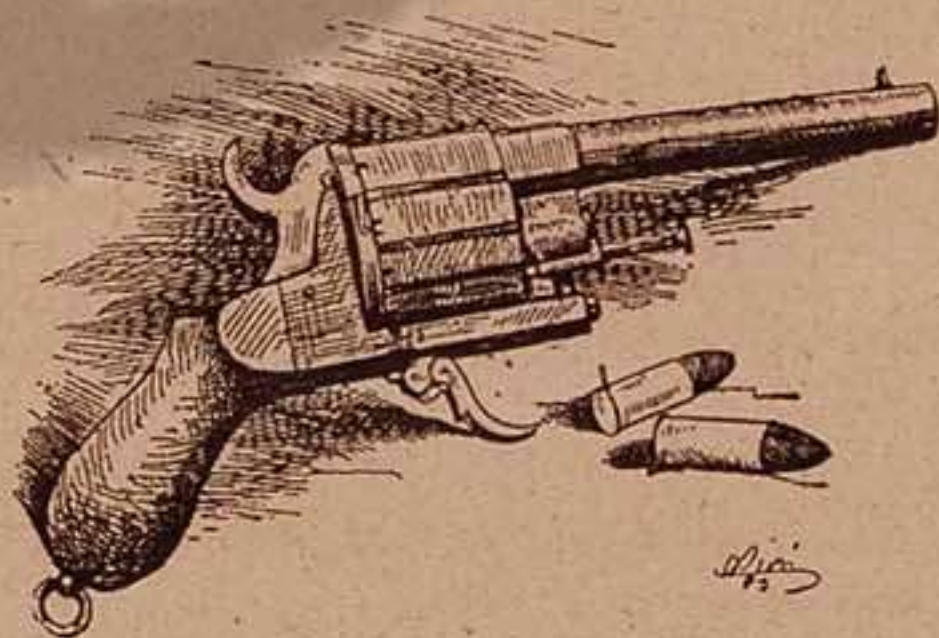
Tenint pòr que dins del lleu
li ficara este una bala,
plorant, per l' amor de Deu,
li demaná á un jermá seu
que li guardara la espala.

Pero el jermá al escoltarlo
molt mes blanet que la cera
de cap á peus va mirarlo,
y demprés p' aconhortarlo,
li parlá d' esta manera:

—Simó, pots tranquil estar
no tingues pòr.

—¿Per qué no?

—Perque 't puch assegurar
que mentres vixca, Simó,
ningú te té que matar...
¡perque 't tinch que matar jo!

CUINA VALENCIANA

DENDE que Angel Muro, qu' es hòme de molt bòn gust, ha demostrat pràcticament la bona armonía que hia entre 'l culleròt y la ploma, raro es l' escriptor que, per esperit de imitació, no ha parlat en los llibres ó en los diaris dels seus guisos predilèctes.

Jo ho confese ingènuament, en tot lo tocant al *art* que va fer ilustre lo nòm de Brillat Savarin, sé manco qu' el que inventá rostir el sají; pero això no es motiu pera que, tractantse de menjar, fique també la cullerada.

No ho dehuen vostés estranyar; perque una de les còses característiques dels espanyòls, sense agraviar á ningú, es parlar bé ó mal de tot, sense entendre una palòta de res.

Aixina me passa á mí; pero ben mirat, no veig

una rahó seria pera que jo no parle dels guisos, porque éstos, encara que siga mala comparança, son com els vèrsos: no es presís saberlos fer, pera que tot lo mon se crega en lo dret de criticarlos.

Com á cuestió de gust, cadascú els juçga conforme el del seu paladar.

Per aixó hian tantes opinións diferents.

Cugufletes á banda, lo cert es qu' en cuestió de cuines, jo estich per la valenciana, que á mon mòdo de vore,—y no 'm cega l' amor regional— crech qu' es, no diré la millor, pero sí la que més m' agrada, qu' es una rahó de molta fòrça, pera convencer á quansevòl.

Si eixa cuina no tinguera atres plats, ú no mes sería pròu pera posarla en lo llòch qu' en justicia mereix.

La paella.

¿Hia atra cuina que 'n puga traure un atre més sabrós y que millors còses continga?

Tal vòlta; pero jo,—confese ma ignorancia— no la conech.

Si me deixen vostés fer us d' un mot llatí, diré que la paella es un *totum revolutum*, en el qu' els divèrsos elements qu' el compònen, formen un conjunt armònich sabrosíssim al paladar.

Tot quant la paella conté es bò: dende 'ls tràços de llomello, pollastre y llonganises, hasta les anguiles, els peixos y vaquetes, que tan bòn gust li donen al arrós. Guisar una paella no es còsa tan

fácil com alguns se pensen: pròva d'aixó que no tots los cuiners la saben fer.

Més que ciència, requerix el guisarla cèrta

práctica que no sempre 'ls que se la tiren de paellers tenen.

La paella, pera mereixer el nom de tal, es precis que estiga en *son punt*; en pòques paraules, que al menjarla, cada grà d'arròs s'en vaja per sa banda.

Perque dech fer notar qu' el verdader paellero no en pèrt granet; puix com li dia á ma sògra mon respectable amich (qu' en glòria estiga) lo ilustre valenciá Don Vicent Gòmis y Serra, cadascú val un duro.

Es tanta la estima qu' els valencians li tenim á eixe plat clásich, qu' es de caixó el que obsequiem ab éll als forasters que nos fan l' honor de visitarnos.

De ahí la fama universal que la paella gotja, hasta 'l punt de que siga huy un plat cosmopolita, puix figura en los *menús* de les millors fondes del mon.

Quant nôstra ilustre compatriòta la emperadriu de Fransa estiguè en Valencia, fon obsequiada per les autoritats ab una paella en lo pintoresch llach de l' Albufera; y ab una paella semejant obsequiaren també 'ls seus amichs polítichs al brau general Prim.

Raro es l' escriptor foraster que no haja alabat en prósa ó vèrs á este plat clásich que, ab justicia, es mereixedor dels elogis que li tributen: Anfós Pérez Nieva li dedicá un article; Salvador Rueda un sonet, y Angel Muro, qu' es competent en la matèria, no poques ralles dels seus escrits.

Conten que quant el conegut autor dramátich Francesch Pérez Echevarría visitá á Valencia, al preguntarli 'l seu íntim amich lo senyor Baró de Corts quina còsa li havia agradat més, li va respondre de sopetó:

—La paella.

La mateixa pregunta li fiu jo dos anys arrere al meu volgut amich l' inspirat escriptor dramátich Jogim Dicenta, de retorn de la festa dels Jòchs Florals, y me respongué, també de sopetó:

—Les valencianes.

Les respòstes, encara que diferents, me demòstren una còsa: qu' els dos senyors nomenats no careixien de bon gust.

Un día de paella es pera 'ls valencians, festius per naturaleça, el complement de la ditja. Lo mateix els velluters en los pòrjes qu' els menestrals en los seus tallers, pensant en lo dumenje, passen la semana contents, esperant que vinga eixe día pera pendre 'l vèrt—y no se prenga esta paraula ab son doble sentit—en les còves de Burjasot, la Fonteta de San Lluís, la ermiteta del Salvador ó atres punts més ó menys alegres de la contornada de València. Una paella en lo camp es un quadro de costums difícil de descriure: pera pintarlo ab propietat, fa falta tindre 'l pincell de Ferrándiz ó la graciosa ploma d' Eduart Escalante, l' escriptor valenciá que ab més naturalitat ha descrit les costums populars de ma tèrra.

Atre plat de la cuina valenciana molt estimat, per més que no haja conseguit la fama de la paella, ni es puga tampòch posarse al seu costat, es el arròs *en fesòls y naps*. ¿Quin valenciá no 'l coneix? ¿Quí, per llunt qu' estiga de sa tèrra, no 'l menja? Eixe arròs es el plat dels pòbres y dels llauradors; pero no per aixó deixa de figurar alguna vòlta en la taula dels richs, com éstos tinguen en ses venes verdadera sanch valenciana. Així com l' arròs á banda—atre plat valenciá, compòst de peix, merixedor també de la meua alabança—es un menjar propi del estiu, l' arròs *en fesòls y naps* ho es del ivern, y ab rahó, porque, ademés de alimentar, te la bona qualitat de calfar la panja. Per aixó qu'

el desitjen els pòbres, y qu' en los días plujosos, quant el fret convida á calfarse á la vòra del fòch, baix l' ample fumeral de la cuina, se veja bullir el peròl del nomenat arrós en molts foguers de cases acomodades.

A propòsit: conegut es el cuento popular, que ha versificat la fácil musa de Teodor Llorente, y que, pera donarli amenitat al present article, me permitixch enclòure á continuació; diu així:

«Per l' hòrta, tocant mig día,
 plens de infantil alegría,
 dijosos y satisfets,
 tornaven á la alquería
 dos pòbres fematerets.

L' un y l' altre, al escoltar
 les dotse, qu' en sò de queixa
 els cridaven á la llar,
 tingueren una mateixa

idea: la del dinar.

Lo més menut, que li guanya
 al altre que l' acompanya
 en vivor, li digué així:
 —«Si fores el rey d' Espanya
 ¿qué dinaries tu hui?»

Alsant lo front plé de arraps,
 y soltant la llengua pronta,
 li contestá: ¿Puix no hu saps?
 ¡Quina pregunta més tonta!...
 Arròs *en* fesols y naps.»

—¿Y tú?—afegí lo major.
 Lo menut llansá un suspir
 y torcantse la suhor,
 li replicá: ¿Qué he de dir,
 si tú has dit ja lo millor?»

En la cuina valenciana se nòta una còsa: que l' arròs es l' element, no diré de tots, pero sí de la majoría dels seus plats. Y se comprén si se te 'n conte, que aquéll es ú dels primers productes de la riquesa agrícola del meu país. Per lo mateix, no te res d' estrany qu' en la tèrra ahon tan generalizat está el seu cultiu, siguen mestres en guisar-lo. La dòna valenciana te tanta predilecció per l' arròs qu' el fa de diferents módos: al forn, ab cardets y castanyes, ab bledes (en los díes de dijuni) y hasta ab carabasa; puix els valencians, tenim, entre atres defèctes, el de ser generalment llepols.

Atre guiso valenciá, que per l' ordinari, no sòl figurar en les taules de les fondes, es el all y pebre. Un plat d' anguiles guisades d' este módo, com estiga ben fet, es gustosíssim; si el qu' el menja l' arremulla ab ú que atre traguèt de ví de Benicarló ó del Maestrat, no pòt manco d' acabar per juplarse 'ls dits.

¿Puix qué diré del embutit valenciá? ¿Qué del guisado de carn *en peres*? ¿Qué dels cocòts de peix y de tonyina? ¿Qué dels òus *en faves*? ¿Qué del ensisam de totes herbes? Menjars son éstos qu' els

valencians tenim en gran estima y que, de sóls nomenarlos, se nos fa la boca aigua.

En pòques paraules: jo no dich que la cuina valenciana es la millor de totes, perque no sent vòt en la matèria, no vullch fer una planja; pero sí dech dir qu' es la que més me plau.

Estich en mon dret.

Hara bé; com en cuestió de gust, cada home te 'l seu, y lo que pareix á uns bòho tenen atres per roín, pòse punt redó á estos reglóns, deixant á vostés en llibertat—¡puix no faltava atra còsa!—pera que siguen partidaris de la cuina qu' els done la gana.

Y no tinguen en olvit
 qu' en opinió de les dònes,
 totes les cuines son bones
 com haja bòn apetit.

HISTÒRIES CURTES

(EN ADAJES VALENCIANS)

I.

Es opinió general
qu' els artistes y escriptors
dehuen els *tipos* millors
péndrelos del natural:
el que 's veja per son mal
retrat, que no ho repare,
ni que imprudent ho declare;
perque deu el tal compendre
que no deu may ciri pendre
el que no siga cofrare.

II.

En la plaça de Moncada,
 jugant á pilòta 'l Rull
 li tragué á una gica un ull
 pegantli una pilotada.
 —Es una mala passada
 (li va dir ú de Paipòrta)
 has fet á la gica tòrta
 y li has de donar la ma;
 perquè, segóns el refrá,
 qui la entòrta se la empòrta.

III.

Quant era jovenet Tòni
 á les dònes aborría
 y sempre d' elles fugía
 com de la creu el dimòni:
 enemich del matrimòni
 may volgué pendre muller;
 y hui que *agüelo* pot ser
 de casarse te la idea,
 perquè diu que á la vellea
 el dimóni sabater.

IV.

Per donarli pòr la mar,
 y per pòr de fer un èrro,
 Roch per lo camí de fèrro
 á Marsella s' en va anar;
 mes va 'l tren descarrilar
 per motiu d' unes nevades
 y entre les penyes pelades
 sense sacraments morí;
 que l' adaje diu que qui
 fuig de Deu corre debades.

V.

Com té molts de fills Roseta,
 treballant passa mil penes,
 y no pòt menjar apenes
 porque no te una renteta;
 pero en cambi Tomasetta
 que te 'n lo banch bònns caudals
 desitja tindre javals;
 qu' en lo mon ben clar se veu
 que li dona faves Deu
 á aquell que no te quixals.

VI.

Perque era rich Burro d' òr
 ab ell Jima se casá
 y en pochos mesos malgastá
 Burro d' òr el seu tresòr;
 ab el volgut de son còr
 en cambi se casá Inés,
 qu' era pòbre mes entés,
 y huy en l' abundancia viu;
 perque com l' adaje diu,
 mes val hòme que dinés.

VII.

Un marit té tan cumplit
 la romántica María,
 que, si ho vera, no creuria
 que la enganya son marit;
 en el altar del seu pit
 el venera com á un Deu;
 y com la pòbra no creu
 que li falta 'l molt *bribó*,
 viu feliç, perque 'l que no
 sab es com qui no veu.

VIII.

Encara qu' Encarnació
 es molt prima y gicoteta,
 es la tal una doneta
 que sab bé sa obligació;
 es honrada y té tesó;
 de llesta s' empassa masa
 porque está en tot lo que pasa
 y no se deixa enganyar.
 ¡Quan cèrt es que per pilar
 giquet no se cau la casa!

IX.

Furtá Tonet un gallet,
 per lo dimòni tentat,
 y se quedá abojornat
 quan li provaren el fet;
 plé de vergonya Tonet
 no ha fet ja cap de furt nòu
 (qu' en el que feu tingué pròu)
 mes fama de lladre té;
 porque diu l' adaje que
 qui furta un òu furta un bòu.

X.

Tres pretenents te la Inés,
 qu' es lletja, pero molt rica,
 y es el cas de que la gica
 no vòl á ningú dels tres;
 la vòlen per l' interés
 y en no volerlos s' aferra;
 per aixó al vore la guèrra
 qu' entre ells sostenen, se riu
 y fisgonament els diu:
 ¡Tres al sach y el sach en terra!

XI.

Diu Mentiròla que te
 moltes cases, moltes tèrres,
 d' onçes d' òr plenes dos gèrres
 y un calaix de billets ple;
 mes deixant á banda que
 de dinés y de bondat
 la mitat de la mitat,
 no se pot d' ell creure res,
 porque de segur es mes
 lo cantat que lo reçat.

XII.

Del seu amo, qu' es casat,
 tingué Inés un monyicòt,
 y aquéll, qu' es home que pòt,
 casá á Inés ab un criat;
 el criat ha carregat
 ab lo giquet y ab la Inés
 y ab un sach d' òr ademés
 que va rebre de regal,
 qu' en lo mon, dirho no cal,
 tot ho apanyen els dinés.

XIII.

Pera mí es clar com lo sòl
 que no se deu tindre á mengua
 parlar la matèrna llengua
 qu' es deprenqué 'n lo bresòl;
 si atra l' home parlar vòl
 tan be no s' esplicará,
 y á la llegua se vorá
 que no es la sehua, perque
 com diu l' adaje molt be,
 qui te llengua á Roma va.

XIV.

Deu el valenciá escriptor,
 com feu lo ilustre Viciàna,
 de la llengua valenciana
 treballar per l' esplendor;
 pera enaltirla millor,
 tant el gran com el giquet,
 deu portar el seu granet
 de lo Rat-Penat al niu;
 porque, com l' adaje diu,
 toda pedra fá paret.

TORNETA

RAHONAMENT LLITERARI

(AL CURIÓS LECTOR)

AL proposarme escriure en pròsa y vers els treballs lliteraris qu' enclou lo present llibre, el primer ducte que vaig tindre tratant de descriure festívolament costums modèrnes, fon un ducte lexicològich; puix si seguint el camí mamprés per mos il-lustres companys los escriptors de la renaixensa, adoptava per complet el llemosí-valenciá, m' esposava, sense voler, á caure en lo arcaisme; mentres, per lo contrari, si ab la ortografia castellana, adoptava el valenciá *que huy se parla*, plagat de barbarismes per la ignorancia filològica del pòble, y castellaniçat ademés en moltissims termes valencians, que s' han perdut en la capital, pero que se conserven encara en contats pòbles de nostre antich realme, tenia forçosament el perill de resultar antilliterari. En este

ducte, pera no caure en ningú dels dos estremes, perque sabut es qu' éstos son sempre viciosos, no he tengut mes remey, ab l' objecte de véncer eixes dificultats, que ser francament eclecticich.

Consequent ab lo dit, he fet us, com fas present en lo pròlech d' esta obreta, de totes les paraules antigues que conech, y qu' en la decadència de nòstra llengua han sigut substituïdes per atres castellanes, perque á mon entendre, no hiá rahó fundada pera qu' es perguen; mentres que per atra banda, no he volgut escriure, per eixemple, *altre* per *atre*, *Esglesia* per *Iglesia*, *nosaltres* per *nosotros*, *fins* per *hasta*, *nengú* per *ningú*, *oblit* per *olvit*, etc., etc., que son com ab verdadera propietat devía haverles escrit, perque ademés de que desdihuen de treballs llaujers, com son generalment els festius, podien éstos pareixer als lectors, pòch coneixedors de l' antiga llengua llemosina valenciana, un tant catalaniçats. De lo que de cap manera he volgut deixar de fer us es de la preposició *ab*, equivalent á la castellana *con*, qu' en lo valenciá vulgar no es coneix. L' eminent filolech Ròch Barcia, en son Diccioniari etimològich, diu qu' en el dialecte valenciá no existix eixa preposició. Está en lo cèrt per referirse al dialecte; pero estaria en un error si se referira á la llengua llemosino-valenciana; puix el *ab* no es atra còsa qu' el *con* castellá, que per haverse perdut son us, es motiu de que moltissims valencians no parlen l'

armoniós idioma de Cervantes ab la perfecció deguda, y que diguen,—pose per cas—*he ido á paseo en fulano* á conte de *con fulano*, qu' es com corrèctament devien de dir, ó *voy al Grao con tartana* en llòc d' *en tartana*, qu' es, parlant be, com diuen les persones que no desconeixen les regles de la Gramàtica de l' Acadèmia Espanyòla.

Ab lo dit me pareix que basta y sòbra pera vore la conveniència de restaurar dita preposició, qu' es d' absoluta necessitat, á mon entendre, hasta en lo dialècte ó llenguatge vulgar.

Apropòsit de nòstra matèrna parla tinch que fer una observació, que si pera els lliteraris está demés, no hu está cèrtament pera totes aquelles persones que no s' han dedicat may al conrèu de les lletres.

Seguint la definició d' alguns Diccionaris, creu la generalitat qu' es sòlamens llengua la que se parla oficialment en una nació, y dialecte la variació de la llengua nacional—ó millor dit, oficial—en una provincia. En opinió dels escriptors regionalistes, eixa definició, filla de la centralizació política duta á efecte per la unitat espanyòla, per ser molt convencional, no podem manco de posarla en tèla de juí. No es este llòch pera fer, respècte al particular, l' estudi detingut que l' asunt requerix; pero si dech fer constar, que nòstra matèrna parla alabada per Viciàna—com diu ab molta rahó Llombart en ses *Excel·lencies de la llengua*

llemosina,—reconeguda com á dolça per Cervantes, y enaltida així mateix per Castelar, per son oritge, influència política y tradició lliteraria, es tan llengua com quansevòl atra que tinga tan gloriosa història com ella té; puix fon parlada en Corts, escrita en codex, usada moltíssims anys en la redacció d' escritures públiques, cantada per un brillant estòl de poetes del antigor y emprentada en un muntó de llibres, fills de la pietat, l' estudi y el seny de il-lustres sants, sabis y cronistes, mereixent l' honor, que no pòt disputarli ninguna de les atres llengües que 's parlen en la noble tèrra espanyòla, qu' en ella estiguera escrit lo primer llibre que se va emprentar en nòstra nació.

Hara bé: no basta que una llengua tinga gloriosa tradició, pera sostindre dignament lo nòm de tal: es precis que la conserve. Tota llengua que, per lo fet de deixar de serho oficialment, es menyspreada per sos fills ingrats, que tratannla com á madastra, se porten ab ella pitjor que borts, puix tenen á manco, com á còsa de mal gust, escriurela y parlarla, ben pronte, usada no mes per gents indòctes, se corromp hasta degenerar en dialècte. Aixó es lo que li passá á la llemosino-valenciana y atre tant li susuhiria, en lo mateix cas, á quansevòl atra. Pera qu' un idioma se conserve tal, requerix que sos fills més sabis y eminents no deixen may de parlarlo y escriurelo. Totes les llengües se corrompen en boca del pòble, y sense Acadèmies

oficials que vel·len per son esplendor, y escriptors il·lustrats que les polixquen, acabarien per passar á la tomba del olvit com á mòrtes, lliterariament considerades. La valenciana—com fa notar Llorente en lo pròlech del seu *Llibret de versos*—may ha deixat de parlarse y escriures en tot nòstre antich realme; pero corrompuda y rebordonida per gents indòctes, y per aixó, els que, com á fills de bona mare, encara la parlém, tenim el deure sagrat de ennoblirla y polirla pera que ocupe honrosament en lo mon lliterari el llòch que per sos antecedents li pertòca. Per fortuna, sa renaixensa es un fet històrich que molts pòchs desconeixen; pero no es prou lo fet: falta algo mes, falta donarli la unitat que no té. No desconeix que, pera aplegar á eixe fi, il·lustrats escriptors llemosinistes han publicat importants y erudites òbres; mes aixina y tot, com estos carixen d' autoritat oficial—per més que les sehues opinions siguen molt respetables—cada escriptor escriu unes mateixes paraules de diferent mòdo, el ducte domina en la majoria dels casos, y la anarquía seguix reinant filològicament, tot lo qual reclama d' una manera imperiosa la necessitat de fundar l' Acadèmia de la llengua valenciana, que done lleys respècte al particular, pera que s' autoritat, sent l' obra de molts, siga per tots respetada.

D' eixos defectes d' unitat, fills dels motius que acabe de dir, com no podia menys de ser,

adolixen els treballs de la present obreta. Al escriurelos, llunt de la volguda tèrra que anyore, no m' ha inspirat atre sentiment qu' el amor que á la matèrna parla li tinch. Si 'l tribut que li rendixch es giquet, ma pasió per ella es gran, y Deu vullga que quant més avant done á la emprenta mon llibret de vèrsos, inspirats en la *patria*, la *fe* y l' *amor*, emblema dels Jòchs florals, no adolixca dels defectes qu' en el present se nòten.

Així siga.

NOTES

1. (Plana 9).—Els retratos y apunts biografics d' escriptors y artistes valencians, que per la mehua mediació, varen vore la llum pública en *El Resumen*, foren publicats per mon estimat amich y company en lletres, lo jòve y distinguit escriptor madrilenyo Don Carles Ossorio y Gallardo, redactor lliterari qu' era llavors de dit important diari.

2. (Plana 10).—El *café de Levante*, al que fas referencia, es el de la *Puerta del Sol*, en el que totes les vesprades se reünix un estol d' escriptors y artistes.

3. (Plana 15).—Per un èrro d' emprenta porta esta nòta el número 2 en llòch del 3 qu' es el que li pertòca. La poesia *Llunt de ma terra* está inspirada en lo sentiment qu' en mi despèrta á tot arreu el ohuir tocar el tabalet y la donsayna á uns pòbres cegos valencians, que demanant almoyna, acostumen anar per los carrers de Madrit.

4. (Plana 85).—Els asunts dels quentos *La llisó de Doctrina*, *El Pelegrí* y *Llotjica d' espardenyia* els he pres del pòble, y pera enclòurelos en lo present llibre, no he tingut que fer

atra còsa que donarlos forma lliteraria. Trueba, Fernán Caballero y alguns atres escriptors, feren lo mateix, al arreplegar els arguments dels seus quentos de la vella musa popular, ab lo qual no deixaren de fer un gran servici á les lletres castellanes.

5. (Plana 95).—Els crits á que fas referencia en la present nòta, son els següents:

El de la FAVERA: *Faves calentetes!*...

El de la CARABASERA: *Mel porte, mel... giques, bullint... ¡assó es sucrel!*...

El del FORMAGER: *Formage blanch... deu cuens lliura.*

El del COCOTERO: *¡Cocots y vi, cavallers!*

El del CASTANYERO: *Castanyes torrades... calentes y bones... ¡castellanes!*

El del CACAHUERO: *¡Quin vol de torradet? ¡Cacahuero!*

6. (Plana 100).—*L' anada á Lliria* es un quadret de costums, que per encarrech de mon antich company y amich Constantí Llombart, vaig escriure pera 'l llibre *Tabal y donsayna* que, ab la col-laboració de diferents poetes festius, va aquell publicar. Al donarla de nou á llum en lo present llibre, he corregit el llenguatge ab lo fi de que resultara mes lliterari. Quant anys arrere vaig escriure este quadret procurí ajustar-lo á la realitat. Huí *L' anada á Lliria* deu haver perdut son caracter tipich, ab motiu d' haver en esplotació dos camins de fèrro que unixen la nomenada població ab la capital.

7. (Plana 105.)—L' article critich *Gents supersticiosos* l' escriguí en castellá y fon publicat per una agencia periodística de Barcelona en un grapat de diaris d' Espanya. Pera en-

clòurelo en lo present llibre no he tingut que fer atra còsa que traduirlo al valenciá fent en ell unes giquetes variacions.

8. (Plana 155.)—*Les falles de Sant Joseph* es atre quadret de costums, qu' escriguí ab col-laboració de Constantí Llobart. Com el titolat *L' anada á Llíria*, pera donarlo de nòu á llum he correjit també 'l llenguatge, ajustanlo ademés á la ortografía llemosina.

9. (Plana 191.)—Escrich *La Delicá de Gandía*, en llòch de la *Delicada*, qu' es com lliterariament se deu escriure, per ajustar la composició, en lo posible, á la forma popular.

10. (Plana 229).—A esta cançó li va posar música, lo il-lustrat compositor y poeta valenciá Don Vicent Peydró.

11. (Plana 217).—També á esta cançó li posá música el nomenat senyor Peydró.

Lo poeta valenciá Don Jogim Costea Decarre, feu d' ella la següent traducció castellana, conservant, com á tipich, lo titol valenciá:

LA FLORERA.

(Traduccióu.)

I.

Soy la más linda labriega
 de la huerta valenciana,
 soy una rosa galana,
 soy un clavel sin igual;
 y en la ciudad y en el pueblo
 todo el mundo en mí repara,
 y al ver mi bonita cara
 todos vuélvense á mirar.

Yo soy la *florera*
 que en la primavera
 á vender sus flores
 al mercado vá;
 soy la labradora
 que tanto enamora
 á los de la huerta
 y de la ciudad.

—

II.

Sentadita y con la cara
 limpia como el claro cielo,
 detrás atado el pañuelo,
 y el vestido de percal;
 hagan favor de decirme,
 por más que soy morenita,
 si hay otra labradorcita
 que á mi lado valga más.

Yo soy la *florera*
 que en la primavera
 á vender sus flores
 al mercado vá;
 soy la labradora
 que tanto enamora
 á los de la huerta
 y de la ciudad.

—

NÒTA SUPLETÒRIA: A cadascú lo seu: al nomenar al senyor Zavala en lo pròlech del present llibre—com clarament se deixa vore—no es en senyal de menys preu, sino per la rahó de no ser fill de Valencia. Fas la present aclaració, perque cumplix á ma llealtat manifestar, que este il·lustrat

senyor, durant el temps que fon alcalde, doná pròves de valencianisme. Aixó n' obsta, pera que jo seguixca creent que 'ls carrechs regionals deuen ser desempenyats per los fills del país.

TAULA

	<u>Plana.</u>
Passen vostés avant.	5
Llunt de ma terra.	15
Giques de profit.	21
Nosce te ipsum.	27
Monomania oratoria.	31
Història trista.	37
Una broma.	43
Lo que duen els fills.	53
La sort grossa.	59
El joch dels despropòsits.	69
Lo darrer viatge.	75
La lliçó de Doctrina.	85
Crits que 's perden.	89
L' anada á Llíria.	99
Gents supersticioses.	105
Del natural.	111
Aventura amorosa.	119
Gramática parda.	129
Dimònis pagats.	135
Epigrames.	141
El Pelegrí.	147
Les falles de Sant Joseph.	155
Un poeta romantich.	161
Cualitats de les dónes.	170
Balls de máixqueres.	173
Filosofia immoral.	179
La festa dels reys.	185
La delicá de Gandía.	191
Les de Torreseca.	195
Llòtjica d' espardenya.	203
Els Veludillos.	207
La Florera.	217

Carases y carasetes.	221
La espina en lo còr.	229
Mos primers vèrsos.	233
El tir per la culata.	240
Cuina valenciana.	245
Històries curtes.	255
Rahonament lliterari.	265
Nòtes	271

ERRADES MES GROSES

Plana. —	Rengló. —	Diu. —	Deu dir. —
9 y 22	26 y 10	n'	ab
26 y 66	5 y 15	fea	feya
64	21	carruage	carruatje
66 y 137	15 y 5	consència	conciència
77-79 y 80	13-26 y 20	haguera	havera
77 y 79	3 y 1	debaes	debades
80	23	escomensá	encomensá
81	2	juador	jugador
95	2	carafals	cadafals
113	11	ab	en
245 y 247	9 y 15	ilustre	il-lustre

Atres giquetes errades n' hián—entre elles algunes de puntuació—que no senyalem perquè el bon sentit del lector sabrá corretxir.

Les paraules valencianes escrites ab lletra bastardeta, son les qu' el poble acostuma dir malament.

S' acabá d' estampar lo present llibre titolat *Jagants*
y *Nanos*, y escrit en Madrit per Joseph Fran-
cesch Sanmartín y Aguirre, en la dues
voltes lleal ciutat de Valencia,
emprenta de M. Alufre, plaça
de Pellicers, 6, el día 12
de Juny, vespra de
la festivitat del
Corpus del
any del
Senyor
1895

—